

Юридичні науки

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

SCIENTIFIC WORKS
OF INTERREGIONAL ACADEMY
OF PERSONNEL MANAGEMENT

LEGAL SCIENCES

Випуск 1 (60), 2021

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

Редакційна колегія

Кислий А. М., доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом (головний редактор)

Берзін П. С., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права та кримінології Інституту права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Богатирьов І. Г., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Вакулік О. О., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики та судової медицини, Національна академія внутрішніх справ

Головко Л. О., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Доценко О. С., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Національна академія внутрішніх справ

Заросило В. О., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Калиновський Б. В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права та прав людини, Національна академія внутрішніх справ

Кисленко Д. П., кандидат юридичних наук, д.пед.н., доцент, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Козаченко О. І., доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна академія управління персоналом

Козін С. М., доктор юридичних наук, старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Колб О. Г., доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Ладиченко В. В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Лисенко С. О., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Макєєва О. М., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, Національний авіаційний університет

Мердова О. М., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету № 2, Донецький державний університет внутрішніх справ

Муравйов К. В., доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна академія управління персоналом

Піддубний О. Ю., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного та господарського права, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Стрелюк Я. В., доктор юридичних наук, прокурор, Офіс Генерального прокурора України

Чуєнко В. І., кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Шульга Є. В., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Яра О. С., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного та фінансового права, декан юридичного факультету, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Łukasz Moniuszko, Doktor habilitowany, Profesor, Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy (Bydgoszcz, Rzeczpospolita Polska)

Затверджено Вченою радою
Міжрегіональної Академії управління персоналом 27.10.2021 (протокол № 6)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 24777-14717P,
видане Міністерством юстиції України 21.04.2021 р.

Видання індексується Google Scholar

DOI: 10.32689/2522-4603

Наукові праці МАУП. Юридичні науки. 2021. Вип. 1 (60). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021. 62 с.

Публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку права. Для науковців, викладачів, студентів та всіх, кого цікавить розвиток юридичної науки в Україні.

ЗМІСТ

Ірина БАСОВА

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ
У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....5

Ольга КОЛОС, Крістіна КАЛЕНСЬКА

ЕВОЛЮЦІЯ РОЗДІЛУ ХVІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ КОНВЕНЦІЇ РАДИ ЄВРОПИ
ПРО КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ.....11

Ігор ЛЕОНЕНКО

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ПІЗНАННЯ У ДЕТЕКТИВНІЙ (РОЗШУКОВІЙ) ДІЯЛЬНОСТІ.....18

Сергій ЛИСЕНКО

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНИЙ АСПЕКТИ
РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ.....21

Юлія ЛІСОВСЬКА

РАЦІОНАЛІСТИЧНІ МІФИ КВАНТОВОЇ ФІЛОСОФІЇ
У НЕПИСАНИХ ПРАВИЛАХ ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА:
МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ.....26

Дмитро МИНЮК, Ірина БАСОВА

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ОХОРОНИ
НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА.....31

Іван СЕРВЕЦЬКИЙ

ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІЗУАЛЬНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ
АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ.....36

Любов СОРОКІНА

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ
ТА ВИЩОГО СУДУ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....45

Микола СТРЕЛЬБИЦЬКИЙ, Лілія СТРЕЛЬБИЦЬКА

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ
РЕЛІГІЙНИХ ВЗАЄМОСТОСУНКІВ В УКРАЇНІ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА
НА СВОБОДУ СОВІСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....52

Валентина ЧУЄНКО

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО
ЦЕНТРАЛЬНОГО БЮРО ІНТЕРПОЛУ58

CONTENTS

Iryna BASOVA INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS STANDARDS IN HEALTHCARE.....	5
Olha KOLOS, Kristina KALENSKA EVOLUTION OF SECTION XVI OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE IN THE IMPLEMENTATION OF THE PROVISIONS COUNCIL OF EUROPE CONVENTION ON CYBERCRIME.....	11
Ihor LEONENKO THE PLACE AND ROLE OF COGNITION IN DETECTIVE (INVESTIGATIVE) ACTIVITIES.....	18
Serhii LYSENKO ADMINISTRATIVE, LEGAL AND INFORMATIONAL ASPECTS OF PREVENTIVE MEDICINE REGULATION.....	21
Yuliia LISOVSKA RATIONALIST MYTHS OF QUANTUM PHILOSOPHY IN THE WRITTEN RULES OF CUSTOM LAW: METHODOLOGICAL ASPECTS.....	26
Dmytro MYNIUK, Iryna BASOVA INTERNATIONAL COOPERATION IN THE FIELD OF ENVIRONMENTAL PROTECTION.....	31
Ivan SERVETSKY THE CONCEPT, CONTENT AND LEGAL BASIS OF VISUAL OBSERVATION.....	36
Liubov SOROKINA LAW ENFORCEMENT OF THE HIGH ANTI-CORRUPTION COURT OF UKRAINE AND INTELLECTUAL PROPERTY HIGH COURT.....	45
Mykola STRELBYTSKY, Lilia STRELBYTSKA HISTORICAL, LEGAL AND SOCIAL PREREQUISITES OF RELIGIOUS RELATIONS IN UKRAINE, ENSURING THE RIGHT TO FREEDOM OF CONSCIENCE IN MODERN CONDITIONS.....	52
Valentina CHUIENKO LEGAL ASPECTS OF THE ACTIVITY OF THE NATIONAL CENTRAL BUREAU OF INTERPOL.....	58

УДК 349.3

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2021.1.1>**Ірина БАСОВА**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права Навчально-наукового інституту держави і права імені князя Володимира Великого, Міжрегіональна академія управління персоналом, вул. Фроментівська, 2, м. Київ, Україна, 03039, basova.civil@gmail.com

Iryna BASOVA

Candidate of Law, Associate Professor of the Department of Civil Law and International Law of the Educational and Scientific Institute of Law named after Prince Vladimir the Great, Interregional Academy of Personnel Management, 2 Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039, basova.civil@gmail.com

**МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ
У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я****INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS STANDARDS
IN HEALTHCARE**

Стаття присвячена дослідженню міжнародних стандартів прав людини у сфері охорони здоров'я та віднаходженню шляхів з удосконалення національного законодавства.

***Метою** даної статті є визначення та дослідження міжнародно-правових актів, що закріплюють права людини у сфері охорони здоров'я, системи законодавства України з питань надання медичної допомоги, а також внесення пропозицій щодо її удосконалення.*

***Методологічну основу** даної статті склали, насамперед, порівняльно-правовий метод та методи аналізу та синтезу.*

***Наукова новизна.** Чинне законодавство у сфері охорони здоров'я не містить дефініції «міжнародно-правові стандарти прав людини у сфері охорони здоров'я», тому на законодавчому рівні їх слід визначити як «основні вихідні засади в галузі охорони здоров'я, що слугують орієнтирами при виробленні державної політики та забезпечують реалізацію громадянами прав у цій сфері».*

На сьогодні не має єдиного нормативно-правового акту щодо здійснення медичної діяльності, що створює додаткові труднощі в реалізації прав всіх суб'єктів медичних правовідносин. Тому, є необхідність вироблення єдиного зводу правил у сфері медичної діяльності, а саме Медичного кодексу України.

*Як **висновок**, аналіз міжнародно-правової бази з питань прав людини у сфері охорони здоров'я свідчить, що її положення закріплюють основні права людини у цій сфері. Українське законодавство загалом побудоване на нормах міжнародно-правових актів. Водночас варто визнати, що існує коло проблемних питань, що підлягають удосконаленню.*

***Ключові слова:** міжнародні стандарти, охорона здоров'я, Лісабонська декларація про права пацієнтів, Декларація з прав людини і особистої свободи медичних працівників, Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення.*

The article is devoted to the study of international human rights standards in the field of health care and finding ways to improve national legislation.

***The purpose** of this article is to define and study international legal acts in the field of health care, the system of legislation of Ukraine on health care, as well as make suggestions for its improvement.*

***The methodological basis** of this article was, first of all, the comparative law method and methods of analysis and synthesis.*

***Scientific novelty.** The current legislation in the field of health care does not contain a definition of «international human rights standards in the field of health care», so at the legislative level they should be defined as «basic principles of health care that serve as guidelines for public policy and ensure the realization of citizens' rights in this area».*

At present, there is no single legal act on the implementation of medical activities, which creates additional difficulties in exercising the rights of all subjects of medical relations. Therefore, there is a need to develop a single set of rules in the field of medical activities, namely the Medical Code of Ukraine.

***In conclusion**, an analysis of the international legal framework for human rights in the field of health shows that its provisions enshrine fundamental human rights in this area. Ukrainian legislation is generally based on the norms of international legal acts. At the same time, it should be recognized that there are a number of problematic issues that need to be improved.*

***Key words:** international standards, health care, Lisbon Declaration on the Rights of Patients, Declaration on the Human Rights and Personal Freedom of Healthcare Professionals, On State Financial Guarantees for Public Health.*

Фізичне та психічне здоров'я людини є невід'ємною складовою розвитку не тільки окремого індивіда, суспільства, держави, а й міжнародної спільноти загалом. Головним обов'язком кожної держави є забезпечення здійснення гарантованих прав у сфері охорони здоров'я, а створення ефективної міжнародної законодавчої бази, дієвих механізмів реалізації цих прав є запорукою її процвітання.

Варто констатувати, що проблема забезпечення та реалізації прав людини у сфері охорони здоров'я досягла глобальних масштабів, що зумовлює необхідність створення універсальних міжнародних стандартів у цій площині. Це дозволить побудувати ефективну національну правову систему гарантій права на охорону здоров'я.

На сьогодні, це є загальнолюдські міжнародно-правові стандарти з охорони здоров'я, які закріплені у низці міжнародних нормативно-правових актів, і охоплюються сферою дії держав. Головною особливістю таких стандартів є те, що вони знаходять своє втілення у національному законодавстві окремих країн.

Говорячи про ті чи інші стандарти, варто наголосити, що стандарт – це «зразок, еталон, модель, що приймається за вихідний для порівняння з ним інших об'єктів; це визначення очікуваної (отримуваної) якості, утверджена модель, яка є основою процесу оцінки, документ, що складений у результаті консенсусу спеціалістів, схвалений спеціалізованою організацією і спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості у даній сфері» [1, с. 3].

Погоджуємося з позиції науковиці С. Цебенко, що «в міжнародних стандартах встановлюється певний «мінімальний стандарт», тобто перелік загальноновизнаних прав та їх обсяг» [1, с. 3].

На думку І. І. Путраймса, міжнародні стандарти прав людини – це «система різних видів правових норм (матеріальних та процесуальних, регулятивних та охоронних), а також нормативних вимог, які мають неоднакову юридичну силу (загальнообов'язкові та рекомендаційні), що узагальнюють досвід регламентації та регулювання суспільних відносин, який накопичився міжнародно-правовою практикою протягом багатьох років, для забезпечення однакового розуміння та застосування, стосовно реалізації та захисту прав та свобод людини» [2, с. 7, 8].

Гідна уваги дефініція дослідника-правця П. М. Рабіновича, де «міжнародно-правовими стандартами є закріплені в актах та документах міжнародного рівня, текстуально уніфіковані та функціонально універсальні норми і

принципи, що за допомогою досить абстрактних, переважно оціночних, понять фіксують необхідний мінімальний чи бажаний обсяг та зміст прав людини, які обумовлені досягненнями розвитку суспільства та його динамічністю, встановлюють обов'язки держав забезпечувати їх дотримання, охорону та захист, а також можуть передбачати і певну відповідальність у вигляді санкцій політичного чи політико-юридичного характеру» [3, с. 24].

З викладеного можна зробити висновок, що міжнародно-правовими стандартами у сфері охорони здоров'я є відображені у міжнародних нормативно-правових актах основні вихідні засади в галузі охорони здоров'я, які слугують орієнтирами при виробленні державної політики конкретної держави.

Об'єктами стандартизації у цій сфері можна назвати права і обов'язки населення і медичних працівників, медичну інформацію, управління та організація охорони здоров'я, кадри, освіта, лікарські засоби, медичні послуги та ін.

Основними ознаками стандартів у сфері охорони здоров'я називають обґрунтованість з наукової, практичної і технічної точки зору; реальність, тобто визначеність обсягу медичної допомоги, конкретність вимог до якості медичного обслуговування з урахуванням реального стану галузі, а саме фінансового і кадрового забезпечення, матеріального-технічного ресурсу, освітнього рівня фахівців тощо; надійність, тобто відповідність принципам науково обґрунтованої медичної практики і узгодженість з думкою більшості висококваліфікованих лікарів; чіткість, конкретність і зрозумілість визначень; актуальність, якої можна досягти шляхом періодичного аналізу та перегляду раніше встановлених стандартів, вироблення механізму забезпечення або стимулювання виконання чинних стандартів [4, с. 16].

У свою чергу, головною метою розробки стандартів в охороні здоров'я є «охорона і зміцнення здоров'я населення; захист прав людини (пацієнта); поліпшення якості життя суспільства за допомогою вдосконалення діяльності служб охорони здоров'я; розробка законів у сфері охорони здоров'я; забезпечення соціального прогресу» [4, с. 16] тощо.

Міжнародно-правова система в галузі охорони здоров'я охоплюються широким колом відповідних нормативно-правових актів, які містять ключові стандарти у цій сфері.

У юридичній науковій літературі міжнародно-правові стандарти у сфері охорони здоров'я поділяють на певні види за окремими ознаками: «а) за деонтичним статусом їх класифікують: на обов'язкові, тобто

їх додержання є формально-необхідним для держав, а також вони можуть забезпечуватися міжнародними політико-юридичними санкціями; рекомендаційні, які не є формально обов'язковими, проте теж забезпечуються міжнародно-політичними санкціями; б) залежно від онтичного статусу міжнародні стандарти поділяють на: номінальні (текстуальні), тобто можуть бути тільки самі назви прав та свобод людини, які вживаються в міжнародних актах; фактичні – ті, у яких закріплені показники змісту і обсягу прав та свобод людини; в) за колом адресатів: загальні (стосуються всіх категорій, груп суспільства); спеціальні (стосуються прав окремих груп, соціальних спільнот – жінок, дітей, інвалідів); г) залежно від території дії виділяють: світові (універсальні), тобто такі, що сферою дії охоплюють всі держави світу; вони можуть як обов'язковими для держав, у випадку їх ратифікації, так і мати рекомендаційний характер; регіональні – обмежуються сферою окремих регіонів; д) за суб'єктом встановлення міжнародно-правові стандарти у сфері охорони здоров'я поділяють: на міжнародні стандарти Організації Об'єднаних Націй, Всесвітньої організації охорони здоров'я, Міжнародної організації праці; Ради Європи, Європейського союзу» тощо [5, с. 25]. Такими зокрема є Міжнародний білль про права людини, що містить перелік невіддільних прав, угоди, спрямовані на запобігання та покарання злочинів, що призводять до масових порушень прав людини, Конвенції щодо захисту груп населення, які потребують особливого піклування з боку держави, Конвенції, спрямовані на захист індивіда від зловживань з боку органів держави та посадових осіб, Міждержавні конференції з прав людини, що приймають заключні документи, обов'язкові для виконання державами-учасниками» [6, с. 72].

Наявність достатньою широкої міжнародно-правової бази у сфері охорони здоров'я, зумовлює існування понятійного апарату. Найбільш вживаними у міжнародно-правових джерелах є синонімічно схожі сполучення, як «право на здоров'я», «право на охорону здоров'я», «право на захист здоров'я», «турбота про здоров'я», «право на медичну допомогу», «право на найвищий досяжний рівень здоров'я», які охоплюються єдиною категорією тощо. Проте, на думку науковця Б. Тобес, термінологічне сполучення «право на здоров'я» є найбільш повно відображає цю категорію. Не зовсім погоджуємося із висловленим, бо вважаємо, що змістовно чіткішим буде застосування сполучення «право на охорону здоров'я». Саме

таке формулювання знаходить своє відображення в українській правовій системі у сфері охорони здоров'я.

У свою чергу, охорона здоров'я – це «система заходів, що здійснюються органами державної влади й органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, закладами охорони здоров'я, фізичними особами-підприємцями, які зареєстровані в установленому законом порядку й одержали ліцензію на право провадження господарської діяльності з медичної практики, медичними та фармацевтичними працівниками, громадськими об'єднаннями і громадянами з метою збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини за максимальної біологічно можливої індивідуальної тривалості її життя» [7, ст. 19 Основ]. Вказане дозволяє стверджувати, що визначення охорони здоров'я виходить за умовні межі медичної галузі [8, с. 8]. Фактично, «охорона здоров'я – це не лише функціонування національної системи охорони здоров'я, це і питання підтримання та збереження здоров'я, популяризації здорового способу життя, усвідомлення власної відповідальності громадян за своє здоров'я» [9, с. 8].

Слід зазначити, що первісним було право на охорону здоров'я, а потім воно знайшло своє відображення у міжнародних нормативно-правових актах, так би мовити, набуло публічного характеру. На сьогодні, значна частка міжнародно-правових актів у цій сфері побудовані та мають на меті створення механізмів із забезпечення кожному права на охорону здоров'я.

Серед ключових міжнародно-правових актів у сфері прав людини загалом і охорони здоров'я, зокрема можна назвати Загальну декларацію прав людини (1948 р.); Конвенцію про захист прав людини і основних свобод (1950 р.); Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, 1969 р., Декларацію про права інвалідів; Декларацію про права розумово відсталих осіб; Конвенцію про права дитини (1989 р.); Європейська соціальна хартія (1961 р.); Європейський кодекс соціального забезпечення (1964 р.); Декларацію про розвиток прав пацієнтів у Європі (1994 р.); Конвенцію про права людини і біомедицину (1997 р.).

Міжнародно-правовими актами про охорону здоров'я зокрема є Міжнародний кодекс медичної етики, прийнятий Генеральною асамблеєю Всесвітньої медичної асоціації у 1948 р., із змінами і доповненнями 1968, 1983, 1994 рр.; Лісабонська декларація про

права пацієнтів (1981 р.); Дванадцять принципів надання медичної допомоги у будь-якій системі охорони здоров'я (1983 р.); Декларація з прав людини і особистої свободи медичних працівників (1985 р.); Заяву про торгівлю живими органами (1985 р.); Декларацію щодо евтаназії (1987 р.); Заяву про недбале ставлення лікарів до своїх обов'язків (1992 р.); Заяву про професійну відповідальність за якість медичного обслуговування (1996 р.) [9, с. 120] та інші.

Так, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права належить до міжнародно-правових актів, що мають загальний характер. Цим актом визнається право людини на здоров'я, яке означає «можливість особи мати найвищий рівень фізичного та психічного здоров'я, який можливо лише досягнути» [10, п. 1 Пакту]. До обов'язків держав-учасниць належить вжиття заходів щодо «забезпечення здорового розвитку дітей, запобігання та скорочення мертвонароджуваності і смертності серед дітей; покращення гігієни навколишнього середовища, гігієни праці в галузях промисловості; запобігання появі епідемічних, ендемічних, професійних та інших захворювань, їх лікування та боротьба з ними; забезпечення, у разі потреби, всіх наданням медичної допомоги та медичного догляду» [10, п. 1 Пакту].

Важливого значення має Конвенція про права осіб з інвалідністю 2006 р., у якій зазначений перелік прав осіб, які мають «стійкі фізичні, психічні, розумові чи сенсорні порушення, що можуть перешкоджати їх участі в суспільному житті нарівні з іншими особами» [11, п. 1 Конвенції]. Цей міжнародно-правовий акт вказує на гарантії, забезпечення яких має покладатися на держав-учасниць. Йдеться зокрема про те, що останні мають вживати «усіх заходів, які забезпечують доступ людям з інвалідністю до послуг системи охорони здоров'я, разом з врахуванням гендерної ознаки, особливо при проходженні такими особами реабілітації за станом здоров'я» [11, п. 1 Пакту]. Крім того, проголошується, що «особа з інвалідністю має право на досягнення найбільш можливого рівня здоров'я, при цьому не піддаючись дискримінації за ознакою інвалідності» [12, с. 122].

Ще одним актом, вартим уваги, є Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини 1997 року, яка закріпила низку важливих прав людини з охорони здоров'я, зокрема «поваги людини як окремої особистості та як члена суспільства і визначається важливим забезпечувати гідність людини» [13, п. 1 Конвенції].

Значний вплив з-поміж міжнародно-правових актів у сфері охорони здоров'я має Лісабонська декларація про права пацієнта 1981 року, в якій визначені права пацієнта, зокрема «право вільного вибору лікаря; право отримувати допомогу від лікаря, який не піддається зовнішнім впливам під час ухвалення своїх клінічних чи етичних рішень; право погоджуватися чи відмовлятися від лікування після отримання адекватної інформації; право очікувати від лікаря поваги до конфіденційності медичних та особистих відомостей про пацієнта; право померти з гідністю; право на прийняття чи відхилення духовної та моральної підтримки, допомоги священнослужителя відповідної конфесії» [14, с. 163].

Дослідження зазначених міжнародних нормативно-правових актів, дозволило виокремити такі права у сфері охорони здоров'я:

1) життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я (ст. 25 Загальної Декларації прав людини; п. 1 ст. 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права; п. «с» ст. 24 Конвенції про права дитини);

2) заборона катування чи жорстокого, нелюдського або принижуючого гідність поводження чи покарання, зокрема, особу не може бути без її вільної згоди піддано медичним чи науковим дослідкам (ст. 7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 5 Загальної Декларації прав людини; ст. 3¹ Конвенції про захист прав людини та основних свобод);

3) зниження рівня мертвонароджуваності та дитячої смертності й здорового розвитку дитини (п. «а» ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права; п. «а» ст. 24 Конвенції про права дитини);

4) покращення всіх аспектів гігієни зовнішнього середовища і гігієни праці у промисловості (п. «б» ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права; п. «е» ст. 24 Конвенції про права дитини);

5) запобігання і лікування епідемічних, ендемічних, професійних та інших хвороб і боротьба з ними (п. «с» ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права; п. 1, 3 ст. 11 Європейської соціальної хартії);

6) медична допомога (п. «д» ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права; ч. 1 ст. 24 Конвенції про права дитини; ст. 13 Європейської соціальної хартії);

7) консультативні і просвітницькі послуги (п. «і» ст. 24 Конвенції про права дитини; п. 2 ст. 11 Європейської соціальної хартії);

8) справедливі й сприятливі, безпечні та здорові умови праці (ст. 23 Загальної Декларації прав людини; ст. 7 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права; ст. ст. 2, 3 Європейської соціальної хартії);

9) охорона материнства (п. 2 ст. 10 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права; п. «д» ст. 24 Конвенції про права дитини; ст. ст. 8, 17 Європейської соціальної хартії);

10) захист дітей і молоді у сфері охорони здоров'я (п. 3 ст. 10 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права; ст. 24 Конвенції про права дитини; ст. ст. 7, 17 Європейської соціальної хартії).

Система законодавства України у сфері охорони здоров'я загалом складається з Конституції України, норми якої проголошують такі основоположні права людини, як право на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування; законів України («Основи законодавства України про охорону здоров'я»; «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення»; законів України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»; актів центральних і місцевих органів державної виконавчої влади («Про затвердження Реєстру лікарських засобів, які підлягають реімбурсації»; «Про затвердження Порядку забезпечення інвалідів і дітей-інвалідів технічними та іншими засобами») тощо.

Основи законодавства України про охорону здоров'я, як вбачається є розгалуженими. Вищевказані нормативно-правові акти визначають перелік прав і гарантів, якими наділяються громадяни у сфері охорони здоров'я, зокрема право життєвий рівень,

включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання здоров'я людини; безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище; санітарно-епідемічне благополуччя території і населеного пункту, де він проживає; безпечні і здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку; кваліфіковану медичну та реабілітаційну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря та фахівця з реабілітації, вибір методів лікування та реабілітації відповідно до рекомендацій лікаря та фахівця з реабілітації, вибір закладу охорони здоров'я; відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди; оскарження неправомірних рішень і дій працівників, закладів та органів охорони здоров'я та інші.

На сьогодні не має єдиного нормативно-правового акту щодо здійснення медичної діяльності, що створює додаткові труднощі в реалізації прав всіх суб'єктів медичних правовідносин. Тому, є необхідність вироблення єдиного зводу правил у сфері медичної діяльності, а саме Медичного кодексу України.

Отже, викладене дозволяє з впевненістю стверджувати, що міжнародно-правовими стандартами прав людини у сфері охорони здоров'я є відображені у міжнародних нормативно-правових актах основні вихідні засади в галузі охорони здоров'я, які слугують орієнтирами при виробленні державної політики та забезпечують реалізацію громадянами прав у цій сфері. Українське законодавство загалом побудоване на нормах міжнародно-правових актів. Водночас варто визнати, що у цій сфері існує коло проблемних питань, що підлягають удосконаленню.

Література:

1. Якубовяк В. Международный опыт стандартизации в здравоохранении. *Проблемы стандартизации в здравоохранении*. 2012. № 4. С.3
2. Путраймс І. І. Ефективність імплементації міжнародних стандартів прав людини у законодавство України: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.11. К. 20 с.
3. Шамич О. М. Поняття та структура природного права людини на охорону здоров'я. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. № 11. С. 75–92.
4. Колоколов Г. Основы медицинского права. М. : Экзамен, 2015. С. 16.
5. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 1 (84). С. 19–29.
6. Ю.В. Назарко. Міжнародно-правові стандарти права на охорону здоров'я. *Альманах міжнародного права*. 2018. Вип. 18. С. 72.
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України № 2801–ХІІ від 19 листопада 1992 р. (зі змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
8. Демченко І.С. Класифікація законодавства у сфері охорони здоров'я. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Том 30 (69). № 6. С. 35–45.
9. Москаленко В.Ф., Грузєва Т.С., Іншакова Г.В. Право на охорону здоров'я у нормативно-правових актах міжнародного та правового рівня. Харків : ВПП «Контракт», 2006. 296 с.
10. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: міжнар. док. від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042.

11. Конвенція про права осіб з інвалідністю: міжнар. док. від 13.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.
12. Права людини у сфері охорони здоров'я: практичний посібник (2012): за наук. ред. І. Я. Сенюти. Львів: Вид-во ЛОБФ «Медицина і право». 552 с.
13. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину: міжн. док. від 04.04.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334
14. Бойко Ю. Ю. Міжнародно-правова концепція охорони прав пацієнта. *Правова позиція*. 2018. № 2 (21). С. 162–166.

References:

1. Yakubovyyak V. International experience of standardization in health care. Problems of standardization in health care. 2012. №4. С.3
2. Putreims II The effectiveness of the implementation of international human rights standards in the legislation of Ukraine: author. dis. Cand. jurid. Science: special. 12.00.11. K. 20 p.
3. Shamykh OM The concept and structure of the natural human right to health. Current issues of education and upbringing of people with special needs. № 11. S. 75–92.
4. Kolokolov G. Fundamentals of medical law. M.: Exam, 2015. S. 16.
5. Rabinovich PM International human rights standards: properties, general concept, classification. Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. 2016. № 1 (84). Pp. 19–29.
6. Ю.В. Nazarko. International legal standards for the right to health care. Almanac of International Law. 2018. Vip. 18. S. 72
7. Fundamentals of the legislation of Ukraine on health care: Law of Ukraine № 2801-XII of November 19, 1992 (as amended). Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1993. № 4. Art. 19.
8. Demchenko IS Classification of health legislation. Scientific notes of TNU named after VI Vernadsky. Series: legal sciences. 2019. Volume 30 (69). № 6. pp. 35–45
9. Moskalenko VF, Gruzeva TS, Inshakova GV The right to health care in international and legal regulations. Kharkiv: VPP "Contract", 2006. 296 p.
10. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: International. dock. from 16.12.1966 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042
11. Convention on the Rights of Persons with Disabilities: International. dock. from 13.12.2006 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
12. Human rights in the field of health care: a practical guide (2012): for science. ed. I. Ya. Senyuta. Lviv: LOBF "Medicine and Law" Publishing House. 552 s.
13. Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine: int. dock. from 04.04.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334
14. Boyko Yu. Yu. International legal concept of patient rights protection. Legal position. 2018. № 2 (21). Pp. 162–166.

УДК 343.3/.7

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2021.1.2>**Ольга КОЛОС**

кандидат юридичних наук, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності, Навчально-науковий інститут права імені князя Володимира Великого, ПрАТ «Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039, o.kolosso@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0412-1531

Крістіна КАЛЕНСЬКА

студентка (спеціальність «Кібербезпека») Інституту комп'ютерних технологій, автоматики та метрології, Національний університет «Львівська політехніка», вул. Степана Бандери, 12, м. Львів, Україна, 79000, kalenskayads13@gmail.com

Olha KOLOS

PhD in Law, Professor of the Department of Law Enforcement and Anticorruption Activity, Educational and Scientific Institute for the Law of Prince Vladimir Great, Interregional Academy of Personnel Management, 2 Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039, o.kolosso@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0412-1531.

Kristina KALENSKA

Student (specialty «Cybersecurity») of the Institute of Computer Technologies, Automation and Metrology, National University «Lviv Polytechnic», 12 Stepan Bandera str., Lviv, Ukraine, 79000, kalenskayads13@gmail.com

ЕВОЛЮЦІЯ РОЗДІЛУ XVI КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ КОНВЕНЦІЇ РАДИ ЄВРОПИ ПРО КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ

EVOLUTION OF SECTION XVI OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE IN THE IMPLEMENTATION OF THE PROVISIONS COUNCIL OF EUROPE CONVENTION ON CYBERCRIME

Стаття присвячена дослідженню проблематики кіберзлочинності, яка вже не є новою для теперішнього суспільства. З моменту її виникнення дана проблематика була, є і залишатиметься надзвичайно актуальною.

Метою даної статті є дослідження виникнення та формування конструкцій диспозицій статей Розділу XVI «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів) систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» Кримінального кодексу України 2001 року, особливо з точки зору впливу на них Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність (Будапештської Конвенції).

Методологічну основу даної статті склали, насамперед, історичний, порівняльно-правовий та логіко-семантичний методи, а також методи аналізу та синтезу.

Наукова новизна. До певного часу існувала проблема з криміналізацією дитячої порнографії, за яку кримінальної відповідальності у вітчизняному КК передбачено не було, зокрема:

- 1) придбання дитячої порнографії через комп'ютерну систему [4, п. «d» ч. 1 ст. 9 Конвенції];
- 2) володіння дитячою порнографією, що перебуває в комп'ютерній системі чи на носіях комп'ютерних даних [4, п. «e» ч. 1 ст. 9 Конвенції].

Автор акцентує увагу на тому, що цю прогалину було ліквідовано завдяки прийняттю Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської Конвенції)» № 1256-IX від 18 лютого 2021 року.

Як **висновок**, аналіз чинного законодавства України свідчить, що за більшість кримінальних правопорушень, передбачених Конвенцією, у нашій країні встановлено кримінальну відповідальність. Втім, деякі положення Конвенції й дотепер не знайшли відображення у вітчизняному кримінальному законодавстві. Наприклад, КК України й досі не передбачає кримінальної відповідальності за придбання шкідливих комп'ютерних програм і пристроїв, створених чи адаптованих для вчинення комп'ютерних злочинів [4, п. «a I» ч. 1 ст. 6 Конвенції].

Ключові слова: Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність, Кримінальний кодекс України, кіберзлочинність, комп'ютерні правопорушення, кримінальна відповідальність.

The article is devoted to the study of problems of cybercrime, which is no longer new to the present society. Since its occurrence, this problem was, and will remain extremely relevant.

The aim of this article is to study the emergence and formation of dispositions of articles of section XVI «Criminal offenses in the use of electronic computers (computers) systems and computer networks and telecommunication networks» Criminal Code of Ukraine in 2001, especially in terms of exposure to They are the Council of Europe Convention on Cybercrime (Budapest Convention).

The methodological basis of this article was, first of all, historical, comparative and logical and semantic methods, as well as methods of analysis and synthesis.

Scientific novelty. Until a certain time there was a problem with the criminalization of child pornography, for which criminal liability in the Patriotic CC was not provided, in particular:

1) Acquisition of child pornography through a computer system [4, p. «D» Part 1 of Art. 9 Convention];

2) Possession of a child's pornography that is in a computer system or computer data media [4, p. «E» Part 1 of Art. 9 of the Convention].

The author focuses on the fact that this gap was liquidated due to the adoption of the Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine regarding the implementation of the Council of Europe Convention on the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Violence (Lancarot Convention)» No. 1256-IX of February 18 2021.

As a conclusion, the analysis of the current legislation of Ukraine shows that for the majority of criminal offenses provided by the Convention, criminal liability established in our country. However, some provisions of the Convention and have not been reflected in the domestic criminal legislation. For example, the Criminal Code of Ukraine still does not provide for criminal liability for the acquisition of harmful computer programs and devices created or adapted to commit computer crimes [4, p. «a I» Part 1 of Art. 6 Convention].

Keywords: Council of Europe Convention on Cybercrime, Criminal Code of Ukraine, cybercrime, computer offenses, criminal liability.

Актуальність проблеми. За статистичними даними ряду держав-членів Європейського Союзу кількість лише зареєстрованих кіберзлочинів, яким і так притаманна надзвичайно висока латентність, досягає або ж навіть перевищує кількість традиційних злочинів. Про це йдеться у Звіті Європейського поліцейського управління «Оцінка загрози організованої злочинності в Інтернеті» за 2018 рік [2]. На жаль, ми можемо констатувати, що проблематика кіберзлочинності вже не є новою, однак з моменту її виникнення вона була, є і залишатиметься надзвичайно актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів) систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку присвятили наукові праці Д. С. Азаров, П. П. Андрушко, Н. М. Ахтирська, П. Д. Біленчук, В. М. Бутузов, В. О. Глушков, В. О. Голубєв, Н. О. Гуторова, М. В. Карчевський, О. О. Книженко, М. Й. Коржанський, В. В. Кузнецов, М. Ю. Литвинов, А. А. Музика, В. О. Навроцький, С. О. Орлов, М. І. Панов, Н. А. Розенфельд, А. В. Савченко, П. Л. Фріс та багато ін. Д. С. Азаров ще у 2003 р. запропонував невідкладно гармонізувати чинне кримінальне законодавство України з положеннями щойно укладеної Конвенції про кіберзлочинність Ради Європи [1].

Метою даної статті є дослідження виникнення та формування конструкцій диспозицій статей Розділу XVI «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів) сис-

тем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» Кримінального кодексу України 2001 року, особливо з точки зору впливу на них Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність (Будапештської Конвенції).

Виклад основного матеріалу дослідження. Після розпаду СРСР у кримінальному законодавстві незалежної України лише у жовтні 1994 року з'явився перший «комп'ютерний» злочин під назвою «Порушення роботи автоматизованих систем» (стаття 198¹ Кримінального кодексу України 1960 року) [3].

Дана стаття Кримінального кодексу України (надалі – *КК України*) встановлювала кримінальну відповідальність за умисне втручання в роботу автоматизованих систем, що призвело до перекручування чи знищення інформації або носіїв інформації, чи розповсюдження програмних і технічних засобів, призначених для незаконного проникнення в автоматизовані системи і здатних спричинити перекручення або знищення інформації чи то носіїв інформації. Санкція частини 1 передбачала покарання – позбавлення волі на строк до 2 років, або виправні роботи на строк до 2 років, або штраф у розмірі від 6 000 000 до 12 000 000 крб. (приблизно від 76 до 152 \$) на момент набрання чинності закону.

Частина 2 цієї ж статті встановлювала: «Ті ж дії, якщо ними спричинено шкоду у великих розмірах, або вчинені повторно чи за попередньою змовою групою осіб караються позбавленням волі на строк від 2 до 5 років». При цьому законодавець не вніс жодних уточнень щодо розуміння «великих розмірів».

У новому Кримінальному кодексі України, прийнятому Верховною Радою України 5 квітня 2001 року, український законодавець вперше виокремив розділ XVI під назвою **«Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж»** [4], який складався всього лише з трьох статей (табл. 1):

Таблиця 1

Розділ XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж»	
Стаття 361	«Незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж»
Стаття 362	«Викрадення, привласнення, вимагання комп'ютерної інформації або заволодіння нею шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем»
Стаття 363	«Порушення правил експлуатації автоматизованих електронно-обчислювальних систем».

Так, для прикладу, розповсюдження комп'ютерного вірусу шляхом застосування програмних і технічних засобів, якщо вони заподіяли істотну шкоду або вчинені повторно чи за попередньою змовою групою осіб каралися обмеженням волі на строк до 5 років або позбавленням волі на строк від 3 до 5 років (ч. 2 ст. 361 КК України), а викрадення, привласнення, вимагання комп'ютерної інформації або заволодіння нею шляхом шахрайства, що заподіяли істотну шкоду каралися позбавленням волі на строк від 2 до 5 років (ч. 3 ст. 362 КК України). Законодавець знову не вніс будь-яких уточнень з приводу розуміння «істотної шкоди» не лише для окремої статті, а й для всього розділу XVI.

У червні 2003 року Верховною Радою України було прийнято Закон «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне втручання в роботу мереж електрозв'язку». Внаслідок цього назва розділу була змінена на **«Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів) систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку»** [5].

Відповідні зміни були внесені як в назву, так і в конструкцію диспозиції статті 361 Кримінального кодексу України. Крім цього законодавець нарешті вніс ясність в розуміння «істотної шкоди». Так, нова редакція ст. 361 КК України вже виглядала наступним чином:

«Стаття 361. Незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

1. Незаконне втручання в роботу автоматизованих електронно-обчислювальних машин, їх систем чи комп'ютерних мереж, що призвело до перекручення чи знищення комп'ютерної інформації або носіїв такої інформації, а також розповсюдження комп'ютерного вірусу шляхом застосування програмних і технічних засобів, призначених для незаконного проникнення в ці машини, системи або комп'ютерні мережі і здатних спричинити перекручення або знищення комп'ютерної інформації або носіїв такої інформації, а так само незаконне втручання в роботу мереж електрозв'язку, що призвело до знищення, перекручення, блокування інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації, –

караються штрафом до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, якщо вони заподіяли істотну шкоду або вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, –

караються штрафом від ста до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

Примітка. Під істотною шкодою, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, слід розуміти таку шкоду, який в триста і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян».

23 грудня 2004 року Законом України № 2289-IV у розділ XVI Особливої частини КК України були внесені вже істотні зміни, а саме до розділу було включено ряд нових складів злочинів (табл. 2).

Ще на стадії обговорення проекту цього закону, а також в пояснювальній записці до законопроекту йшлося про міжнародний досвід, в тому числі з посиланням на Конвенцію Ради Європи про кіберзлочинність.

Конвенція про кіберзлочинність (*надалі – Конвенція*) була розроблена і прийнята в рамках Ради Європи 23 листопада 2001 року, ратифікована Україною 7 вересня 2005 року, а набула чинності 1 липня 2006 року. Конвенція є першим міжнародно-правовим документом у сфері боротьби з міжнародною і національною кіберзлочинністю, що регулює правові та процесуальні аспекти кримінального переслідування за протиправну діяльність в глобальних мережах.

Конвенція стала результатом великої спільної роботи представників різних держав, у т. ч. не тільки країн Європи, а й таких як Канада, Японія, Сполученні Штати Америки та Південно-Африканська Республіка. Основна мета Конвенції полягає в тому, щоб гармонізувати національне законодавство країн-учасниць в питаннях боротьби з кіберзлочинністю. Головне завдання Конвенції, полягає в тому, щоб підтримати загальну кримінально-правову політику, націлену на захист суспільства від кіберзлочинності, приймаючи відповідні законодавчі акти і зміцнюючи міжнародне співробітництво.

В цілому Конвенція охоплює наступне коло питань:

- 1) узгодження національних норм, які повинні визначати склади правопорушень;
- 2) визначення порядку розслідування правопорушень, що виникають в міжнародних комп'ютерних мережах, а саме – процесуальних процедур, що дозволяють максимально швидко зібрати необхідні докази у разі подібних злочинів;
- 3) створення оперативної і дієвої системи міжнародної співпраці по боротьбі з кіберзлочинністю.

Конвенція представила власну класифікацію комп'ютерних правопорушень, які характеризуються, насамперед, наявністю наміру як елемента суб'єктивної сторони.

Всього – чотири категорії правопорушень:

Категорія 1. Правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем:

1. **Незаконний доступ**, тобто навмисний доступ до цілої комп'ютерної системи або її частини без права на це (стаття 2 Конвенції).

2. **Незаконне перехоплення**, тобто навмисне перехоплення технічними засобами, без права на це, передач комп'ютерних даних, які не є призначеними для публічного користування, які проводяться з, на або всередині комп'ютерної системи, включаючи електромагнітні випромінювання комп'ютерної системи, яка містить в собі такі комп'ютерні дані (стаття 3 Конвенції).

3. **Втручання у дані**, тобто навмисне пошкодження, знищення, погіршення, зміну або приховування комп'ютерної інформації без права на це (стаття 4 Конвенції).

4. **Втручання у систему**, тобто навмисне серйозне перешкоджання функціонуванню комп'ютерної системи шляхом введення, передачі, пошкодження, знищення, погіршення, заміни або приховування комп'ютерних даних без права на це (стаття 5 Конвенції).

5. **Зловживання пристроями**, тобто навмисне вчинення, без права на це:

а) виготовлення, продажу, придбання для використання, розповсюдження або надання для використання іншим чином:

1) пристроїв, включаючи комп'ютерні програми, створених або адаптованих, в першу чергу, з метою вчинення будь-якого зі злочинів, перерахованих у статтях 2–5 Конвенції;

2) комп'ютерних паролів, кодів доступу або подібних даних, за допомогою яких можна здобути доступ до усієї або частини комп'ютерної системи з наміром викорис-

Таблиця 2

Розділ XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку»	
Стаття 361	Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку
Стаття 361 ¹	Створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут
Стаття 361 ²	Несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації
Стаття 362	Несанкціоновані дії з інформацією, яка обробляється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї
Стаття 363	Порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється
Стаття 363 ¹	Перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку

тання її для вчинення будь-якого зі злочинів, перерахованих у статтях 2–5 Конвенції;

б) володіння предметом, перерахованим у підпунктах а.1) або а.2), з наміром його використання для вчинення будь-якого зі злочинів, перерахованих у статтях 2–5 Конвенції (стаття 6 Конвенції).

Категорія 2. Правопорушення, пов'язані з комп'ютерами:

1. **Підrobка, пов'язана з комп'ютерами**, тобто навмисне вчинення, без права на це, введення, зміни, знищення або приховування комп'ютерних даних, яке призводить до створення недійсних даних з метою того, щоб вони вважались або відповідно до них проводилися б законні дії, як з дійсними, незалежно від того, можна чи ні такі дані прямо прочитати і зрозуміти (стаття 7 Конвенції).

2. **Шахрайство, пов'язане з комп'ютерами**, тобто навмисне вчинення, без права на це, дій, що призводять до втрати майна іншої особи шляхом:

а) будь-якого введення, зміни, знищення чи приховування комп'ютерних даних,

б) будь-якого втручання у функціонування комп'ютерної системи, шахрайською або нечесною метою набуття, без права на це, економічних переваг для себе чи іншої особи (стаття 8 Конвенції).

Категорія 3. Правопорушення, пов'язані зі змістом:

Правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією, тобто:

а) вироблення дитячої порнографії з метою її розповсюдження за допомогою комп'ютерних систем;

б) пропонування або надання доступу до дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем;

с) розповсюдження або передача дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем;

д) здобуття дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем для себе чи іншої особи;

е) володіння дитячою порнографією у комп'ютерній системі чи на комп'ютерному носії інформації.

Категорія 4. Правопорушення, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав:

Правопорушення, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав, тобто:

1) навмисне порушення **авторських** прав, як це визначено законодавством держави відповідно до її зобов'язань за Паризьким Актом від 24 липня 1971 р. щодо Бернської Конвенції про захист літературних та художніх творів, Угодою про торгівельні аспекти прав

інтелектуальної власності і Угодою ВОІВ про авторське право, за винятком будь-яких моральних прав, які надаються такими Конвенціями, у випадку, коли такі дії вчинені свідомо, у комерційних розмірах і за допомогою комп'ютерних систем;

2) навмисне порушення **суміжних** прав, як це визначено законодавством такої держави відповідно до її зобов'язань за Міжнародною Конвенцією про захист виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (Римська конвенція), Угодою про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності і Угодою ВОІВ про виконання і фонограми, за винятком будь-яких моральних прав, які надаються такими Конвенціями, у випадку, коли такі дії вчинені свідомо, у комерційних розмірах і за допомогою комп'ютерних систем.

Держави, що приєдналися до Конвенції, взяли зобов'язання переглянути своє законодавство, з метою приведення його у відповідність з рекомендаціями, викладеними в цьому міжнародному документі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У 2005 р. Україна ратифікувала Конвенцію про кіберзлочинність, по-своєму здійснивши імплементацію положень міжнародного акту у вітчизняне законодавство. Аналіз чинного законодавства України свідчить, що за більшість кримінальних правопорушень, зазначених у Конвенції, у нашій країні передбачено кримінальну відповідальність.

Варто зазначити, що до певного часу існувала проблема з криміналізацією дитячої порнографії, за яку кримінальної відповідальності у вітчизняному КК передбачено не було, зокрема:

1) придбання дитячої порнографії через комп'ютерну систему [4, п. «d» ч. 1 ст. 9 Конвенції];

2) володіння дитячою порнографією, що перебуває в комп'ютерній системі чи на носіях комп'ютерних даних [4, п. «e» ч. 1 ст. 9 Конвенції].

Втім, ця проблема була вирішена завдяки прийняттю Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської Конвенції)» № 1256-IX від 18 лютого 2021 року.

На жаль, деякі положення Конвенції й досі не знайшли відображення у вітчизняному кримінальному законодавстві, на що неодноразово зверталася увага вітчизняних науковців (зокрема, Орловим Ю.Ю.) [9, с. 8].

Так, КК України й дотепер не передбачає кримінальної відповідальності за:

1) придбання шкідливих комп'ютерних програм і пристроїв, створених чи адаптованих для вчинення комп'ютерних злочинів [4, п. «а І» ч. 1 ст. 6 Конвенції];

2) виробництво, продаж, придбання для використання, імпорт, оптовий продаж чи інші форми надання в користування комп'ютерних паролів, кодів доступу чи інших аналогічних

даних, за допомогою яких може бути отримано доступ до комп'ютерної системи в цілому чи будь-якої її частини з наміром використати їх з метою вчинення комп'ютерних злочинів [4, п. «а ІІ» ч. 1 ст. 6 Конвенції];

3) володіння зазначеними вище шкідливими комп'ютерними програмами, пристроями, комп'ютерними паролями, кодами доступу чи іншими аналогічними даними [4, п. «б» ч. 1 ст. 6 Конвенції].

Література:

1. Азаров Д.С. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері комп'ютерної інформації : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ : НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького, 2003. 246 с.

2. Europol (2018) : Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2018. URL: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-iocta-2018>

3. Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України та Кримінально-процесуального кодексу України : Закон України від 20.10.1994 р. № 218/94-ВР. URL: <https://docs.dtkr.ua/ru/doc/1086.272.1>

4. Кримінальний кодекс України (первинна редакція) : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20010405#Text>

5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне втручання в роботу мереж електрозв'язку : Закон України від 05.06.2003 р. №908-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/908-15#Text>

6. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України : Закон України від 23.12.2004 р. №2289-IV. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T042289.html

7. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України» (щодо відповідальності за злочини в сфері використання комп'ютерів). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=14099

8. Конвенція про кіберзлочинність Ради Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text

9. Орлов Ю.Ю. Реалізація вимог міжнародної конвенції про кіберзлочинність у законодавстві України. *Науковий вісник НА ВСУ*. 2011. № 6. С. 3–9.

References:

1. Azarov, D.S. (2003). *Kriminalna vidpovidalnist za zlochini u sferi komp'yuternoyi informaciyi* [Criminal liability for crimes in the field of computer information] [Tekst] : dis. ... kand. yurid. nauk: 12.00.08. K.: NAN Ukrayini, Institut derzhavi i prava im. V.M.Koreckogo, 246 s. [in Ukrainian].

2. Europol (2018): Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2018. URL: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-iocta-2018>.

3. Pro vnesennya zmin i dopovnen do Kriminalnogo kodeksu Ukrayini ta Kriminalno-procesualnogo kodeksu Ukrayini: Zakon Ukrayini vid 20.10. 1994 r. № 218/94-VR [On Amendments and Additions to the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Procedure Code of Ukraine]. URL: <https://docs.dtkr.ua/ru/doc/1086.272.1> [in Ukrainian].

4. Kriminalnij kodeks Ukrayini (pervinna redakciya): Zakon Ukrayini vid 05.04.2001 r. № 2341-III [Criminal Code of Ukraine (primary edition)]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20010405#Text> [in Ukrainian].

5. Pro vnesennya zmin do Kriminalnogo kodeksu Ukrayini shhodo vidpovidalnosti za nezakonno vtruchannya v robotu merezh elektrozv'yazku: Zakon Ukrayini vid 05.06.2003 r. № 908-IV [On Amendments to the Criminal Code of Ukraine on liability for illegal interference with the work of telecommunication networks]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/908-15#Text> [in Ukrainian].

6. Pro vnesennya zmin do Kriminalnogo ta Kriminalno-procesualnogo kodeksiv Ukrayini: Zakon Ukrayini vid 23.12.2004 r. № 2289-IV [On Amendments to the Criminal and Criminal Procedural Codes of Ukraine]. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T042289.html [in Ukrainian].

7. Poyasnyuvalna zapiska do projektu Zakonu Ukrayini «Pro vnesennya zmin do Kriminalnogo ta Kriminalno-procesualnogo kodeksiv Ukrayini» (shhodo vidpovidalnosti za zlochini v sferi vikoristannya komp'yuteriv) [Explanatory note to the draft Law of Ukraine "On Amendments to the Criminal and Criminal Procedural Codes of Ukraine" (regarding responsibility for crimes in the field of computer use)]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=14099 [in Ukrainian].

8. Convention on Cybercrime Council of Europe. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text.

9. Orlov, Yu.Yu. (2011). Realizaciya vimog mizhnarodnoyi konvenciyi pro kiberzlochinnist u zakonodavstvi Ukrayini [Implementation of the requirements of the International Convention on Cybercrime in Legislation of Ukraine]. *Naukovij visnik NA VSVU*. № 6. P. 3–9 [in Ukrainian].

УДК 343.14

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2021.1.3>**Igor LEONENKO**

кандидат юридичних наук, заступник завідувача кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фроментівська, 2, м. Київ, Україна, 03039

Ihor LEONENKO

Candidate of Law, Deputy Head of the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities of the Educational and Scientific Institute of Law named after Prince Vladimir the Great, Interregional Academy of Personnel Management, 2 Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ПІЗНАННЯ У ДЕТЕКТИВНІЙ (РОЗШУКОВІЙ) ДІЯЛЬНОСТІ

THE PLACE AND ROLE OF COGNITION IN DETECTIVE (INVESTIGATIVE) ACTIVITIES

У статті розглянуто місце та роль пізнання у детективній (розшуковій) діяльності. Проведено аналіз та порівняння процесуальних категорій «пошук» та «розшук» між собою. Визначено послідовність провадження вказаних пізнавальних процесів у детективній (розшуковій) діяльності.

Ключові слова: пізнання, пошук, розшук, детектив, діяльність, об'єкт, суб'єкт, свідомість, процес.

The article considers the place and role of cognition in detective (investigative) activities. The analysis and comparison of procedural categories "search" and "search" with each other is carried out. The sequence of carrying out of the specified cognitive processes in detective (search) activity is defined.

Key words: cognition, search, search, detective, activity, object, subject, consciousness, process.

Актуальність проблеми. У своїй професійній діяльності слідчий або детектив так чи інакше вимушений максимально задіювати свої розумові здібності. Адже основним завданням детектива являється викриття осіб, причетних до скоєння кримінального правопорушення, встановлення їх місцезнаходження та притягнення до кримінальної відповідальності.

Сьогодні ми живемо у світі новітніх технологій. Завдяки різноманітним гаджетам та електронним винаходам людина все менше застосовує свої мисленеві процеси. Однак жодний штучний інтелект (пристрій) не здатен замінити розум людини. Лише завдяки пізнавальним процесам, логічним прийомам, а в деяких випадках навіть інтуїції, детектив здатний прийняти вірне рішення, встановити істину у тій чи іншій справі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній юридичній науці явище пізнання як елемент детективної (розшукової) діяльності окремо не досліджувалось. Натомість існує багато наукових праць, присвячених проблематиці доказування у кримінальному процесі та оперативно-розшуковій діяльності, крізь які стрижнем проходить феномен пізнання. Вагомий внесок у розв'язання

вказаної проблематики зробили такі видатні вчені-процесуалісти, як Удалова Л. Д., Сервєцький І. В., Кислий А. М., Грошевой Ю. М., Стахівський С. М., Рожнова В. В., Саковський А. А., Никифорчук Д. Й. та ін.

Метою даної статті визначення місця та ролі пізнання у детективній (розшуковій) діяльності під час провадження досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу. Об'єкт пізнання у сфері детективної (розшукової) діяльності – це реальні явища, події, процеси, речі, які є предметом цілеспрямованої пізнавальної активності детектива.

Пізнавальна діяльність неможлива без наявності суб'єкта пізнання – людини або тієї чи іншої спільноти, коли вони не просто відображають реальну дійсність, а утворюють нові знання, нові цінності, нові світоглядні парадигми суспільства [7, с. 43].

Слід зазначити, що пізнавальна діяльність у сфері детективної (розшукової) діяльності має специфічний суб'єкт пізнання – *детектива*.

Таким чином, суб'єкт і об'єкт пізнання перебувають у постійному взаємозв'язку між собою. Пізнання реальності не може відбутися, якщо немає кому пізнавати і немає що

пізнавати. Активність виходить від суб'єкта пізнання, взаємодіє з ним з допомогою відповідних засобів задля пізнання його сутності, досягнення істини [8, с. 143].

Засоби пізнання у сфері детективної (розшукової) діяльності являють собою зумовлену багаторічним досвідом, відносно стійку систему гласних і негласних заходів та науково-технічних засобів, що використовуються в процесі здобуття необхідної інформації (відомостей).

Мета пізнання це цікавість та допитливість, бажання встановити істину – ці риси притаманні будь-якій дієздатній особі. Одвічні питання: «Що?», «Де?», «Коли?», так чи інакше супроводжують всю історію розвитку людства.

Процес здобуття певних знань з метою встановлення істини за допомогою розумової діяльності отримав назву *пізнання*. Якщо розглядати детективну діяльність, як комплекс розшукових заходів, то саме пізнання являється базисом розшукових дій.

Так, у Академічному тлумачному словнику української мови *пізнання* розуміється як відображення в свідомості людини явищ реальної дійсності, їх суті [1].

Більш вузьке визначення терміну «пізнання» надає Філософський словник, за яким *пізнання* – це зумовлений законами соціального розвитку, нерозривно пов'язаний з практикою процес активно-діяльного відображення в свідомості людей об'єктивної та суб'єктивної дійсності, основним результатом якої є знання [2].

Здобуваючи інформацію (знання) проявища об'єктивної дійсності, людина поступово розвивається. Пізнання – рушійна сила всіх революційних перетворень в науці й техніці.

Однак само по собі «пізнання» не являється вихідною точкою. Цьому розумовому процесу, як вважають деякі науковці, передують *сприйняття*, яке полягає у накопичуванні фактів (інформації) та являється першим етапом на шляху до пізнання [3, с. 10].

Маючи певний досвід та знання, людина починає логічно обробляти та аналізувати відомості, якими вона володіє, спираючись на безпосередній досвід. Іншими словами, людина починає *раціонально мислити*. Адже розуміння об'єкта можливо лише шляхом логічного мислення з використанням таких розумових операцій як порівняння, абстракція і конкретизація, індукція і дедукція і, нарешті, заключний синтез [4, с. 234].

Отже, *пізнання* – це сукупність процесів, завдяки яким людина отримує, переробляє і використовує інформацію про світ і про саму себе [5, с. 61]. В свою чергу, процес пізнання

певної події чи явища становить єдність безпосереднього, почуттєвого, опосередкованого й раціонального способів здобуття знання.

Пізнання здійснюється, в свою чергу, за допомогою *пізнавальної діяльності*, тобто виду людської діяльності, який тісно пов'язаний з іншими формами діяльності і спрямований на отримання, обґрунтування, розширення та оновлення існуючого знання [6, с. 193].

В літературі справедливо зазначається, що конкретні речі, явища, процеси, на які безпосередньо спрямована пізнавальна діяльність людей, прийнято називати *об'єктом пізнання* [5, с. 61]. Пізнаючи той чи інший об'єкт людина починає з його зовнішнього опису, фіксує окремі його ознаки, риси, властивості.

Невід'ємною складовою пізнання та пізнавальної діяльності являється *пошук*.

В Академічному тлумачному словнику української мови слово «пошук» має декілька значень: 1) шукання, розшукування чого-небудь; 2) творча робота, спрямована на відкриття нового в науці, мистецтві, на виробництві і т. ін. та 3) розвідка із захопленням документів, зразків зброї, языка (полоненого) і т. ін. [1].

Вікіпедія тлумачить слово «пошук» як прагнення домогтися чого-небудь, щось знайти або дії, спрямовані на отримання нового або загубленого [9].

Як бачимо, спільним у визначенні пошуку є два значення – 1) шукання, розшукування та 2) дії, спрямовані на відкриття чогось нового.

У першому значенні (ретроспективному) дії направлені в минуле, тобто спрямовані на розшук чогось втраченого або когось зниклого (інформації, особи, речі тощо). У другому випадку (перспективному) дії направлені в майбутнє, тобто спрямовані на пошук чогось нового, невідомого донині (наприклад, науковий винахід або явище в природі).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, категорії «пізнання» та «пошук» мають багато спільного. Різниця полягає лише в тому, на що саме спрямовані ці категорії. Так, якщо пошук направлений на встановлення місцезнаходження якогось конкретного об'єкта (наприклад, пошук істини), то пізнання – це нескінченний процес, який триває протягом усього життя людини та має на меті отримання та аналіз інформації про всі невідомі людині явища об'єктивної дійсності.

Таким чином, пошук (розшук) має конкретну мету, після досягнення якої він припиняється. Натомість, пізнання не має конкретно визначеної мети, воно всеохоплююче та припиняється лише зі смертю людини. Саме тому пізнання завжди буде первинним явищем по відношенню до всіх інших розумових та розшукових процесів.

Література:

1. Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980). URL: sum.in.ua
2. Філософський словник. URL: naia.kiev.ua
3. Оперативно-розшукова діяльність: навч. посіб. / Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, Д. Й. Никифорчук та ін. / за ред. проф. О. М. Джужа. Київ : Правова єдність, 2009. 310 с.
4. Меленевська З. С., Сизоненко А. С. Питання психології експертного дослідження почерку та формування висновків. *Судово-експертна діяльність: сучасний стан та перспективи розвитку* : збірник матеріалів круглого столу. Київ : ННПФЕКП НАВС, 2015. 444 с.
5. Вступ до філософії : навч.-метод. посібник / за ред. Л. М. Нікітіна. Київ : ЦУЛ, 2008. 256 с.
6. Общие проблемы философии науки: Словарь для аспирантов и соискателей / под общ. ред. Н.В. Бряник. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2007. 318 с.
7. Біленчук П.Д. Засоби пізнання у сфері кримінального судочинства: наукові засади систематизації та особливості використання. Книга 1. Загальнотеоретична характеристика засобів пізнання у сфері кримінального судочинства: проблеми методології, системології, праксеології : Монографія. Хмельницький : ХмЦНІІ, 2012. 372 с.
8. Губерський Л.В., Кремень В.Г., Приятельчук А.О. та ін. Людина і світ : Підручник. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2001. 350 с.
9. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

References:

1. Akademichnyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy (1970–1980) [Academic Interpretive Dictionary of the Ukrainian Language (1970–1980)]. URL: sum.in.ua
2. Filosofskyi slovnyk [Philosophical dictionary]. URL: naia.kiev.ua
3. Moiseiev, Ye. M., Dzhuzha, O. M., Nykyforchuk, D. Y. ta in. (2009) Operatyvno-rozshukova diialnist: navch. posib. [Operational and investigative activities: textbook]. Kyiv : Pravova yednist [in Ukrainian].
4. Melenevskaya, Z. S., Syzonenko, A. S. (2015) Pytannia psykholohii ekspertnoho doslidzhennia pocherku ta formuvannia vysnovkiv [Questions of psychology of expert research of handwriting and formation of conclusions]. *Sudovo-ekspertna diialnist: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku* : zbirnyk materialiv kruhloho stolu. Kyiv : NNPFEPK NAVS [in Ukrainian].
5. Nikitina, L. M. (ed.) (2008) Vstup do filosofii : navch.-metod. posibnyk [Introduction to philosophy: teaching method. manual]. Kyiv : TsUL [in Ukrainian].
6. Bryanik, N.V. (ed.) (2007) Obshie problemy filosofii nauki: Slovar dlya aspirantov i soiskatelej [General problems of philosophy of science: Dictionary for graduate students and applicants]. Ekaterinburg : Izd-vo Ural. un-ta [in Russian].
7. Bilenchuk, P.D. (2012) Zasoby piznannia u sferi kryminalnoho sudochynstva: naukovi zasady systematyzatsii ta osoblyvosti vykorystannia. Knyha 1. Zahalnoteoretychna kharakterystyka zasobiv piznannia u sferi kryminalnoho sudochynstva: problemy metodolohii, systemolohii, prakseolohii : Monohrafiia [Means of knowledge in the field of criminal justice: scientific principles of systematization and features of use. Book 1. General theoretical characteristics of the means of knowledge in the field of criminal justice: problems of methodology, systemology, praxeology: Monograph]. Khmelnytskyi : KhmTsNII [in Ukrainian].
8. Huberskyi, L.V., Kremen, V.H., Priatelchuk, A.O. ta in. (2001) Liudyna i svit : Pidruchnyk [Man and the World: a textbook]. Kyiv : T-vo «Znannia», KOO [in Ukrainian].
9. Vikipediia [Wikipedia]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2021.1.4>**Сергій ЛИСЕНКО**

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фроментівська, 2, м. Київ, Україна, 03039, sl-bezpeka@iapm.edu.ua
ORCID: 0000-0002-7050-5536

Serhii LYSENKO

Doctor of Law, Professor, Professor at the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities of the Educational and Scientific Institute of Law named after Prince Vladimir the Great, Interregional Academy of Personnel Management, 2 Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039, bezpeka@iapm.edu.ua
ORCID: 0000-0002-7050-5536

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНИЙ
АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ****ADMINISTRATIVE, LEGAL AND INFORMATIONAL ASPECTS
OF PREVENTIVE MEDICINE REGULATION**

У статті висвітлюються адміністративно-правові та інформаційні аспекти регулювання профілактичної медицини в Україні, що здійснюються відповідно до Конституції України, внесеним змінам до Закону України, прийнятих Наказів Міністерства охорони здоров'я України та інших установчих політичних документів.

Розглядаються проблеми вирішення питань, що гальмують процес впровадження теоретичних розробок сучасної предикативної медицини в практичну діяльність та результати аналізу існуючих підходів у сфері боротьби з COVID-19.

В процесі дослідження виявлено, що в даний час інформаційна проблема механізму боротьби з пандемією та пошуку комплексних стимулів для підвищення рівня реагування, у сфері предикативної медицини в Україні, залишається актуальною та потребує не тільки комплексного захисту, а й забезпечення функціонування.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, профілактична медицина, система охорони здоров'я, COVID-19.

The article highlights the administrative, legal and informational aspects of the regulation of preventive medicine in Ukraine, carried out in accordance with the Constitution of Ukraine, amendments to the Law of Ukraine, adopted Orders of the Ministry of Health of Ukraine and other constituent policy documents.

The problems of solving the issues that slow down the process of implementation of theoretical developments of modern predictive medicine in practice and the results of the analysis of existing approaches in the field of combating COVID-19 are considered.

The study revealed that currently the information problem of the mechanism to combat the pandemic and find comprehensive incentives to improve the response in the field of predictive medicine in Ukraine, remains relevant and requires not only comprehensive protection but also ensuring functioning.

Key words: administrative and legal regulation, preventive medicine, health care system, COVID-19.

Обґрунтування актуальності теми дослідження. Дану статтю присвячено наведенню результатів аналізу існуючих підходів та нормативних документів до оцінки адміністративно-правових та інформаційних аспектів регулювання профілактичної медицини. Висвітлення проблем впровадження предикативної медицини та впорядкування процедури у сфері вакцинації, яка є особливо актуальною сьогодні під час ковідної пандемії.

Враховуючи інфекцію COVID-19 в дослідженні розглядається прийняття нових адміністративно-правових заходів у боротьбі з розповсюдженням інфекційних захворю-

вань та систем охорони здоров'я, що вимагає від країни реагування на глобальному та локальних рівнях.

Метою статті є обґрунтування адміністративно-правового та інформаційного аспектів регулювання профілактичної медицини.

Основний зміст дослідження. У ХХІ столітті значна увага стала приділятися процедурам прогнозування та профілактики у сфері медицини, тому адміністративно-правове регулювання медицини набуває актуальності. Розвиток сучасної медицини залежить від адміністративно-правової підтримки напрямків, які активно розроблюється й отримали назву пер-

соналізованої та профілактичної медицини. До таких актуальних напрямів розвитку діяльності сучасної медицини, які регулюються адміністративно-правовим шляхом можна віднести предикативно-персоналізовану медицину і вакцинацію, тому числі ковідну.

Відповідно до численних практичних досліджень, 40% лікарських препаратів недостатньо ефективні для стандартного підходу до пацієнта. Ефективність впровадження теоретичних розробок сучасної предикативної медицини в практичну діяльність гальмується не вирішенням багатьох питань адміністративно-медичного, юридичного, соціального та морально-етичного характеру.

У фаховій літературі можна визначити кілька проблем за вказаними напрямками. До адміністративних проблем Д. Гомон відносить кілька наступних. Проблема соціальної нерівності, яка полягає у тому, що мало-забезпечені прошарки населення не можуть дозволити собі високоякісну медичну профілактику. Впровадження предикативної медицини повинно здійснюватися із дотриманням соціальної справедливості і сприяти обов'язковому доступу до нових генетичних послуг. Поширення персоналізованої медицини необхідно при вирішенні проблеми старіння населення. Підвищення тривалості життя неминує супроводжується збільшенням захворювань осіб похилого віку, пошуку додаткових ресурсів для надання цим верствам кваліфікованої медичної допомоги та обмеженням можливості системи охорони здоров'я із наданням персоналізованих медичних послуг. Принцип соціальної рівності в поширенні предикативної медицини полягає у тому, що медичні працівники не можуть мотивуватися лише отриманням прибутку і використовувати пацієнтів для цього. Вони повинні, в першу чергу, орієнтуватися на потреби пацієнтів і дотримуватись однаково високого стандарту надання медичних послуг для усіх [1].

Ціла низка зарубіжних науковців виділяє широке коло адміністративно-правових, інформаційних, економічних і морально-етичних аспектів під час розповсюдження предикативної медицини. Адміністративно-правові проблеми пов'язані із необхідністю проведення великих за обсягом досліджень, і відсутністю для цього потрібного адміністративного ресурсу, відповідного фінансування та незацікавленістю державних органів і медичних закладів в їх проведенні [2].

Економічні проблеми виникають в разі відсутності належного і необхідного фінансування проектів предикативної медицини і

персоналізованої профілактики. Інформаційні проблеми пов'язані із доступом до дозволів на застосування нових методик профілактики, діагностики і лікування хвороб. Звичайний розгляд документів і прийняття рішень про видачу таких дозволів, також обіг службової інформації відбувається протягом тривалого строку, і тривалим є строк оформлення патентів. До морально-етичних проблем можна віднести необхідність вирішення кількох питань. По-перше, не визначено в якому віці потрібно проводити генетичне тестування. По-друге, не врегульована процедура права доступу до таких результатів. По-третє, немає правового визначення щодо збереження результатів генетичних досліджень. По-четверте, не існує конкретного контролю та процедури перевірки достовірності даних, внесених до відповідних реєстрів про вакцинацію осіб, хоча відомо, що наявність такої інформації в реєстрі надає людям додаткові права, такі як пересування через кордони країн та відвідування певних місць масового скупчення населення.

Зрозуміло, що становлення предикативної медицини зумовлене розвитком геноміки, протеоміки, метаболоміки та біоінформатики. В Східній Європі предикативно-персоналізована медицина поки що знаходиться на початковому рівні свого розвитку. Одночасно у цій сфері розробляються проекти, в яких передбачається перехід від вивчення генної схильності людини до діагностики відповідних хвороб та індивідуального лікування. Забезпечення розвитку вказаного напрямку сучасної медицини залежить від налаштування багатьох питань соціального і адміністративно-правового характеру. Окрім їх розв'язання, до пріоритетних завдань у цій сфері потрібно віднести проведення об'ємної інформаційно-роз'яснювальної роботи з населенням. Збільшення фінансування, як державного так і приватного, позитивно вплине на розвиток профілактичної медицини.

Персоналізована медицина є складовою профілактичної медицини, що направлена на всеосяжне забезпечення права на здоров'я, право на медичну допомогу та право на доступ до лікарських засобів. Запровадження принципів персоналізованої медицини породжує питання безпеки та ефективності, особистої згоди, доступу до відшкодувань, конфіденційності, дискримінації або стосунків лікаря із пацієнтом. Зокрема у більшості європейських державах генетична дискримінація, нормативно обмежена або повністю заборонена через невизначеність впливу потенційно шкідливих варіантів гену на здоров'я людини [3].

Медичні адміністративно-правові заходи не в змозі вчасно врегулювати всі проблемні аспекти у сфері охорони здоров'я. Однак вони можуть бути передбачені та, відповідно до їх запровадження, впорядковані. До найбільш актуальних адміністративно-правових засобів медицини відноситься необхідність впорядкування процедур у сфері вакцинації, яка є особливо актуальною сьогодні під час ковідної пандемії.

Під час епідемій у країнах можуть встановлюватися надзвичайний стан і вживатися карантинні заходи, задля захисту права на колективне здоров'я, хоча при цьому, може обмежуватися право на особисте здоров'я. Так, у випадку пандемій держава може ввести в дію рішення про обов'язкову масову вакцинацію або, про обмеження свободи пересування, чи права власності для реалізації особистих прав на колективне здоров'я, тим самим обмежуючи право свободи вибору лікування, що є частиною права на власне здоров'я.

Вакцинація залишається дієвим механізмом боротьби з інфекційними захворюваннями на глобальному та локальних рівнях. Вакцинація представляє собою введення антигену збудника будь-якого захворювання з метою формування у людини імунітету до цього захворювання. Вакцинація – це результат еволюції медичної науки, разом із свідомістю громадянського суспільства та міжнародного співтовариства. На Всесвітній зустрічі на вищому рівні зі сталого розвитку було заплановано заохочувати справедливий і широкий доступ до ефективного медико-санітарного обслуговування, що включало профілактику, на всіх рівнях системи охорони здоров'я, доступ до послуг з імунізації і безпечних вакцин, а також до медичних технологій [4].

У Підсумковому документі Всесвітнього саміту 2005 року усі учасники зобов'язалися підтримувати довгострокове фінансування наукових і промислових досліджень по розробці нових вакцин і бактерицидних засобів, діагностичних комплектів, лікарських препаратів і методів лікування пандемій, тропічних захворювань та інших хвороб. Також заплановано продовження розробки ринкових стимулів, як закупівлі на заздалегідь обговорених умовах [5].

Варто наголосити, що право на вакцинацію включає в себе право на медичний огляд, яким потрібно встановити відсутність протипоказань до щеплення. Таке положення закріплене в частині 7 статті 12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 року. Висновок про наявність протипоказань для проведення щеплень при-

ймається керуючись міжнародним нормативним актом – Переліком протипоказань, встановленим Всесвітньою організацією охорони здоров'я та вітчизняним – Наказом Міністерства охорони здоров'я України N 551 від 11.08.2014 року. Згідно з цими документами робити щеплення неможливо при: важких ускладненнях від попередньої вакцинації у вигляді анафілактичного шоку або токсичної еритеми; алергічної реакції на складову вакцини; гострому або хронічному захворюваннях, інших підставах. Адміністративно-правовим шляхом врегульовано обов'язковий облік протипоказань, так «щеплення дозволяється проводити тільки... відповідно до показань і протипоказань щодо їх проведення» і «щепленню підлягають усі новонароджені, що не мають до цього протипоказань» [6].

Відмова від щеплення в Україні, як і в інших розвинутих країнах світу, як право, гарантується законодавством. Стаття 284 Цивільного Кодексу України, статті 42, 43 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», стаття 12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» та статті 5, 6 Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини закріплюють вказане право. Відмова від проведення щеплення оформляється в письмовому вигляді на бланках встановленого зразка.

Звичайна вакцинація в Україні відбувається відповідно до «Положення про організацію проведення профілактичних щеплень», яке затверджене Міністерством охорони здоров'я. Детальний перелік обов'язкових щеплень визначається у статті 27 «Профілактичні щеплення» Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 28.12.2015 року, де вказано, що в Україні є обов'язковими профілактичні щеплення з метою запобігання захворюванням на туберкульоз, поліомієліт, дифтерію, кашлюк, правець та кір. Тому видно, що вакцинації від гепатиту В, гемофільної інфекції, краснухи, паротиту і COVID-19 не є обов'язковими, хоча на їх проведення напорогає суспільство іншим шляхом.

З іншого боку в статті 27 «Профілактичні щеплення» цього Закону встановлено відповідальність держави за якість вакцин. Контроль за відповідністю імунобіологічних препаратів, які використовуються в лікарській практиці, вимогам державних і міжнародних стандартів та забезпечення ними медичних закладів здійснює центральний орган виконавчої влади, який реалізує політику у сфері контролю якості та безпеки лікарських засобів [7].

Одночасно вказані права можуть бути посунуті під час епідеміологічної кризи чи пандемії на відповідних територіях та об'єктах. Державна влада може проводити обов'язкові профілактичні щеплення проти конкретної інфекційної хвороби за епідемічними показаннями відповідно до частини 3 статті 12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 року.

Всесвітня організація охорони здоров'я привертає увагу до значних досягнень в розширенні охоплення імунізацією і наступних дій, які можуть зробити держави для ліквідації прогалин в імунізації в галузі вакцинації до 2020 року. З цією метою в структурі ВООЗ функціонує Департамент по імунізації, вакцинам і біологічним препаратам. Метою діяльності цього Департаменту є досягнення «миру, в якому всі піддаються ризику, а люди захищені від хвороб, яких можливо уникнути за допомогою вакцин». Основна робота Департаменту охоплює різні сфери діяльності, включаючи встановлення стандартів, наукові дослідження і розробки, контроль і забезпечення якості вакцин, розповсюдження вакцин і фінансування імунізації, а також корегування систем імунізації.

Очевидно, що у світовій практиці відсутній єдиний підхід до визначення права на вакцинацію, як права людини, або як обов'язку задля збереження епідеміологічної безпеки суспільства. Враховуючи очевидний факт, що інфекційні захворювання еволюціонують та змінюють свою форму, єдиним ефективним засобом недопущення пандемій, небезпечних для існування людства, як біологічного виду, є система вакцинації.

У 2019 році людство зіткнулось із коронавірусною інфекцією, яку ВООЗ визначила як пандемію. Визнання ВООЗ COVID-19 пандемією вимагає від країн прийняття нових адміністративно-правових заходів у боротьбі з розповсюдженням інфекційних захворювань та систем охорони здоров'я. В першу чергу це повинно стосуватись посилення прикордонного контролю, введення карантинних заходів на відповідних територіях, створення санітарних конгресів, укладання міжнародних угод в санітарно-епідеміологічній сфері та інше [8].

На приклад в Україні частково здійснено таке адміністративно-правове регулювання боротьби з коронавірусною інфекцією. Верховна Рада України у цьому зв'язку внесла зміни у Закони України: «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення лікування коронавірусної хвороби» від 30.03.2020 року та «Про внесення

змін до деяких законодавчих актів України з метою підвищення спроможності системи охорони здоров'я України протидіяти поширенню коронавірусної хвороби» від 7.05.2020 року. Відповідно до цих нормативних новел, в інтересах лікування особи, хворої на COVID-19, яка підтверджена лабораторним тестуванням, можуть застосовуватися як зареєстровані лікарські засоби за показаннями, так і незареєстровані. При цьому прописані адміністративно-правові підстави до застосування незареєстрованих. До таких адміністративно-правових підстав відносять наявність доведеної ефективності щодо лікування на COVID-19 або рекомендація офіційного органу США, країн-членів ЄС, Великобританії, Швейцарської Конфедерації, Японії, Австралії, Канади, Китайської Народної Республіки, Держави Ізраїль для лікування на COVID-19 у відповідній країні [9].

Одночасно, зазначеними законодавчими актами передбачено можливість прийняття відомчих адміністративно-правових норм, спрямованих на проведення експертизи реєстраційних матеріалів лікарських засобів та внесення змін до них для лікування COVID-19. Проведення вказаної експертизи матеріалів клінічних випробувань лікарських засобів здійснюється Міністерством охорони здоров'я України завдяки невідкладному та постійному оновленню протоколів надання медичної допомоги для лікування COVID-19 і лікарських засобів для лікування COVID-19. Адміністративно-правовими заходами передбачено здійснення моніторингу безпеки та ефективності лікарських засобів для лікування COVID-19 в установленому порядку.

Вказані адміністративно-правові зміни призвані підвищити можливості системи охорони здоров'я протидіяти поширенню коронавірусної хвороби на належному рівні. Зокрема, запроваджено можливість залучення до виконання лікувальних заходів, у медичних закладах, що проводять відповідну діяльність, на волонтерських засадах лікарів-інтернів, а також лікарів без атестації на присвоєння чи підтвердження відповідної кваліфікаційної категорії. Окрім того, запроваджено проведення обов'язкового тестування для тих категорій населення, які звертаються за медичною допомогою з ознаками COVID-19, медичних працівників, а також осіб, які здійснюють заходи, пов'язані з недопущенням поширення COVID-19, зокрема працівників Національної поліції та Національної гвардії, незалежно від того, чи мали вони встановлений контакт із особою, хворою на коронавірусну хворобу [10].

Окремим питанням адміністративно-правового регулювання боротьби з поширенням коронавірусу є доступ до лікарських засобів та достовірність результатів вакцинації. Задля забезпечення доступу до медичної продукції у зв'язку з поширенням COVID-19 був прийнятий Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 06.05.2020 року № 778 «Про державну реєстрацію (перереєстрацію) лікарських засобів (медичних імунологічних препаратів) для лікування COVID-19 та внесення змін до реєстраційних матеріалів». Цим Наказом були внесені зміни до Державного реєстру лікарських засобів України у зв'язку з поширенням коронавірусу [10].

Крім зазначених досягнень, зараз в Україні та світі, як вказано вище, не регулюється діяльність медичних працівників щодо недо-

пущення занесення фіктивних даних про вакцинацію у відповідний державний реєстр. Це питання залишається певною проблемою, проте виключно адміністративно-правовим шляхом регулювати його не можливо. Внесення даних та інформації у відповідний реєстр покладено на медичних працівників, за допомогою їх власних електронних ключів, які особисто проводять вакцинацію. На погляд автора, ця сторона діяльності медичних працівників може регулюватися морально-етичним шляхом, завдяки прийняття відповідних норм професійної етики.

Отже, проаналізувавши законодавство у сфері боротьби з COVID-19 можна прийти до висновку, що Україна внесла першочергові зміни в адміністративно-правовий механізм боротьби з пандемією, але вдосконалення ще потребують широкі сторони цієї діяльності.

Література:

1. Гомон Д.О. Адміністративно-правові та організаційне забезпечення охорони здоров'я в Україні : дис. ... к.ю.н. 12.00.07. Одеса, 2011, 250 с.
2. Бакуменко Ю., Князев В., Сурмін Ю., Методологія державного управління: проблеми становлення та підстави розвитку. *Вісник УРДУ*. 2003. № 2. С. 11–27.
3. Телекомунікація в Україні: проблеми впровадження та методи їх вирішення. URL: <https://telemed24.ua/articles/problemy-vprovadzhennya-telemeditsyny-v-ukraine>.
4. Управління охорони здоров'я та реабілітація МВС України. URL: <http://health.mvs.gov.ua>.
5. Healthcare in Thailand. URL: <http://www.allianzcare.com/en/support/health-and-wellness/national-healthcare-systems/healthcare-in-thailand.html>.
6. Терзі О.О. Правові засади вакцинації в Україні. *Widomosci Lekarskie*. 2018. LXXI, N3 czII, p. 714–718.
7. Про державну реєстрацію лікарських засобів для лікування COVID-19 та внесення змін до реєстрації матеріалів : Наказ МОЗ України від 06.05.2020 № 778.
8. Public Health agency of Canada Immunization guid. URL: <http://www.phac-aspa.ca/publicat/cig-gei/thdex-eng.bhp>.
9. Проект концепції державної програми реформування охорони здоров'я. URL: <https://www.apteka.ua/article/49319>.
10. Терзі О.О. Концепція адміністративно-правового забезпечення охорони здоров'я : Монографія. Київ-Одеса : Фенікс, 2021. 368 с.

References:

1. Gomon, D.O. (2011) Administrative and legal and organizational support of health care in Ukraine: dis. ... Ph.D. 12.00.07. Odessa, 250 p.
2. Bakumenko, Y., Knyazev, V., Surmin, Y. (2003) Methodology of public administration: problems of formation and foundations of development. *Visnyk URDU*, № 2, S. 11–27.
3. Telecommunications in Ukraine: problems of implementation and methods of their solution. URL: <https://telemed24.ua/articles/problemy-vprovadzhennya-telemeditsyny-v-ukraine>.
4. Department of Health and Rehabilitation of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. URL: <http://health.mvs.gov.ua>.
5. Healthcare in Thailand. URL: <http://www.allianzcare.com/en/support/health-and-wellness/national-healthcare-systems/healthcare-in-thailand.html>.
6. Terzi, O.O. (2018) Legal bases of vaccination in Ukraine. *Widomosci Lekarskie*, LXXI, N 3 czII, p. 714–718.
7. On state registration of medicinal products for the treatment of COVID-19 and amendments to the registration of materials: Order of the Ministry of Health of Ukraine dated 06.05.2020 №778.
8. Public Health Agency of Canada Immunization guid. URL: <http://www.phac-aspa.ca/publicat/cig-gei/thdex-eng.bhp>.
9. Draft concept of the state program of health care reform. URL: <https://www.apteka.ua/article/49319>.
10. Terzi, O.O. (2021) The concept of administrative and legal support of health care: Monograph. Kyiv-Odessa: Phoenix, 368 p.

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2021.1.5>**Юлія ЛІСОВСЬКА**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного, фінансового та банківського права, Навчально-науковий інститут права Міжрегіональної Академії управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039, ivsd@i.ua
ORCID: 0000-0001-9278-4487

Yuliia LISOVSKA

PhD in Law, Associate Professor of the Department of Administrative, Financial and Banking Law, Educational-Scientific Institute of Law of the Interregional Academy of Personnel Management, 2 Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039, ivsd@i.ua
ORCID: 0000-0001-9278-4487

РАЦІОНАЛІСТИЧНІ МІФИ КВАНТОВОЇ ФІЛОСОФІЇ У НЕПИСАНИХ ПРАВИЛАХ ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА: МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

RATIONALIST MYTHS OF QUANTUM PHILOSOPHY IN THE WRITTEN RULES OF CUSTOM LAW: METHODOLOGICAL ASPECTS

У сучасну епоху глобалізаційних змін актуального значення набуває квантова філософія, яка стимулює пошук істини як основи права в життєвому світі. Досліджуються зв'язок раціоналістичних міфів, які розглядає квантова філософія у неписаних правилах звичаєвого права з доцільною дією закону в онтологічній, гносеологічній та аксіологічній структурі правової реальності.

Визначено онтологічну структуру звичаєвого права з огляду раціоналістичних міфів квантової філософії як мотиваційний момент істини в архетипно-ментальній модернізації. Доведено, що кожна людина має цілеспрямувати свої власні сенсорно-розумові уподобання згідно екзистенційних вимірів, виходячи із ентропійності, тобто хаотично сконструйованих окремих фактів, подій, епізодів власного досвіду у виразну і прозору цілісність, що передбачає майбутнє.

Метою статті є здійснення теоретико-пізнавального аналізу квантової філософії щодо доцільності раціоналістичних міфів у неписаних правилах звичаєвого права, як модернізації ідеї в її архетипно-ментальній змістовності.

Наукова новизна. Стаття присвячена питанням квантової філософії у постсучасності. Новизна полягає в якісно новому семантичному ставленні до особи, держави та суспільства, що сформувалися на підставі суспільних потреб, можливостей, а також завдяки імперативу модернізації страху (зокрема метафізичного), відкриваючи нові смислотворчі горизонти буття.

Як **висновок**, раціоналістичні міфи квантової філософії відображають надлюдські реальності, що є проявом фізичного та соціального світу. За цих умов квантова філософія, ентропійно виражена як фізичний вимір, передбачає перетворення онтологічно-правових догматів на дійсність у раціоналістичних діях міфотворчості.

Ключові слова: медіація, ентропія, раціоналістичні міфи, онтологія, квантова філософія, звичаєве право.

In the modern era of globalization, quantum philosophy is gaining relevance, which stimulates the search for truth as the basis of law in the world of life. The connection between the rationalist myths considered by quantum philosophy in the unwritten rules of customary law with the expedient action of law in the ontological, epistemological and axiological structure of legal reality is investigated.

The ontological structure of customary law is determined in view of the rationalist myths of quantum philosophy as a motivational moment of truth in the archetypal-mental modernization. It is proved that each person should direct their own sensory-mental preferences according to existential dimensions, based on entropy, ie chaotically constructed individual facts, events, episodes of their own experience in a clear and transparent integrity that predicts the future.

The aim of the article is to carry out a theoretical and cognitive analysis of quantum philosophy on the expediency of rationalist myths in the unwritten rules of customary law, as a modernization of the idea in its archetypal-mental content.

Scientific novelty. The article is devoted to the issues of quantum philosophy in postmodernity. The novelty lies in a qualitatively new semantic attitude to the person, state and society, formed on the basis of social needs, opportunities, as well as due to the imperative of modernization of fear (including metaphysical), opening new meaningful horizons of existence.

In conclusion, the rationalist myths of quantum philosophy reflect superhuman realities, which are a manifestation of the physical and social world. Under these conditions, quantum philosophy, entropically expressed as a physical dimension, provides for the transformation of ontological and legal dogmas into reality in the rationalist actions of myth-making.

Key words: mediation, entropy, rationalist myths, ontology, quantum philosophy, customary law.

Актуальність проблеми. У сучасну епоху глобалізаційних змін, коли стрімкими темпами зростають нанотехнології, актуального значення набуває квантова філософія. Саме вона стимулює пошук істини як основи права в життєвому світі. Тому питання раціоналістичних міфів, що розглядає квантова філософія у неписаних правилах звичаєвого права, є доцільною дією закону в онтологічній, гносеологічній та аксіологічній структурі правової реальності.

За цих умов визначення онтологічної структури звичаєвого права з огляду раціоналістичних міфів квантової філософії є мотиваційним моментом істини в архетипно-ментальній модернізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням квантової філософії як модернізації ідеї звичаєвого права в її архетипно-ментальній змістовності є комплексно малодосліджуваними в науково-пізнавальному колі. Проте, як еволюцію ідеї правової реальності у філософії права, політології, історії та суміжних науках досліджували такі вчені як: М. Андріанов, О. Балинська, М. Білецький, В. Вовк, В. Гойман, Ю. Єршов, М. Кельман, М. Кравчук, К. Мількова, О. Омельчук, М. Цимбалюк, Ю. Шемшученко та інші.

Метою статті є здійснення теоретико-пізнавального аналізу квантової філософії щодо доцільності раціоналістичних міфів у неписаних правилах звичаєвого права, як модернізації ідеї в її архетипно-ментальній змістовності.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, природно-правове мислення ґрунтується на логічності принципів природного права як одвічному прагненні людини виявляти в життєвому світі закономірні та смислотворчі горизонти, на що необхідно зважати.

Уявлення про ці закономірності та заборони увійшли в архаїчні міфи, релігійні вірування, у принципи моральності, що сукупно становить систему неписаних правил звичаєвого права. Це, в свою чергу, сформувало філософські вчення, в яких важливим мотивом постанала ідея, що право зобов'язане орієнтуватися у своєму функціонуванні на загальноприйнятті ідеали блага, честі, свободи, гідності.

При цьому, специфіка квантової філософії у постсучасності полягає в якісно новому семантичному ставленні до особи, держави та суспільства, що сформувалися на під-

ставі суспільних потреб, можливостей, а також завдяки імперативу модернізації страху (зокрема метафізичного). У межах цього еволюціонували правові відносини, створюючись своєрідний продукт людської свідомості.

За цих умов співіснування права і закону нагадує діалектичний зв'язок між буттям та свідомістю. Адже «буття природного права характеризується наявністю незмінного стану; єдністю і неподільністю; безмежністю в часі і просторі; автентичністю та неподільністю; багатокомпонентністю; наявністю засобів гармонізації; незалежністю та закритістю, а існування закону – наявністю просторово-часових параметрів; присутністю у вигляді конкретних фактів та чуттєво-рецептивних проявів; наявністю рис унікальності та індивідуальності; множинним характером; динамікою і перманентним рухом; змінним характером» [1, с. 74].

Ентропія у неписаних законах

Поширюючись у незалежному часі та просторі ентропія як суспільно-юридична категорія, зокрема природного права, призводить до якісно нового семантичного стану (зокрема воєнного) особи, держави та суспільства в процесі їх самовизначення. Саме воєнний стан може бути застосований як в окремих регіонах України, так і по всій країні загалом, оскільки сьогодні в нас стан гібридної війни на Сході України.

Згідно раціоналістичних міфів квантової філософії у неписаних правилах звичаєвого права не можна не згадати про трансцендентальне (надприродне) право, що постає як сукупність реалій, пов'язаних із пошуками відповідей на запитання про його ідеальну модель, відкриваючи нові смислотворчі горизонти буття. Адже впродовж багатьох сторіч і тисячоліть людина шукала відповідь на запитання, якими ж повинні бути право та держава як найбільш придатні до життя. При цьому морально-правова доктрина квантової філософії як диференціально-інтегральної системи функціонування закладена в основу ідеального права. Це субстанційна основа мудрості з огляду «метафізичних поглядів та знань на природно-надприродні явища. На основі цих знань і сформувалася філософсько-правова теорія, яка стала методологічною основою права [2].

У цьому сенсі ідеальне право квантової філософії, побудоване на модернізаційній ідеї архетипно-ментальної змістовності,

явно виражає метафізичні погляди. «Тут людська думка й уява відходять у трансцендентну сферу, апелюють до Вищого Розуму, якому відома істинна досконалість [1, с. 20]. Іншими словами, раціоналістичні міфи квантової філософії, що певною мірою відображають надлюдські реальності, є проявом фізичного та соціального світу. «...Все відносне і минуле розглядається в розрізі його причетності до абсолютного та вічного» [3, с. 101]. За цих умов квантова філософія, ентропійно виражена як фізичний вимір, передбачає перетворення онтологічно-правових догматів на дійсність у раціоналістичних діях міфотворчості.

Така віра людей в онтологічність концептів звичаєвого права дозволяє керувати суспільством «без залучення механізмів примусу та штучної покори. Ці межі відображені в правосвідомості – добровільному дотриманні людиною певних заборон та утриманні від їх порушень».

Щодо правового режиму воєнного стану, в якому ентропійно зростає соціальна напруга, а саме: територіальному просторі України, зокрема в зоні конфлікту Азовського моря, то квантова філософія надає появу нових положень про ідентичність моральних і правових норм, геополітичну природу людини і неписаних законів звичаєвого права. Все це змушує нас перебувати в осередку буття та функціонувати в системі реальних, практичних життєвих відносин та соціогенним впливом політичної волі **конкретних людей**. Адже ми є сьогодні є свідками того що стосовно гібридного морського конфлікту в зоні Керченської протоки ведуться дебати в Раді Безпеки ООН, оскільки Росія також є членом цієї Ради (існує Угода між Росією та Україною стосовно спільного мореплавства в Азовському морі, яка ще не скасована). Таким чином відбуваються імпульсивні дії в зоні Азовського моря, що мають невизначений геополітичний характер.

Нейроенергетика у квантовій філософії

За сучасних умов запровадження воєнного стану в Україні швидкопровідні нервові волокна окремої особи мобільно (оперативно) передають інформацію до центральної нервової системи. Якщо ж емоційні відчуття не такі потужні, то нервова система не мусить приймати швидкоплинних рішень, а має певний час, щоб поінформувати мозок виражено та помірковано про якість подразнення. Дотик, тиск, вібрація та температурний режим є затребуваними сенсорними дотиками в центральній нервовій системі людини. Такі людські нервові закінчення як сенсори сигналі-

зують нам як про внутрішні небезпеки, так і зовнішні – в геополітичному просторі. Саме такі нервові волокна людини, яка певною мірою торкається до діяльності спецслужб держав світу, є агентами в секретній місії. Автономна нервова система такої феноменальної людини функціонує навіть у стані коми, регулюючи дихання, кровообіг, травлення, ритм сну, потіння, розширення зіниць, сексуальні органи та обмін речовин. Автономна нервова система представлена трьома складовими: симпатиком, парасимпатиком та «шлунковим мозком», тобто нервовою системою внутрішніх органів, при цьому симпатик та парасимпатик є контрагентами. Адже симпатик постійно прагне зусиль та руху як проактивний, а парасимпатик прагне невимушеного відпочинку та релаксації. Саме шкіра людини через дотик, тиск, вібрацію, температуру та біль збирає найрізноманітнішу інформацію у життєвому світі.

За цих умов шкіра та мозок перебувають у тісному свідомому та несвідомому обміні. У такий спосіб вегетативна нервова система регулює звуження та розширення кровоносних судин людської шкіри.

В даному разі, коли нейроенергетика в сучасній квантовій філософії набирає нечуваних обертів завдяки розповсюдженню інформаційних технологій, їх розширенням на рівні окремої особи відбувається раціоналізацій міфів саме образним мисленням: це сфера уяви, фантазії, легенд та візуалізації.

Адже даному ентропійному процесі в квантовій філософії сприяє уявлення, яка утворює архетипно-ментальні образи. Саме ці шляхетні образи культури за своїм субстанційно-природним духом виконують візуальні функції в ентропійному (самовизначеному) процесі розвитку знання про світ, про ідеї. Такі уявлення «добудовують» образи на підставі попереднього досвіду, в результаті чого виникають спонтанні асоціації. Таким чином, квантова філософія, що створює «видимі» та «невидимі» образи, є фізичним способом експериментування з візуально сприйнятою реальністю. В результаті цього відбувається механізм навіювання як «психічного зараження», що певною мірою створює ентропійно виражений стан страху та тривоги шляхом уявлення і вільного оперування ними в результаті міфотворчого осяяння. Такий несвідомий метафізичний та панічний страх на рівні людської клітини викликає відчай, оскільки маса-людина піддається, в першу чергу, лише інстинктивним почуттям, не знаючи як раціонально діяти. Прикладом цьому є запровадження в Україні воєнного стану.

Для цього потрібно спокійно реагувати на будь-які тривоги, викликані «гігієною» трансмедійного забезпечення, зокрема, запровадження правового режиму воєнного стану в Україні через конфлікт у Керченській протоці. Адже уява – це сукупна матриця, що уможливорює діяльність усього організму в його Духу як Тіла, а Тіла як Духу, оскільки відбувається синергетична взаємодія дотику, слуху і зору. При цьому має бути критичне мислення, що відкриває нові горизонти смислотворчості в раціональних діях уявою, а не бути інфекційною в силу «медійної гігієни».

Загальноприйняті підходи до визначення поняття «медіація» в неписаних правилах звичаєвого права

Термін «медіація» походить від грецького *medos* – «нейтральний», «незалежний від сторони»), а також від таких латинських термінів, як *mediatio* («посередництво») та «*mediate*» (бути посередником у спорі)). На думку В. Рєзнікової, медіація – це альтернативний спосіб вирішення спору, що містить у собі структурований переговорний процес, який здійснюється за допомогою незалежного, нейтрального та кваліфікованого посередника (медіатора), що допомагає сторонам спору самостійно, на добровільній основі, досягти згоди для вирішення спору, що відповідає інтересам кожної зі сторін спору [4, с. 14]. Проект Закону України «Про медіацію» містить таке визначення поняття медіації: це альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів за допомогою якого дві або більше сторін спору намагаються в рамках структурованого процесу за участі медіатора досягти згоди для вирішення їхнього спору [5].

При цьому варто виокремити такі ознаки медіації:

- участь незалежної третьої сторони-медіатора;
- добровільність;
- структурованість;
- гнучкість;
- конфіденційність.

Одним із критеріїв процесу медіації є її конфіденційність, оскільки медіатор зобов'язується не розголошувати інформацію. Конфіденційність медійного процесу забезпечується на двох рівнях: як самого медіатора, так і сторін. Цей критеріальний огляд розкрито в ст. 9 проекту Закону України «Про медіацію»: інформація щодо медіації є конфіденційною, якщо сторони медіації письмово не домовилися про інше. Конфіденційною є інформація щодо пропозиції одній зі сторін про застосування процедури медіації, готовності однієї зі сторін прийняти пропози-

цію іншої сторони про врегулювання спору й інша інформація щодо процесу підготовки та проведення медіації... Жодна зі сторін медіації не має права розголошувати інформацію щодо медіації без письмової згоди іншої сторони [5]. Адже все це є можливим на практиці з метою врегулювання конфлікту та самозбереження взаємин на майбутнє, а також можливість самостійного керування процесом поза правовим полем.

Образне мислення в раціоналістичних міфах

Згідно з Арістотелем, діалектизми, метафори, епітети та інші види слів створюють у міфотворчості, зокрема у поезії, стиль незвичайний і піднесений. «Найяснішим є той стиль, – стверджував у «Поетиці» давньогрецький філософ, – у якому є загальнозживані слова, а це – стиль низький» [6, с. 28–63].

У цьому змісті необхідно охоплювати образи і поняття. На наш погляд, образи – це синтез емоційно-чуттєвих уподобань, що впорядковують ентропію як мірило хаосу відчуттів як єдине ціле, що править світом суцільних речей. Тому образ – це не просто відтворення відчуттів, а генеративна цілісність, складених із них, що суттєво для квантової філософії. За світовідчуттям образи поділяються на: гіперчуттєві (екстрасенсорні), репродуктивні та продуктивні. «Кожен репродуктивний і продуктивний образ своїм джерелом має сприйняття образів. Репродуктивний образ полягає у простому прогадуванні, а продуктивний – у перетворенні та комбінуванні сприйняття образів [7, с. 26]. Іншими словами, кожна людина має цілеспрямувати свої власні сенсорно-розумові уподобання згідно екзистенційних вимірів, виходячи із ентропійності, тобто хаотично сконструйованих окремих фактів, подій, епізодів власного досвіду у виразну і прозору цілісність, що передбачає майбутнє. Саме це і є прерогативою діяльності спецслужб світу.

Так, наприклад, коли ми думаємо, то виникають ідеї, думки, а коли ми співаємо, то виникає спів. В результаті цього здійснюються психофізичні дії як психічний акт за семантичним станом людини, що певним чином впливає на перебіг фізичної дії і тим самим на формований фізичною дією витвір. Саме такий нейровитвір є творчим вираженням ідеї (задуму). Зрозумілий в такий ентропійний спосіб багатозначності думки є шляхом квантової філософії до абстрагування, здійсненого на конкретних витворах. Адже в житті нічого не має випадкового, а все обдумане, розраховане, виважене та помірковане, оскільки переповідати події необ-

хідно в такому порядку, в якому вони відбувалися б у дійсності. При цьому має бути здійснена метафізична мотивація як бажання усвідомити та переосмислити суть дійсності, оскільки нова семантична якість образного мислення (багатозначність) розвиває інтуїцію як гіперчутливість вражень, напругу почувань та силу духу. Це «дає нам хвилини повної насолоди, або, інакше кажучи, переносить нас на якийсь час у ділянку вищих вартостей» [8, с. 510].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розглянуто раціоналістичні міфи квантової філософії, які відображають надлюдські реальності, що є проявом фізичного та соціального світу. За цих умов квантова філософія, ентропійно виражена як фізичний вимір, передбачає перетворення онтологічно-правових догматів на дійсність у раціоналістичних діях міфотворчості.

Таким чином, раціоналістичні міфи квантової філософії побудовані на уявленні, що ентропійно є хаотичними, безладними, неупорядкованими. Тому з нього треба вибрати те, що важливе і суттєве, а відкинути те, що неважливе. Іншими словами, конструювання цілісного образу із хаосу вражень обґрунтовує тяжіння до передбачення назрілих реальних подій. Саме в такому сенсі ентропія є тим необхідним будівельним матеріалом уявного світу, в якому недалекому майбутньому здійснюються на практиці фізичні речі видимого та невидимого світу, що навантажені субстанційним духом. Для цього не потрібно боятися хаосу, а навпаки – необхідно вміти абстрагуватися від різних витворених значень на підставі раціоналістичних міфів. Адже, наскільки ідеальний світ живе в одній Людині, наскільки і Людина живе в «ізолюваному» ідеальному світі.

Література:

1. Бачинин В. Морально-правовая философия. Харьков : Консум, 2000. 208 с.
2. Сливка С. С. Проблеми реалізації онтологічно-правових догматів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. № 801. С. 56–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_801_13.
3. Братасюк М. Значимість правового ідеалізму в сучасному українському правовому розвитку. Взаємодія громадян та правоохоронних органів у контексті формування правової держави: правові, історичні, філософські та психологічні аспекти. Львів : ЛьвДУВС, 2012. 208 с.
4. Резнікова В.В. Медіація (посередництво) як спосіб вирішення господарських спорів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. Вип. 90. 2012. С. 14–23.
5. *Про медіацію* : проект Закону України від 17 грудня 2015 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463
6. Арістотель. Поетика. *Античні поетики* / упоряд. М. Борецький, В. Зварич. Київ : Грамота, 2007. 168 с.
7. Twardowski K. Wyobrazenia I poejecia. Lwow, 1989. 152 s.
8. Антонич Б.І. Національне мистецтво (спроба ідеалістичної системи мистецтва). Вибрані твори / упоряд. Д. Ільницький ; передм. Д. Ільницького та І. Старовойт. Київ : Смолоскип, 2012. 872 с.

References:

1. Bachynyn, V. (2000). *Moral'no-pravovaya fylosofyya [Moral and legal philosophy]*. Khar'kov: Konsum [in Russian].
2. Slyvka, S. S. (2014). Problemy realizatsiyi ontolohichno-pravovykh dohmativ [Problems of implementation of ontological and legal dogmas]. *Visnyk Natsional'noho universytetu L'vivs'ka politekhnika. Yurydychni nauky. – Bulletin of the National University Lviv Polytechnic. Legal sciences*, 801, 56–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_801_13. [in Ukrainian].
3. Bratasyuk, M. (2012). *Znachymist' pravovoho idealizmu v suchasnomu ukrayins'komu pravovomu rozvytku [Significance of legal idealism in modern Ukrainian legal development]*. Vzayemodiya hromadyan ta pravookhoronnykh orhaniv u konteksti formuvannya pravovoyi derzhavy: pravovi, istorychni, filsofs'ki ta psykholohichni aspekty – Interaction of citizens and law enforcement agencies in the context of the formation of the rule of law: legal, historical, philosophical and psychological aspects. L'viv: L'vDUVS [in Ukrainian].
4. Ryznikova, V.V. (2012). Mediatsiya (poserednytstvo) yak sposib vyrishennya hospodars'kykh sporiv [Mediation (mediation) as a way of resolving economic disputes]. *Visnyk Kyivsk'oho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal sciences*, 90, 14 [in Ukrainian].
5. *Pro mediatsiyu [On mediation]* : proekt Zakonu Ukrayiny vid 17 hrudnya, 2015. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463 [in Ukrainian].
6. Aristotel'. (2007). Poetyka [Poetics]. *Antychni poetyky / uporyad. M. Borets'ky, V. Zvarych*. Kyiv: Hramota [in Ukrainian].
7. Twardowski, K. (1989). *Wyobrazenia I poejecia*. Lwow [in Ukrainian].
8. Antonych, B.I. (2012). *Natsional'ne mystetstvo (sproma idealistychnoyi systemy mystetstva) [National art (an attempt at an idealistic system of art)]*. Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].

УДК 502:33

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2021.1.6>**Дмитро МИНЮК**

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права Навчально-наукового інституту держави і права імені князя Володимира Великого, Міжрегіональна академія управління персоналом, вул. Фроментівська, 2, м. Київ, Україна, 03039,

Ірина БАСОВА

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права Навчально-наукового інституту держави і права імені князя Володимира Великого, Міжрегіональна академія управління персоналом, вул. Фроментівська, 2, м. Київ, Україна, 03039, basova.civil@gmail.com

Dmytro MYNIUK

Candidate of Law, Head of the Department of Civil Law and International Law of the Educational and Scientific Institute of Law named after Prince Vladimir the Great, Interregional Academy of Personnel Management, 2 Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039

Iryna BASOVA

Candidate of Law, Associate Professor at the Department of Civil Law and International Law of the Educational and Scientific Institute of Law named after Prince Vladimir the Great, Interregional Academy of Personnel Management, 2 Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039, basova.civil@gmail.com

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

INTERNATIONAL COOPERATION IN THE FIELD OF ENVIRONMENTAL PROTECTION

Стаття присвячена дослідженню міжнародно-правової бази у сфері охорони навколишнього природного середовища та віднаходженню шляхів з удосконалення національного законодавства у цій сфері.

Метою даної статті є дослідження міжнародного співробітництва у сфері охорони навколишнього природного середовища крізь призму міжнародної правотворчої діяльності, а також внесення пропозицій щодо її удосконалення.

Визначення міжнародних органів та установ, до повноважень яких входить забезпечення охорони навколишнього природного середовища. Опрацювання основних міжнародно-правових актів у цій сфері загалом та міжнародних договорів, стороною яких є Україна.

З'ясування основних принципів, на яких має будуватися національна нормативно-правова база та екологічна політика держави.

Методологічну основу даної статті склали, насамперед, порівняльно-правовий метод та методи аналізу та синтезу.

Наукова новизна. Чинне законодавство України з охорони навколишнього природного середовища потребує удосконалення, зокрема у частині приведення його окремих положень до міжнародних стандартів. Удосконалити систему управління відходами України згідно з положеннями проєкту Європейського Союзу «Управління і регулювання відходами – Інструмент Європейського добросусідства і партнерства – Схід», стороною якого є Україна.

Як **висновок**, аналіз міжнародно-правової бази з питань з охорони навколишнього природного середовища свідчить, що українське законодавство загалом побудоване на нормах міжнародно-правових актів. Водночас варто визнати, що існує коло проблемних питань, що підлягають удосконаленню.

Ключові слова: міжнародно-правова база у сфері охорони навколишнього природного середовища, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, збереження природних систем, міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища.

The article is devoted to the study of the international legal framework in the field of environmental protection and finding ways to improve national legislation.

The purpose of this article is to study international cooperation in the field of environmental protection through the prism of international lawmaking, as well as to make suggestions for its improvement.

Identification of international bodies and institutions whose powers include ensuring environmental protection. Elaboration of the main international legal acts in this field in general and international agreements to which Ukraine is a party.

Clarification of the basic principles on which the national legal framework and environmental policy of the state should be built.

The methodological basis of this article was, first of all, the comparative law method and methods of analysis and synthesis.

Scientific novelty. The current legislation of Ukraine on environmental protection needs to be improved, in particular in terms of bringing its individual provisions to international standards. Improve the waste management system in accordance with the provisions of the European Union project "Waste Management and Regulation – European Neighborhood and Partnership Instrument – East", to which Ukraine is a party.

In conclusion, the analysis of the international legal framework on environmental protection shows that its provisions are enshrined in Ukrainian legislation in general based on the rules of international law. At the same time, it should be recognized that there are a number of problematic issues that need to be improved.

Key words: international legal framework in the field of environmental protection, the right to a safe environment for life and health, preservation of natural systems, international cooperation in the field of environmental protection.

Забезпечення охорони навколишнього природного середовища є однією з ключових засад розвитку і ефективного функціонування як держави загалом, так і екологічної, економічної, соціальної сфери зокрема. Таке забезпечення знаходить своє пряме втілення в положеннях Конституції України та відповідних нормативно-правових актах. Так, Основний Закон України визначає коло прав у сфері охорони навколишнього природного середовища, зокрема «право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення» [1].

Слід погодитися, що світ в цілому і Україна у тому числі, тривалий час зазнавали і зазнають до сьогодні значну кількість природних лих, техногенних катастроф. Неможна виключати, що виток глобальних екологічних проблем є людський фактор. Масштабність цієї проблеми зумовлює необхідність її вирішення не окремо взятою державою, а міжнародною спільнотою, шляхом міжнародного природоохоронного співробітництва.

Головними чинниками, що впливають на активне міжнародне природоохоронне співробітництво є «глобальний характер багатьох екологічних проблем; транскордонний характер забруднення; наявність міжнародних природних ресурсів; вигоди від міжнародного обміну досвідом та технологіями, можливості залучення міжнародних інвестицій» [2, с. 71].

Погоджуючись з думкою науковців у сфері охорони навколишнього природного середовища та раціонального природокористування основними напрямками розвитку міжнародного співробітництва є: «(а) збереження природних систем, які не використовуються в господарській діяльності і сприяють підтримці екологічної рівноваги; (б) раціональне використання природних ресурсів; (в) створення ефективної системи міжнародної екологічної відповідальності, у тому числі відповідальності за руйнування навколишнього

середовища внаслідок воєнних дій» [2, с. 71]. Досягти позитивного результату у цій галузі можливо шляхом спільних взаємних дій та заходів держав. В цьому контексті слід говорити про фінансовий і технічний бік, «впровадження ресурсозберігаючих і енергозберігаючих технологій; структурної перебудови національних економік у напрямку екологізації господарського комплексу; створення механізму міжнародної відповідальності у галузі охорони навколишнього природного середовища; вдосконалення екологічного оподаткування» [3, с. 14] та ін.

Однією із основних форм міжнародної співпраці щодо вирішення проблем навколишнього середовища є міжнародні договори. Їх укладення обумовлюється наявністю спільних екологічних проблем та необхідність ефективного вирішення та врегулювання.

Міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища має давню історію. Не зайвим буде зазначити, що одним з перших міжнародних нормативно-правових актів у цій сфері є Декларація про птахів, 1875 року, укладена між Австро-Угорщиною та Італією

На сьогодні, міжнародна нормативно-правова база в галузі охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування на сьогодні є досить широкою. Такими зокрема є Резолюція ООН «Економічний розвиток і охорона природи», 1962 року, змістом якої охоплюється програма щодо охорони навколишнього природного середовища; Декларація ООН з проблем оточуючого людину середовища, 1972 року [4] (Стокгольм, Швеція); Конвенція ООН «Хартія морів», 1982 року з морського права, що закріплює основні критерії охорони морського середовища під час використання ресурсів морського дна, наприклад закріплений обов'язок «обережати морське середовище та захищати його від забруднення» [5]; Декларація Ріо про навколишнє середовище і розвиток, 1992 року [6] (Ріо-де-Жанейро, Бразилія) та інші. Для прикладу, Положення Декларації Ріо про

навколишнє середовище і розвиток містить 27 принципів, зокрема: «право на здорове і плідне життя у гармонії з природою; суверенне право держави розробляти свої власні ресурси, не завдаючи шкоди навколишньому природному середовищу за межами їхніх кордонів; принцип співпраці держави щодо збереження, захисту та відновлення цілісності екосистем Землі; принцип вжиття державою заходів з питань охорони довкілля шляхом розроблення відповідних національних законів; принцип відповідальності, у тому числі фінансової, за забруднення навколишнього природного середовища» [6].

Окрім міжнародного нормативно-правового регулювання формою міжнародного співробітництва є створення і діяльність спеціалізованих організацій при Організації Об'єднаних Націй. Йдеться зокрема про екологічні органи, центри, комісії, групи тощо. Серед основних можна назвати Всесвітню метеорологічну організацію (ВМО), Організацію об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Всесвітню організацію охорони здоров'я (ВООЗ), Європейську економічну комісію (ЄЕК), Міжнародну морську організацію (ММО), Міжнародну організацію з радіологічного захисту (МАГАТЕ), Міжнародну спілку охорони природи та природних ресурсів (МСОП), Міжнародну комісію з охорони довкілля і розвитку (МКОДР), Глобальний фонд навколишнього середовища (ЕФОС). Провідні експерти ООН вважають, що «для вирішення глобальних екологічних проблем сучасності, необхідно спрямувати міжнародні зусилля на: дослідження та аналіз основних причин кризи та боротьбу з її наслідками, залучення широкої громадськості, забезпечення засобів правового регулювання та інвестування в майбутнє» [62].

Міжнародне співробітництво України у сфері охорони навколишнього природного середовища визначається основними напрямками державної екологічної політики, шляхом розроблення екологічних програм, прийняття нормативно-правових актів та укладення міжнародних договорів. Тісна співпраця України з іноземними державами у цій сфері та їх позитивний законодавчий і практичний досвід є рушійною силою для ефективного вирішення нагальних проблем в нашій державі.

Слід зазначити, що Україна в особі Міністерства екології та природних ресурсів ратифікувала більше 50 конвенцій та угод з питань охорони навколишнього природного середовища та раціонального природокористування. Серед системи таких актів можна виокремити Конвенцію ООН «Про

охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі» (Бернська угода); Конвенцію ООН «Про транскордонний вплив промислових аварій»; Базельську конвенцію «Про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням»; Стокгольмську конвенцію «Про стійкі органічні забруднювачі»; Роттердамську конвенцію «Про процедуру попередньої обґрунтованої згоди відносно окремих небезпечних хімічних речовин та пестицидів у міжнародній торгівлі»; Європейську ландшафтну конвенцію [2] тощо. Україна як член ООН підписала і ратифікувала міжнародні договори в екологічній сфері, зокрема з таким країнами, як Грузія, Молдова, Словаччина, Польща, а також Австрією, Фінляндією, Ізраїлем, Данією, Нідерландами, США. Показовим в галузі ядерної та радіаційної безпеки в межах програми TACIS Україна співпрацює із МАГАТЕ і Європейським Союзом, а також на двосторонній основі з США, ФРН, Канадою, Швецією та Японією [8].

Більш того, Україна з 1995 року є членом Ради Європи у сфері охорони навколишнього середовища. Пріоритетними напрямками діяльності асоціації Україна – Європейський Союз є «дотримання Україною стратегії та принципів розвитку з питань навколишнього природного середовища на період до 2025 року з метою забезпечення можливості вживати заходів для здійснення бюджетної підтримки; удосконалення норм чинного законодавства України, зокрема щодо оцінки впливу, стратегії, доступу до інформації у сфері навколишнього природного середовища та участі громадськості; розвиток національних правових інструментів відповідно до багатосторонніх угод у сфері навколишнього природного середовища підписаних та ратифікованих Україною та Європейським Співтовариством (Стокгольмська Конвенція, Конвенція про захист річки Дунай, Рамкова Конвенція про зміну клімату, Кіотський Протокол, Монреальський Протокол, Конвенція про охорону європейського природного середовища (Рада Європи) тощо); впровадження Кіотського протоколу через діалог в рамках спільної робочої групи Україна – ЄС з питань зміни клімату; забезпечення реалізації Бухарестської конвенції і протоколів до неї та спільній роботі з Сторонами Конвенції для забезпечення приєднання Європейського Співтовариства до Конвенції» [9].

Про тісну співпрацю України з Європейським Союзом свідчить створення у 2008 році Регіонального екологічного центру в Україні, метою якої є: (а) «надання допомоги у вирі-

шенні екологічних проблем в Україні та сусідніх державах, забезпечуючи екологічні права людини та створюючи умови для існування безпечного довкілля; (б) розвиток вільного обміну інформацією щодо навколишнього природного середовища та розповсюдження такої інформації між усіма зацікавленими сторонами; (в) сприяння участі громадськості в процесі прийняття рішень щодо захисту навколишнього природного середовища, а отже і розвиток громадянського суспільства в Україні та інших країнах» [2, с. 72].

Окремої на уваги заслуговує проєкт Європейського Союзу «Управління і регулювання відходами – Інструмент Європейського добросусідства і партнерства – Схід», стороною якого є Україна [2, с. 72]. Основними його засадами є «зниження ризиків, пов'язаних з нераціональним використанням відходів у цих країнах» [2, с. 72]. Цей проєкт спрямований на «вдосконалення систем управління відходами, запровадження більш ефективних ініціатив щодо запобігання утворення відходів, підвищення потенціалу для збору і сортування, а також збільшення повторного використання, відновлення та безпечного видалення відходів» [2, с. 72]. Він може стати орієнтиром для країн-учасниць при форму-

ванні національної політики, а також створенні дієвих механізмів управління відходами.

Вказане дозволяє з впевненістю стверджувати, що Україна є активним учасником міжнародних еколого-правових правовідносин. Незважаючи на досить активну позицію України на міжнародній арені щодо сприяння покращенню навколишнього природного середовища та вирішення пов'язаних з цим проблем, слід констатувати, що на сьогодні в нашій державі спостерігається глибока екологічно-економічна криза. Погоджуємося з думкою науковців в галузі охорони навколишнього природного середовища, що ця криза є наслідком виробничої діяльності людини, високої концентрації промислового виробництва, нераціонального використання природних ресурсів, відсутності дієвої законодавчої бази.

Таким чином, для зміни стану навколишнього природного середовища в Україні першочергового варто привести чинне національне законодавство у цій сфері до міжнародних стандартів. Дотримання визначених міжнародно-правовими актами принципів збереження та охорони навколишнього природного середовища є запорукою розвитку та процвітання держави.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>
2. Гладка Л.І., Шаляпіна А.С. Світовий досвід та співробітництво України у сфері охорони навколишнього природного середовища. *Проблеми матеріальної культури. Економічні науки*. 2020. С. 70–73.
3. Богачов, В. Необхідність підвищення екологічної безпеки в Україні: наукова стаття. *Економіст*. 2018. № 9. С. 12–14.
4. Декларація ООН з проблем оточуючого людину середовища: Декларація ООН від 16.06.1972 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454#Text.
5. Джигирей, В. С. Основи екології та охорони навколишнього природного середовища. Екологія та охорона природи: навчальний посібник. 2-ге вид., доп. Львів : Афіша, 2014. 272 с.
6. Декларація Ріо про навколишнє середовище і розвиток: Декларація від 14.06.1992 р. URL: <https://www.ecoleague.net/forumy-konferentsii-kruhli-stoly-seminary/ekolohichniy-kalendar/cherven/item/354-pryiniattia-deklaratsii-rio-de->
7. Батлук В. А. Основы экологии и охрана окружающей среды: учебное пособие. Львов : Афиша, 2011. 264 с.
8. Шевцов А. І., Земляний М. Г., Дорошкевич А. З. Ядерна безпека в Україні. URL: <http://www.db.niss.gov.ua/docs/energy/143.htm>.
9. Арбатова Н. К. Співробітництво України та ЄС в сфері охорони довкілля. URL: <http://lib.znate.ru/docs/index-272010.html?page=3>.

References:

1. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996 № 254k / 96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Gladka, L.I., Chaliapina A.S. (2020) World experience and cooperation of Ukraine in the field of environmental protection. *Problems of material culture. Economic Sciences*, pp. 70–73.
3. Bogachev, V. (2018) The need to improve environmental safety in Ukraine: a scientific article. *Economist*, no. 9, pp. 12–14.
4. UN Declaration on the Problems of the Human Environment: UN Declaration of 16 June 1972. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454#Text.

5. Dzhigirey, V.S. (2014) Fundamentals of ecology and environmental protection. Ecology and nature protection: a textbook. 2nd ed., Ext. Lviv: Afisha [in Ukrainian].
6. Rio Declaration on Environment and Development: Declaration of 14 June 1992. URL: <https://www.ecoleague.net/forumy-konferentsii-kruhli-stoly-seminary/ekolohichnyi-kalendar/cherven/item/354-pryiniattia-declarations-rio-de>
7. Batluk, V.A. (2011) Fundamentals of ecology and environmental protection: a textbook. Lviv: Afisha [in Ukrainian].
8. Shevtsov AI, Zemlyany MG, Doroshkevich AZ Nuclear safety in Ukraine. URL: <http://www.db.niss.gov.ua/docs/energy/143.htm>
9. Arbatova NK Cooperation between Ukraine and the EU in the field of environmental protection. URL: <http://lib.znate.ru/docs/index-272010.html?page=3>.

УДК 343.85

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2021.1.7>**Іван СЕРВЕЦЬКИЙ**

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри національної безпеки України,
Міжрегіональна Академія управління персоналом,
вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039

Ivan SERVETSKY

Doctor of Law, Associate Professor, Professor of department of National Security,
Interregional Academy of Personnel Management,
2 Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039

**ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІЗУАЛЬНОГО
СПОСТЕРЕЖЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ****THE CONCEPT, CONTENT AND LEGAL BASIS
OF VISUAL OBSERVATION**

Мета статті полягає в узагальненні та аналізі основних положень правових засад, сутності та змісту візуального спостереження, що здійснюється оперативними підрозділами як негласного оперативного – розшукового, контррозвідального та розвідального негласного заходу та негласної слідчої (розшукової) дії.

Проаналізовано еволюцію розвитку, становлення та тлумачення Конституційних засад візуального спостереження, що здійснюється оперативними, контррозвідальними та розвідальними підрозділами з метою протидії розвідально-підривної діяльності спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень (які готуються та вчиняють особи тяжкі та особливо тяжкі злочини) та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Розглянуто **методологічні засади** сутності тлумачення спостереження та візуального спостереження, їх співвідношення, методологію застосування та відмінність застосування як негласного оперативного – розшукового заходу, так і негласної слідчої (розшукової) дії під час кримінального провадження. Проаналізовано спільні риси та відмінності правового регулювання порядку використання результатів негласного оперативного – розшукового, контррозвідального та розвідального негласного заходу та негласної слідчої (розшукової) дії, що здійснюється під час кримінального провадження.

Наукова новизна статті полягає в тому, що проаналізовані поняття, котрі містяться в нових нормативних актах, наведені правові межі їх застосування та зроблений науковий аналіз меж застосування та використання результатів візуального спостереження в оперативному – розшуковій, контррозвідальній та розвідальній діяльності, як при здійсненні негласних заходів, що здійснюються під час провадження за оперативним – розшуковими та контррозвідальними справами, так і під час кримінального провадження негласної слідчої (розшукової) дії вказаними суб'єктами під час кримінального провадження.

Як висновок. Отже, візуальне спостереження здійснюється під час негласного документування фактів протиправних діяльності осіб, які готують та вчиняють тяжкі та особливо тяжкі злочини.

Ключові слова: візуальне спостереження, негласний оперативний – розшуковий, контррозвідальний, розвідальний захід, негласна слідча (розшукова) дія.

The purpose of the article is to summarize and analyze the main provisions of the legal framework, the essence and content of visual surveillance, carried out by operational units as a covert operative – search, counterintelligence and reconnaissance covert action and covert investigative (search) action.

The evolution of the development, formation and interpretation of the Constitutional Principles of visual observation carried out by operational, counterintelligence and intelligence units in order to counter the intelligence and subversive activities of special services of foreign states and organizations to stop offenses (which are prepared and committed by some persons, that concerns serious and especially serious crimes) and in the interests of criminal justice, as well as obtaining information in the interests of security of citizens, society and the state.

The **methodological principles** of the essence of interpretation of observation and visual observation, their ratio, methodology of application and difference of application of both covert operative – search measure, and covert investigative (search) action during criminal proceedings are considered. The common features and differences of legal regulation of the order of use of results of covert operatively – search, counterintelligence and reconnaissance covert action and covert investigative (search) action carried out during criminal proceedings are analyzed.

The **scientific novelty** of the article is that the concepts contained in the new legal regulations are analyzed, the legal limits of their application are given and the scientific analysis of the limits of application and use of the results of visual observation in operational – search, counterintelligence and intelligence activities are shown.

The analysis concerns the actions of the listed subjects both in the implementation of covert measures carried out during the operational – search and counterintelligence measures, and during the criminal proceedings, with use of covert investigative (search) activities.

Conclusions. Thus, visual observation is carried out during the covert documentation of the facts of illegal activities of persons who prepare and commit serious and especially serious crimes.

Key words: visual observation, covert operatively – search, counterintelligence, reconnaissance measure, covert investigative (search) action.

Актуальність проблеми полягає в тому, що візуальне спостереження є одночасно негласним оперативно – розшуковим заходом, що здійснюється до початку кримінального провадження під час провадження за оперативно – розшуковими та контррозвідувальними справами до початку кримінального провадження, так і під час провадження за кримінальними справами, що розпочаті за фактом підготовки та вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких розглядаються теоретико – прикладні засади проведення візуального спостереження, перш за все, стосуються проблем правового регулювання цієї діяльності як під час провадження за оперативно – розшуковими та контррозвідувальними справами, так і під час кримінального провадження.

Так, проблемам здійснення візуального спостереження під час здійснення провадження за оперативно – розшуковими та контррозвідувальними справами присвятили свої роботи такі науковці як: І.І. Шинкаренко, О.І. Шинкаренко, Шендрик, В.О. Омельчук, та інші.

Однак ці автори приділили недостатньо уваги проблемам удосконалення правового регулювання здійснення спостереження під час кримінального провадження.

Цими проблемами правового регулювання здійснення візуального спостереження як НС(Р)Д займаються доктора юридичних наук, а саме: О.А. Білічак, Д.Б. Сергєєва, С.Р. Тагієв тощо; кандидати юридичних наук: Л.І. Данченко, В.І. Максимов, Н.Я. Маньковський, А.С. Омельяненко, С.С. Тарадойна, Т.Г. Щурат тощо.

Слід зазначити, що удосконалення візуального спостереження на нашу думку полягає в удосконаленні та запровадженні негласного розслідування (доповнивши п. досудове розслідування проводиться – гласно так і негласно, доповнивши ст. 215 КПК України) [3].

Метою статті дослідження правових засад є аналіз основних положень змін та доповнень правових засад, сутності та змісту візуального спостереження, що здійснюється оперативними підрозділами як негласного оперативного – розшукового, контррозвідувального та розвідувального негласного заходу та негласної слідчої (розшукової) дії під час кримінального провадження.

Проаналізовано еволюцію розвитку, становлення та тлумачення візуального спостереження, що здійснюється оперативними, контррозвідувальними й розвідувальними підрозділами з метою протидії розвідувально – підривній діяльності іноземних спецслужб, особам, які вчиняють тяжкі та особливо тяжкі злочини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Візуальне спостереження є одним із ефективних заходів оперативного документування, яке проводиться під час оперативно-розшукової, контррозвідувальної та розвідувальної діяльності й кримінального провадження, що здійснюють оперативні підрозділи правоохоронних органів.

При проведенні візуального спостереження необхідно суворо дотримуватись норм та правил чинного законодавства, тому що воно проводиться таємно з втручанням в особисте життя об'єкта спостереження.

Але на сучасному етапі, деякі питання пов'язані з удосконаленням правового забезпечення діяльності підрозділів візуального спостереження, як на законодавчому рівні, так і на рівні відомчих нормативно-правових актів, потребують наукового дослідження та удосконалення.

Розглядаючи правове регулювання діяльності ПВС, необхідно визначитись з предметом правового регулювання, на думку О.Ф. Скакуна, є сукупність однорідних суспільних відносин урегульованих правовими нормами. Предмет правового регулювання вказує на яку групу суспільних відносин спрямований вплив норм права [4].

Такими правовими нормами, які регламентують суспільні відносини між державою і особою в процесі діяльності ПВС є: Основний закон України – Конституція України [1]; кодекси: Кримінальний кодекс України [5], (далі КК); Кримінальний процесуальний кодекс України [3] (далі – КПК); Закони України «Про СБ України» [6], «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі «Про ОРД») [2], «Про контррозвідувальну діяльність» (далі «Про КРД») [7]; акти Президента України та Постанови Кабінету Міністрів України, які уточнюють та конкретизують положення зазначених вище законодавчих актів у боротьбі зі злочинами проти безпеки України; підзаконні акти (накази, вказівки, тощо), які регулюють діяльність СБ України.

Для розуміння правового регулювання діяльності ПВС, пропонуємо поділити названі нормативно-правові акти на групи:

1. Конституція України;
2. Кодекси, Закони України;
3. Нормативні акти України.

Статтею 8 Конституції України [1], в Україні визначається і діє принцип верховенства права. Це означає, що Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати її вимогам. Зазначена стаття Конституції стосується, зокрема, нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, до складу яких відноситься і СБ України [6].

Конституція України визначає, що ніхто не може зазнавати втручання в особисте і сімейне життя. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Захист суверенітету і територіальній цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави. Забезпечення державної безпеки покладається на правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом [1].

Тому підрозділи ВС при виконанні завдань які покладені на них мають право обмежувати права і свободи особи при проведенні ВС тільки з дозволу суду.

У главі 21 Кримінального процесуального кодексу України викладені загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії до яких відноситься спостереження за особою, аудіо -, відеоконтроль місця. Вони проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб на підставі ухвали слідчого судді і виключно щодо тяжких та особливо тяжких злочинів [3].

І.В. Логінов, зазначає, що у світі, застосовується інший критерій відмежування оперативно-розшукових заходів, що потребують дозволу суду, від заходів відомчого санкціонування: захід вважався пов'язаним з обмеженням особи у праві на невтручання в особисте й сімейне життя і вимагав дозволу суду, якщо проводився шляхом негласного проникнення в місце, доступ до яких контролюється власником (житло, інше володіння, приватна поштова кореспонденція, абонентська лінія

телекомунікацій). Якщо ж захід проводився у загальнодоступному місці, то санкція суду на його проведення не вимагалась, оскільки доступ до інформації про особу в таких місцях не контролюється її власником, і може бути отриманий будь-ким, у т.ч. за допомогою технічних засобів. [8]. Тобто ми можемо зробити висновок, що проведення візуального спостереження, так і інших НС(Р)Д, які здійснюється за об'єктом в публічно доступних місцях у більшості західних країн світу не санкціонується судом.

На думку В. А. Колесника, надання дозволу слідчого судді на проведення негласних слідчих (розшукових) дій має на меті створення умов, за яких права й інтереси осіб-учасників кримінального судочинства будуть найбільшою мірою захищені від неправомірних, а іноді й невинуватих ситуацією досудового слідства втручань з боку сторони обвинувачення [9].

Підтримуючи таку тезу, ми вважаємо, що цією нормою законодавець хотів: по-перше, зменшити випадки не виправданого втручання в особисте життя людини; по-друге, змусити підрозділи-ініціаторів застосовувати інші оперативні можливості, які не вимагають такої процедури отримання дозволу, а саме ухвали слідчого судді; по-третє, використання підрозділів візуального спостереження як контррозвідувального, оперативно-розшукового заходу та негласної слідчої (розшукової) дії, фінансово затратний захід, і його за діяння повинно бути виправдано і обґрунтовано, прораховано з обов'язковим розумінням того, що ми маємо отримати при його проведенні. Проводити негласні слідчі (розшукові) дії, згідно ст. 246 п. 6. КПК України має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України.

Спостереження за особою згідно з частиною першою ст. 269 КПК України проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку, передбаченому статтею 248 КПК України. Таке клопотання повинно відповідати вимогам ч. 2 ст. 248 КПК України, до нього додається витяг з ЄРДР [10] щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання. Для кожного об'єкта спостереження (конкретної особи, місця або річчю) складається окреме клопотання.

Спостереження за особою до постановлення ухвали слідчого судді може бути розпочато на підставі постанови слідчого, прокурора лише у випадку, передбаченому частиною першою ст. 250 КПК України (проведення НС(Р)Д до постановлення ухвали слідчого судді).

У вказаній статті викладено, що у виняткових випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII, (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України, НС(Р)Д може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді у випадках, передбачених КПК України, за рішенням слідчого, прокурора (ст. 615 КПК України) або узгодженого з прокурором [3].

У такому випадку прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутись з відповідним клопотанням до слідчого судді.

Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами статті 248 КПК України [3].

Виконання будь-яких дій з проведенням НС(Р)Д повинно бути негайно припинено, якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення НС(Р)Д. Отримана внаслідок такої НС(Р)Д інформація, повинна бути знищена в порядку, передбаченому ст. 255 КПК України, (заходи щодо захисту інформації, яка не використовується у кримінальному провадженні) [3].

Звертаючись до статті 269 КПК України, можна зробити висновок, що спостереження за особою, речю або місцем, проводиться для пошуку, фіксації і перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або тих з ким ця особа контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження. Підставою для спостереження за особою є ухвала слідчого судді, постанова слідчого, прокурора.

Спостереження є негласною слідчою (розшуковою) дією, яка передбачена ст. 269 КПК України [3]. Ця новела, пов'язана з удосконаленням негласних слідчих (розшукових) дій, направлена на негласний збір доказів (ст. 84 КПК України) щодо протиправної діяльності осіб, відносно яких є підстави, зазначені у ст. 6 Закону України «Про оперативно – розшукову діяльність» [орд2], у ст. 6 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» [крд3] та підстави щодо

початку кримінального провадження, зазначені у ст. ст. 214, 269 КПК України [3].

Згідно зі ст. 246 КПК України, спостереження є різновидом слідчих (розшукових) дій (НСРД), відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню та проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб [3].

Негласною слідчою (розшуковою) дією є спостереження за особою, речю або місцем, що згідно зі ст. 269 КПК України проводиться з метою пошуку, фіксації і перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або тих, з ким ця особа контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях може проводитись візуальне спостереження за зазначеними об'єктами або візуальне спостереження з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів спостереження [3].

Разом з тим, окремі положення НСРД потребують уточнень та науково – обґрунтованих досліджень, оскільки їх проведення, пов'язане з втручанням в особисте життя людини, обмеженням її конституційних прав, здійснюється на підставі ухвали слідчого судді (267, 269, 270, 272, 274) КПК України. При цьому необхідно дотримуватись норм та правил чинного законодавства, тому що візуальне спостереження проводиться таємно і людина не здогадується про втручання в її особисте життя або обмеження її прав правоохоронними органами [3].

У Законі України «Про національну безпеку» Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує громадську безпеку і порядок, охорону прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидію злочинності, а також надає визначені законом послуги з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [11].

Законом України «Про розвідку» ст. 7 зазначено, що функції і повноваження органів, підрозділів та співробітників Служби безпеки України, котрі здійснюють контррозвідувальну діяльність: – виявляти, фіксувати і документувати гласно і негласно розвідувальні, терористичні та інші посягання на державну безпеку України, вести їх оперативний облік, здійснювати візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів [12].

У ст. 15, цього закону, вказано, що розвідувальні органи можуть проводити стосовно особи, місця або речі, які перебувають на території України, окремі розвідувальні заходи, що полягають у спостереженні за особою або місцем із фіксацією відповідних відомостей або даних. Крім того, для захисту сил і засобів розвідки (ст. 47) здійснювати заходи з фізичного, спеціального та інженерно-технічного захисту (далі – заходи захисту) сил і засобів розвідки (далі – об'єкти захисту). З цією метою в межах граничної чисельності розвідувального органу створюються та функціонують підрозділи захисту та охорони.

Співробітники підрозділів захисту та охорони розвідувального органу під час виконання покладених на них обов'язків мають право здійснювати (за умов наявності доступного для вільного візуального сприйняття особами попередження) **відео-, фото- або аудіоспостереження** та фіксацію, обробляти та зберігати отриману інформацію [12].

Відповідно до Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» ст. 7 передбачені функції і повноваження органів, підрозділів та співробітників Служби безпеки України, що здійснюють контррозвідувальну діяльність

Функції органів, підрозділів та співробітників Служби безпеки України, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, визначаються Законом України «Про Службу безпеки України» [7].

Для виконання визначених законом завдань та за наявності підстав, передбачених ст. 6 цього Закону, в ході контррозвідувальної діяльності органи, підрозділи та співробітники Служби безпеки України мають право:

здійснювати контррозвідувальний пошук, оперативно-розшукові заходи з використанням оперативних та оперативно-технічних сил і засобів, опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу;

- виявляти, фіксувати і документувати гласно і негласно розвідувальні, терористичні та інші посягання на державну безпеку України, вести їх оперативний облік, здійснювати візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів [7].

У Законі України «Про ОРД» ст. 8, п. 11 вказано, що оперативні підрозділи мають право здійснювати спостереження за особою, речю або місцем, а також аудіо-, відео- контроль місця згідно з положеннями ст. 269, 270 КПК України;

Спостереження за особою, речю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця

(ст. 9) може проводитися з метою встановлення даних про особу та про її зв'язки у разі, коли є факти, які підтверджують, що нею готується тяжкий або особливо тяжкий злочин, для отримання відомостей, які вказують на ознаки такого злочину, для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб, а також з метою отримання розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави [2].

У Законі України «Про правові засади боротьби з організованою злочинністю» передбачено Межі компетенції спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю Служби безпеки України визначаються на основі законів України «Про Службу безпеки України», «Про оперативно-розшукову діяльність», цього Закону, Кримінального процесуального кодексу та інших законів України [13].

У відповідності до Закон України «Про приватну розшукову діяльність» ст. 13 пошук осіб, місцезнаходження яких невідоме, з'ясування причин та обставин їх зникнення, можливостей і умов їх повернення, розшук осіб, які втратили родинні або дружні зв'язки;

– спостереження за поведінкою неповнолітніх, недієздатних, обмежено дієздатних або осіб з інвалідністю на замовлення їх законних представників.

Ст. 15. п. 7 здійснювати спостереження на відкритій місцевості, у громадських місцях та на транспорті з метою отримання необхідної інформації;

– здійснювати на відкритій місцевості та в громадських місцях, а у службових та приватних приміщеннях за письмовою згодою власників (або уповноважених ними осіб) під час відвідування приватним детективом цих приміщень, фотозйомку, відео- та аудіо запис, а також застосовувати інші технічні засоби фіксації інформації загального призначення, які не спричиняють шкоду життю та здоров'ю громадян, навколишньому середовищу [14].

У сучасному тлумачному словнику української мови поняття «спостереження» визначається як стеження, слідкування за кимось, чимось, а сама дія «спостерігати» як звернення уваги на когось [15].

Слідкувати походить від слова «слід» – «слідом», «слідження», «слідкування», від лит. sledъ – «слизький», «блукає», «сковзає», слідець «таємний агент поліції» [16].

Слідкувати – за ким, чим, дивитись – очима, за тим, що переміщується, рухається;

стежити. // Не відриваючи погляду, дивитися на що-небудь, спостерігати щось. // Уважно приглядатись до чогось, щоб не пропустити будь-яких змін. Наглядати за чим-небудь для контролю, забезпечення порядку. Стежити за ким-, чим-небудь, з метою викрити, піймати. Уважно стежити за розвитком, зміною, станом чогось [17, с. 1148].

Суть спостереження розкриває слово дивитись – спрямувати погляд прагнучи когось, що-небудь. Підглядати, заглядати туди, де є щось цікаве, приховане. Намагатися знайти очима когось, що-небудь. Спостерігати за чим-небудь за допомогою оптичного приладу [17, с. 220].

Існує підхід у визначенні «спостереження» як методу наукового дослідження, що полягає в активному, систематичному, цілеспрямованому, планомірному, і навмисному сприйнятті об'єкта, в ході якого отримується знання про зовнішні сторони, властивості і відносини досліджуваного об'єкта [15]. Спостереження, як правило, використовується для збору, перевірки, узагальнення первинної інформації; як джерело побудови гіпотез; як метод перевірки результатів інших доказів протиправної діяльності об'єктів спостереження. Спостереження також дає змогу одержати нову важливу доказову інформацію про людину: манеру її поведінки, характер взаємовідносин з іншими людьми, особливості спілкування, способи приховування та місце зберігання речових доказів, документів тощо.

Спостереження охоплює видимі ознаки події, що відбулася, а також суб'єктивне ставлення об'єкта спостереження до тих подій, що мали місце в минулому: знаходження місця приховування трупа, цінностей, зброї тощо. Але й ті зміни відображають конкретні події, їх співучасників, виконавців, які можуть перебувати в розшуку чи перебувати на нелегальному становищі.

Зважаючи на те, що специфіка спостереження обумовлюється відношенням суб'єкта та об'єкта спостереження, де людина може бути і суб'єктом, і об'єктом, використання та проведення такого заходу як спостереження, тісно пов'язане з певною організацією процедур, розробкою інструментарію, що забезпечує надійність та конспіративність спостереження [7]. Слово візуальний походить від [лат. *visualis* – зоровий] – здійснюваний неозброєним оком або за допомогою спеціальних пристроїв і приладів [18, с. 217]. У ст. 269 КПК України указано, що спостереження здійснюється шляхом візуального спостереження. Візуальне спостереження – один з заходів оперативно-розшукової діяльності, який застосовується з метою вияв-

лення та фіксації даних щодо протиправної діяльності окремих осіб чи груп, запобігання тяжким та особливо тяжким злочинам, їх припинення або розкриття, розшуку безвісти пропалих осіб або осіб, які ухиляються від кримінального покарання, припинення розвідувально-підривної діяльності іноземних спецслужб тощо.

У інструкції 114 п 1.11.8. Спостереження за особою в публічно доступних місцях (ст. 269 КПК України) полягає у візуальному спостереженні за особою слідчим чи уповноваженою особою для фіксації її пересування, контактів, поведінки, перебування в певному, публічно доступному місці тощо або застосуванні з цією метою спеціальних технічних засобів для спостереження. **1.11.9. Аудіо-, відеоконтроль місця** (ст. 270 КПК України) полягає у застосуванні технічного обладнання у публічно доступному місці з метою фіксації відомостей (розмов, поведінки осіб, інших подій), які мають значення для кримінального провадження, без відома присутніх у ньому осіб [19].

На думку Бандурки О.М., спостереження за особою, річчю або місцем законодавцем розуміється як візуальне спостереження, яке проводиться у публічно доступних місцях із застосуванням технічних засобів [20, с. 650].

Шумило М.Е., коментуючи положення ст. 269 КПК України зазначає, що законодавець тлумачить спостереження як (НСРД), не вказуючи при цьому на тотожність з візуальним спостереженням [21].

На думку Погорецького М.А., спостереження за особою здійснюється в публічно доступних місцях, що полягає у візуальному спостереженні слідчим чи уповноваженою особою для фіксації її пересування, контактів, поведінки, перебування в певному, публічно доступному місці тощо [22].

Відповідно, під «публічно доступним місцем» у законопроекті розуміється місце (як у приміщеннях, так і поза ними; як у межах населених пунктів, так і поза ними), до якого можливо увійти або в якому можливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб, це публічний, громадський простір, що може загрожувати безпеці громадян [23].

Отже, спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України) здійснення з метою збирання доказів (ст. 84, 256 КПК України) [3].

Для пошуку, фіксації і перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або тих, з ким ця особа контак-

тує у публічно доступних місцях може проводитися візуальне спостереження.

За результатами спостереження складається протокол, до якого долучаються отримані фотографії та/або відеозапис, а особи, які проводили спостереження за особою, річчю або місцем, можуть допитуватися як свідки.

Матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази ст. 99 КПК України [3].

Висновок. Візуальне спостереження здійснюється за особою, окремими місцями, предметами і речами, будівлями, приміщеннями, які можуть стати об'єктами протиправного посягання.

Здійснення візуального спостереження за особами в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних і радіоприладів, інших технічних засобів здійснюється за рішенням суду.

Візуальне спостереження за окремими місцями, предметами і речами, будівлями, приміщеннями здійснюється за рішенням керівників оперативних підрозділів до моменту встановлення осіб, які можуть бути причетним до знаходження у цих місцях, приміщеннях, перекладання або користування предметами та речами, документами тощо. Після встановлення особистості цих осіб, подальше візуальне спостереження за ними повинно здійснюватись на загальних підставах з санкції суду.

Візуальне спостереження є одним з основних заходів, за допомогою якого оперативні підрозділи здійснюють оперативно-розшукові та контррозвідальні заходи та НС(Р)Д за кримінальними провадженнями вирішують завдання негласного документування щодо осіб, які: ведуть розвідувально-підривну діяльність, готують та вчиняють терористичні акти, протидіють організованим групам і злочинним організаціям та авторитетам злочинного світу, професійним злочинцям тощо.

Тому, правове регулювання діяльності підрозділів, які здійснюють візуальне спостереження повинно мати чіткий механізм регулювання і складатися з наступних складових.

Заходи візуального спостереження мають правову основу, яка являє собою сукупність законодавчих, відомчих (міжвідомчих) та інших нормативно-правових актів (приписів, що в них містяться), які за своєю сутністю

регулюють діяльність підрозділів візуального спостереження, перш за все Конституційних норм ст.ст. 29–32), в яких закладені види негласно діяльності підрозділів візуального спостереження (розвідувальне візуальне спостереження, контррозвідувальне візуальне спостереження, розшукове візуальне спостереження та приватно – детективне візуальне спостереження).

Це змінить концептуальні засади візуального спостереження, які визначають умови здійснення розвідувальних, оперативно-розшукових та контррозвідувальних заходів із застосуванням оперативних підрозділів візуального спостереження.

Чітко визначені межі кримінального провадження, котрі обмежують права людини й громадянина, а саме втручання в особисте життя збирання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

Заходи візуального спостереження здійснюються на підставі чіткого дотримання вимог законів та інших нормативно-правових актів, і будь-які відхилення від них при прийнятті рішень щодо проведення візуального спостереження, їх організації та реалізації отриманих за їх результатами відомостей неприпустимі, які грубо порушують права і свободи громадян.

Здійснення візуального спостереження завжди пов'язано із розглядом юридичного факту, тобто підготовка та вчинення кримінального правопорушення, суть якого полягає підготовці та вчиненні тяжкого та особливо тяжкого злочину.

Залишається неврегульованим питання здійснення візуального спостереження при здійсненні контррозвідальних заходів відносно осіб, в діях яких є ознаки підготовки та посягання на державний суверенітет, конституційний лад і територіальну цілісність України; шпигунство та державна зрада, злочини проти миру, безпеки людства, міжнародного правопорядку; щодо контррозвідального захисту органів державної влади, правоохоронних і розвідувальних органів, охорони державної таємниці, захисту посольств і представництв іноземних держав в Україні та їх співробітників від терористичних посягань тощо.

Здійснення контррозвідальних заходів у цих випадках, у тому числі й застосування візуального спостереження, потребує спеціального регулювання щодо застосування спеціальних форм, методів, засобів і заходів, про проведення контррозвідальних заходів, а при

встановленні ознак протиправної діяльності раніше задокументовані факти за допомогою контррозвідувальних сил, засобів, методів, в тому числі і (контррозвідувального візуального спостереження), повинні бути визнані доказами за кримінальним провадженнями.

Отже, законодавець встановлює єдиний порядок проведення оперативно-розшукових та контррозвідувальних заходів та негласних слідчих (розшукових) дій відносно особи – за ухвалою слідчого судді, що є принципово новим у правовій практиці України.

Література:

1. Конституція України : чинне законодавство на 25.11.2013. Київ : Алерта, 2013. 76 с.
2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року. № 22. Ст. 303.
3. . Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13 квітня 2012 року. *Голос України*. 2012. С. 90–91. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Скакун О.Ф. «Теорія держави і права» : підручник. Харків, 2001.
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
6. Про Службу безпеки України. Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.
7. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 12. Ст. 89.
8. Логінов І.В. Матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції «НА СБ України, м. Київ, 27 квітня 2012 р. Київ, 2012.
9. Колесник В.А. Негласні слідчі (розшукові): кримінально-процесуальні й криміналістичні аспекти підготовки і проведення : навч. посіб. Київ, 2014. 171 с.
10. Про Єдиний реєстр досудових розслідувань : наказ Генерального прокурора України від 17 серпня 2012 р. № 298.
11. Про Національну поліцію: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
12. Про розвідку : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 86. Ст. 2761.
13. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358.
14. Галушко М.І., Медяник В.А. Проект Закону України «Про приватну детективну діяльність». UKR: <http://w1.c1.rada.gov.ua>
15. Сучасний тлумачний словник української мови. Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007.
16. Етимологічний словник української мови. / ред. кол. О.С. Мельничук (голов. ред.) та ін. У 7 т. Т. 5, Р–Т / уклад. Р.В. Болдирев та ін. Київ : Наук. Думка, 2006. 302 с.
17. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Г. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1425 с.
18. Словник іноземних слів: 23 000 слів та термінологічних сорвсполучень / уклад. Л.О. Пустовіт та ін. Київ : Довіра, 2000.
19. «Про затвердження інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ від 16 листопада 2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5.
20. Кримінальний процесуальний кодекс України. / О.М. Бандурка, Є.М. Блаживський, Є.П. Будроль та ін. ; за заг. ред. Б.Я. Тація, Б.П. Пшонки, А.Б. Портнова. Харків : Право, 2012. Т. 1. С. 628–691.
21. Шумило М. Є., Шехавцов Р. М. Глава 21. Негласні слідчі (розшукові) дії. *Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар* / за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1224 с.
22. Погорєцький М.А. Негласні слідчі дії у проекті нового КПК України. *Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України*: мат. круглого столу, м. Київ, 7 жовтня 2011 р. Київ, 2011. С. 160–162.
23. Про національну безпеку України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

References:

1. (2013). Konstytutsiia Ukrainy : chynne zakonodavstvo na 25.11.2013. Kyiv : Alerta, 76 s. [in Ukrainian].
2. (1992). Pro operatyvno-rozshukovu diialnist : Zakon Ukrainy vid 18 liutoho 1992 roku. № 22. St. 303. [in Ukrainian].
3. . (2012). Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakon vid 13 kvitnia 2012 roku. *Holos Ukrainy*, S. 90–91. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
4. Skakun, O.F. (2001) «Teoriia derzhavy i prava» : pidruchnyk. Kharkiv. [in Ukrainian].
5. (2001). Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. № 2341. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, № 25, St. 131. [in Ukrainian].
6. (1992). Pro Sluzhbu bezpeky Ukrainy. Zakon Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, № 27, St. 382[in Ukrainian].

7. (2003). Pro kontrozviduvalnu diialnist : Zakon Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, № 12, St. 89. [in Ukrainian].
8. Lohinov, I.V. (2012). Materialy mizhvidomchoi naukovo-praktychnoi konferentsii» NA SB Ukrainy, m. Kyiv, 27 kvitnia 2012 r. Kyiv. [in Ukrainian].
9. Kolesnyk, V.A. (2014). Nehlasni slidchi (rozshukovi): kryminalno-protsesualni y kryminalistychni aspekty pidhotovky i provedennia : navch. posib. Kyiv, 171 s. [in Ukrainian].
10. (2012). Pro Yedyni reiestr dosudovykh rozsliduvan : nakaz Heneralnogo prokurora Ukrainy vid 17 serpnia 2012 r. № 298. [in Ukrainian].
11. (2015). Pro Natsionalnu politsiiu : Zakon Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, № 40-41, St. 379. [in Ukrainian].
12. (2020). Pro rozvidku : Zakon Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, № 86, St. 2761. [in Ukrainian].
13. (1993). Pro orhanizatsiino-pravovi osnovy borotby z orhanizovanoiu zlochynnistiu : Zakon Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, № 35, St. 358. [in Ukrainian].
14. Halushko, M.L., Mediannik, V.A. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro pryvatnu detektyvnu diialnist». URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
15. (2007). Suchasnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy. Kharkiv : TORSINH PLIuS. [in Ukrainian].
16. Boldyrev, R.V. (2006). Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy. / red. kol. O.S. Melnychuk (holov. red.) ta in. U 7 t. T. 5, R–T. Kyiv : Nauk. Dumka, 302 s. [in Ukrainian].
17. Busel, V.H. (2003). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. Kyiv ; Irpin : VTF «Perun», 1425 s. [in Ukrainian].
18. Pustovit, L.O. (2000). Slovnyk inshomovnykh sliv: 23 000 sliv ta terminolohichnykh sorvospoluchen. Kyiv : Dovira. [in Ukrainian].
19. (2012). «Pro zatverdzhennia instruksii pro orhanizatsiiu provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii ta vykorystannia yikh rezultativ u kryminalnomu provadzhenni : Nakaz vid 16 lystopada 2012 roku № 114/1042/516/1199/936/1687/5. [in Ukrainian].
20. Bandurka, O.M., Blazhyvskyi, Ye.M., Budrol, Ye.P., etc. (2012). Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy. Xarkiv : Pravo, T. 1. S. 628–691. [in Ukrainian].
21. Shumylo, M. Ye., Shekhavtsov, R. M. (2012). Hlava 21. Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar / za zah. red. prof. V. H. Honcharenka, V. T. Nora, M. Ye. Shumyla. Kyiv : Yustinian, 1224 s. [in Ukrainian].
22. Pohoretskyi, M.A. (2011). Nehlasni slidchi dii u proekti novoho KPK Ukrainy. *Stanovlennia systemy nehlasnogo rozsliduvannia u kryminalno-protsesualnomu zakonodavstvi Ukrainy: mat. kruhloho stolu*, m. Kyiv, 7 zhovtnia 2011 r. Kyiv, S. 160–162. [in Ukrainian].
23. (2018). Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy : Zakon Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, № 31, St. 241. [in Ukrainian].

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2021.1.8>**Любов СОРОКІНА**

доктор філософії у галузі права, доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності,
Навчально-наукового інституту держави і права імені князя Володимира Великого,
Міжрегіональна академія управління персоналом, вул. Фроментівська, 2, м. Київ, Україна, 03039

Liubov SOROKINA

Doctor of Philosophy in Law, Associate Professor at the Department of Law Enforcement and
Anti-Corruption Activities of the Educational and Scientific Institute of Law named after Prince Vladimir
the Great, Interregional Academy of Personnel Management, 2 Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ ТА ВИЩОГО СУДУ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

LAW ENFORCEMENT OF THE HIGH ANTI-CORRUPTION COURT OF UKRAINE AND INTELLECTUAL PROPERTY HIGH COURT

У сучасну епоху реформування судової системи в Україні, все більшої актуальності набувають нові форми судочинства, які не були відомі в українському правовому полі раніше. Мова йде про Вищий антикорупційний суд та Вищий спеціалізований суд з питань інтелектуальної власності.

Дійсно ці нові суди виникли порівняно недавно і ще не мають в своєму запасі великого обсягу розглянутих справ. Проте створення цих судів було зумовлено зростаючою необхідністю боротьби з корупцією та появою відносно нової сфери правовідносин, як право інтелектуальної власності.

Сфера боротьби з корупцією та право інтелектуальної власності виникли на правових теренах України не випадково. Їх поява була зумовлена подальшим розвитком суспільних відносин у цих напрямках. Оскільки реформування держави йде не стільки за волевиявленням конкретних індивідів, а в силу законів об'єктивної реальності, то суспільні відносини відповідно змінюються під впливом природних факторів та об'єктивних законів всесвіту. Отже створення нових спеціалізованих судів в Україні зумовлюється наростаючою інтенсивністю розвитку суспільства та появою нових форм правопорушень, які не були відомі раніше.

Світова економічна криза, яка триває з 2008 року більшою мірою обумовила появу нових видів правовідносин, тому, відповідно, і виникають нові форми злочинів – у сфері боротьби з корупцією та у сфері права інтелектуальної власності.

Метою статті є здійснення теоретико-правового аналізу діяльності Вищих спеціалізованих судів в правовому полі України, їх включення в загальну систему судочинства України.

Наукова новизна полягає в тому, щоб проаналізувати новий вид судочинства в якісно новому правовому вимірі по відношенню до держави і суспільства.

В якості висновку автор намагається прийити до того, що нові спецсуди є дійсно важливим елементом, без якого судова система України буде неповноцінною.

Ключові слова: Вищий антикорупційний суд, Вищий суд з питань інтелектуальної власності, спецсуди, антикорупційне законодавство, інтелектуальна власність, Вища кваліфікаційна комісія суддів України.

In the modern era of reforming the judicial system in Ukraine, new forms of justice that have not been known in the Ukrainian legal field before are becoming increasingly important. These are the High Anti-Corruption Court and the High Specialized Intellectual Property Court.

Indeed, these new courts have emerged relatively recently and do not yet have a large volume of cases in stock. However, the creation of these courts was due to the growing need to combat corruption and the emergence of a relatively new area of legal relations, such as intellectual property law.

The field of anti-corruption and intellectual property rights arose in the legal field of Ukraine not by chance. Their appearance was due to the further development of social relations in these areas. Since the reform of the state is not so much the will of individuals, but by virtue of the laws of objective reality, social relations change accordingly under the influence of natural factors and objective laws of the universe. Thus, the creation of new specialized courts in Ukraine is due to the increasing intensity of society and the emergence of new forms of offenses that were not known before.

The global economic crisis, which has been going on since 2008, has largely led to the emergence of new types of legal relations, so, accordingly, new forms of crime are emerging – in the fight against corruption and in the field of intellectual property rights.

The purpose of the article is to carry out a theoretical and legal analysis of the activities of the High Specialized Courts in the legal field of Ukraine, their inclusion in the general judicial system of Ukraine.

The scientific novelty is to analyze a new type of justice in a qualitatively new legal dimension in relation to the state and society.

In conclusion, the author tries to come to the conclusion that the new special courts are a really important element, without which the judicial system of Ukraine will be defective.

Key words: High Anti-Corruption Court, High Court of Intellectual Property, special courts, anti-corruption legislation, intellectual property, High Qualification Commission of Judges of Ukraine.

Актуальність проблеми. Правосуддя – це самостійна галузь державної діяльності, яка здійснюється виключно Судом шляхом розгляду і вирішення у судових засіданнях в особливій, встановленій законом, процесуальній формі цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ. Правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах. Усі суди держави складають Єдину Судову систему, яка в свою чергу будується на основних засадах: інстанційності, територіальності та спеціалізації. Для покращення роботи цієї системи, держава запроваджує сукупність законодавчих, інституційних та кадрових змін, шляхом реформування. У зв'язку з однією із останніх реформаций було створено нові, для України, судові установи, а саме Вищий спеціалізований суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема спеціалізації суддів входила до предмета дослідження багатьох науковців. Слід вказати наукові праці В. Б. Авер'янова, В. Ф. Бойка, В. Д. Бринцева, О. В. Бурак, В. В. Городовенка, Ю. М. Грошевого, В. В. Долежана, М. І. Козюбри, В. В. Костицького, В. В. Кривенка, Р. О. Куйбіди, В. Т. Маляренка, І. Є. Марочкіна, М. М. Михеєнка, В. В. Молдована, Л. М. Москвич, В. Т. Нора, М. В. Оніщука, В. В. Онопенка, А. Й. Осетинського, Д. М. Притики, А. О. Селіванова, Н. М. Селізнєвої, В. В. Сердюка, Н. В. Сібільової, Е. Є. Сілантьєвої, М. І. Сірого, В. С. Стефанюка, І. Б. Факас, М. І. Хавронюка, М. М. Хамник, А. В. Хегая, В. І. Шишкіна, О. В. Щербанюк. Водночас питання спеціалізації в організації роботи суду розглядалися вченими як складовий елемент принципу спеціалізації системи судустрою та не отримали достатнього наукового опрацювання.

Метою статті є збирання теоретичних знань стосовно засад судочинства та основ побудови судової системи в Україні; знайомство з правовими засадами діяльності Вищих спеціалізованих судів, а також висвітлення повноважень новоутворених Вищих спеціалізованих Судів. Актуальність даної теми постає в спробі висвітлити зміни, які відбулися вна-

слідок Судової реформи 2016-го року, а саме створення принципово нових, для України, Вищих спеціалізованих судів, що будуть розглядати і вирішувати справи з питань інтелектуальної власності та корупції.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що нещодавніх пір, а саме до Судової реформи 2016 р. Судова система України виглядала дещо інакше. Згідно зі ст. 125 Конституції України (прим. до змін) вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди. Вищі суди в Україні функціонували у чотирьох видах судової юрисдикції, але таких судів було три:

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ – як суд касаційної інстанції для справ одразу двох юрисдикцій – цивільних і кримінальних;

Вищий господарський суд України – як суд касаційної інстанції у господарських справах;

Вищий адміністративний суд України – як суд касаційної інстанції в адміністративних справах. В окремих категоріях спорів як виняток він також діє як суд першої і останньої інстанцій, а також як суд апеляційної і останньої інстанцій.

Наразі, згідно з приписами Статті 31 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» у системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди як суди першої та апеляційної інстанції з розгляду окремих категорій справ.

Вищими спеціалізованими судами є: 1) Вищий спеціалізований суд з питань інтелектуальної власності; 2) Вищий антикорупційний суд.

Отже, відтепер триланкова судова система України складається з місцевих, апеляційних судів, Верховного Суду та двох Вищих спеціалізованих судів, які мають власну спеціальну юрисдикцію та були створені для розгляду «окремих категорій справ відповідно до Закону» (Ст. 17 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»).

Судова реформа, що розпочалась у 2016 році, стала найбільш масштабною в історії незалежної України. Вона включала в себе внесення змін до Конституції та утворення кількох нових інституцій. Реформу загалом було спрямовано на забезпечення незалежності, підвищення рівня довіри та публічної підзвітності судової влади.

02.06.2016 Верховною Радою України прийнято Закон України № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» та Закон України № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» (нова редакція), які набрали чинності 30.09.2016.

Прийняті зміни до Конституції України, серед іншого, передбачають:

- скасування інституту «призначення судді на посаду вперше» та передбачення, що судді обійматимуть посади безстроково;
- підвищення вікового та професійного цензів до кандидатів на посаду судді;
- встановлення нового порядку формування Вищої ради правосуддя, відповідно до якого більшість у її складі становитимуть судді, обрані суддями;
- встановлення порядку, відповідно до якого суди утворюватимуться та ліквідовуватимуться законом;
- звуження меж імунітету судді від абсолютного до функціонального;
- закладення передумов для оновлення суддівського корпусу тощо.

У свою чергу Законом України «Про судоустрій і статус суддів» запропоновано такі новели:

1) перехід до триланкової системи судів: місцеві суди, апеляційні суди та Верховний Суд.

2) утворення нового Верховного Суду шляхом ліквідації Верховного Суду України, який розглядатиме справи як суд касаційної інстанції, а у випадках передбачених процесуальним законодавством – як суд першої та апеляційної інстанції. Склад Верховного Суду становитиме не більше 200 суддів. У цього Суду діятимуть: Велика палата, Касаційний адміністративний суд, Касаційний господарський суд, Касаційний кримінальний суд і Касаційний цивільний суд. Верховний Суд утворюється протягом шести місяців з дня набрання чинності Законом та розпочинає роботу за умови призначення щонайменше шістдесяти п'яти суддів.

3) припинення діяльності та ліквідація вищих спеціалізованих судів з дня початку роботи Верховного Суду у новому складі.

4) утворення в системі судоустрою нових вищих спеціалізованих судів: Вищого суду з питань інтелектуальної власності та Вищого антикорупційного суду, які будуть діяти як суди першої інстанції з розгляду визначених законом категорій справ.

5) впровадження нових механізмів для стимулювання забезпечення доброчесної поведінки суддів із залученням громадськості. Зокрема, з метою сприяння Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у встановленні від-

повідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності утворюється Громадська рада доброчесності.

6) закріплення обов'язку судді (кандидата на посаду судді) подавати, зокрема, декларацію родинних зв'язків, декларацію доброчесності.

7) запровадження відкритих конкурсів на зайняття посади суддів апеляційних, вищих спеціалізованих судів та Верховного Суду з допуском до них осіб, що не мають суддівського стажу.

8) здійснення перерозподілу повноважень між Вищою кваліфікаційною комісією суддів України та Вищою радою правосуддя.

Також необхідно зазначити, що 21.12.2016 Верховною Радою України прийнятий Закон України «Про Вищу раду правосуддя», який набрав чинності 05.01.2017 року.

Згідно з положеннями вказаного Закону, до повноважень Вищої ради правосуддя належить, зокрема:

- внесення подання про призначення судді на посаду;
- повноваження щодо розгляду скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді;
- ухвалення рішення стосовно порушення суддею вимог щодо несумісності;
- ухвалення рішення про звільнення судді з посади;
- надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою;
- ухвалення рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя.

07.06.2018 року Верховною Радою України прийнято Закон України № 2447-VIII «Про Вищий антикорупційний суд» (далі – Закон № 2447-VIII), яким визначено, зокрема, статус та завдання, підсудність справ Вищого антикорупційного суду, вимоги до кандидатів на посади суддів Вищого антикорупційного суду, порядок зайняття посади, а також додаткові гарантії безпеки суддів цього суду.

21.06.2018 року Верховною Радою України прийнято Закон України № 2470-VIII «Про утворення Вищого антикорупційного суду».

Відповідно до вимог розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 2447-VIII протягом дванадцяти місяців з дня набрання чинності цим Законом оголошується та відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та цього Закону проводиться конкурс на посади суддів Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду та на посади інших суддів Вищого антикорупційного суду, за результатами проведеного конкурсу призначаються судді Вищого антикорупційного суду.

Вищий антикорупційний суд був створений за пропозицією громадянського суспільства і за підтримки міжнародних партнерів. До процесу залучили незалежних міжнародних експертів, які утворили Громадську раду міжнародних експертів (ГРМЕ). ГРМЕ мала право вето на призначення одіозних кандидатів до суду. На думку громадськості, це зробило конкурс значно більш об'єктивним та чесним. В результаті, вдалося сформувати незалежний Вищий антикорупційний суд, який почав свою роботу у вересні 2019 року.

З метою привести судочинство України до європейських стандартів та забезпечити захист прав, свобод та законних інтересів громадян шляхом своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права, було створено також Вищий суд з питань інтелектуальної власності.

Наразі Вищий антикорупційний суд вже розпочав свою роботу з «05» вересня 2019 року, а Вищий суд з питань інтелектуальної власності (ВСПІВ або, на англomовний манер, IP-суд (прим. Intellectual property)), планує розпочати роботу якнайшвидше.

Вищий суд з питань інтелектуальної власності – вищий спеціалізований суд у судовій системі України, формально створений 29 вересня 2017 року відповідно до судової реформи 2016 року. Конкретні терміни початку його роботи не визначені. Суддями цього суду можуть бути не лише особи, які були суддями, але й патентні повірені, адвокати зі стажем роботи п'ять років. Судді призначаються виключно на підставі результатів відкритого конкурсу. Удовою реформою було визначено, що Вищий суд з питань інтелектуальної власності утворюється протягом дванадцяти місяців з дня набрання чинності нового Закону «Про судоустрій і статус суддів». Відповідно, 29 вересня 2017 року Президент України Петро Порошенко підписав Указ «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності». 3 вересня 2017 року Вища кваліфікаційна комісія суддів України проводить конкурси на за заняття посад суддів цього суду. 13 лютого 2020 року здійснено державну реєстрацію новоутвореної юридичної особи – Вищого суду з питань інтелектуальної власності, про що внесено запис до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Вищий антикорупційний суд (ВАКС) – вищий спеціалізований суд у системі судоустрою України. Його завданням є здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад і процедур судочинства з метою захисту

особи, суспільства й держави від корупційних і пов'язаних із ними злочинів та судового контролю за досудовим розслідуванням цих злочинів, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства.

Місія ВАКС полягає в здійсненні справедливого правосуддя в кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів.

Вищий антикорупційний суд:

- здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанцій у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до його юрисдикції (підсудності) процесуальним законом, а також шляхом здійснення у випадках та порядку, визначених процесуальним законом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у таких кримінальних провадженнях, здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанцій у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави в порядку цивільного судочинства;

- аналізує судову статистику, вивчає й узагальнює судову практику в кримінальних та інших провадженнях, віднесених до його підсудності, інформує про результати узагальнення судової практики Верховний Суд та надає йому пропозиції до висновків щодо проєктів законодавчих актів, які стосуються організації та діяльності Вищого антикорупційного суду, спеціальних вимог до суддів цього суду та гарантій їх діяльності, а також оприлюднює їх на своєму офіційному веб-сайті. (данні з офіційного сайту ВАКС).

Відповідно до Статті 2. «Правова основа діяльності Вищого антикорупційного суду» Закону України «Про Вищий антикорупційний суд»: Правову основу діяльності Вищого антикорупційного суду становлять Конституція України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», цей та інші закони України, чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Повноваження Вищого антикорупційного суду:

- здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанцій у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до його юрисдикції (підсудності) процесуальним законом, а також шляхом здійснення у випадках та порядку, визначених процесуальним законом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у таких кримінальних провадженнях;

- аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику у кримінальних провадженнях, віднесених до його підсудності, інформує про результати узагальнення судової практики Верховний Суд та надає йому пропозиції до висновків щодо проєктів законодавчих актів, які стосуються організації та діяльності Вищого антикорупційного суду, спеціальних вимог до суддів цього суду та гарантій їх діяльності, а також оприлюднює їх на своєму офіційному веб-сайті.

Територіальна юрисдикція (підсудність) Вищого антикорупційного суду поширюється на всю територію України (Ст. 4 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд»).

Загальні положення стосовно структури та повноважень Вищих спеціалізованих судів містяться в Законі України «Про судоустрій та статус суддів». Ст. 31 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів»: У складі вищого спеціалізованого суду можуть утворюватися судові палати для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції, а також утворюється апеляційна палата для розгляду справ в апеляційній інстанції. Апеляційна палата вищого спеціалізованого суду діє у його складі на засадах інституційної, організаційної, кадрової та фінансової автономії. Кількість суддів в апеляційній палаті вищого спеціалізованого суду визначає у межах загальної кількості суддів вищого спеціалізованого суду Вища рада правосуддя з урахуванням консультативного висновку Державної судової адміністрації України. Судову палату для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції очолює секретар судової палати, який обирається з числа суддів відповідної палати строком на три роки, а апеляційну палату очолює голова палати, який обирається з числа суддів цієї палати строком на три роки.

Рішення про утворення і склад судових палат для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції, про обрання секретарів цих судових палат приймаються зборами суддів відповідного вищого спеціалізованого суду за пропозицією голови суду. Рішення про обрання голови апеляційної палати приймається зборами суддів цієї палати шляхом таємного голосування більшістю голосів суддів апеляційної палати.

Суддею Вищого суду з питань інтелектуальної власності може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Вищому суді з питань інтелектуальної власності, а також відповідає одній із таких вимог:

1) має стаж роботи на посаді судді не менше трьох років;

2) має досвід професійної діяльності представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного) щонайменше п'ять років;

3) має досвід професійної діяльності адвоката щодо здійснення представництва в суді у справах щодо захисту прав інтелектуальної власності щонайменше п'ять років;

4) має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) відповідно до вимог, визначених пунктами 1-3 цієї частини, щонайменше п'ять років.

Суддею Вищого антикорупційного суду може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Вищому антикорупційному суді, а також відповідає іншим вимогам, встановленим законом.

Спеціальні вимоги до кандидатів на посаду судді Вищого антикорупційного суду закріплені в Законі України «Про Вищий антикорупційний суд». Станом на вересень 2020 року в першій інстанції ВАКС працюють 27 суддів, з яких із початку роботи суду сформовано 6 постійних колегій по 3 судді кожна (з 01.01.2021 року – 5 постійних колегій) для розгляду справ за сутністю, та обрано 9 (з 01.01.2021 року – 12) слідчих суддів для здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб на стадії досудового розслідування. В апеляційній інстанції – 11 суддів та 4 колегії. Голова суду – Танасевич Олена Віталіївна, заступник голови суду – Крук Євген Васильович, голова Апеляційної палати – Чорненко Даниїла Степанівна, керівник апарату – Крикливенко Богдан Володимирович.

Суддя вищого спеціалізованого суду здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом, а також інші повноваження, визначені законом.

Голова вищого спеціалізованого суду відповідно до Ст. 34 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів»:

1) представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, а також із судовими органами інших держав та міжнародними організаціями;

2) визначає адміністративні повноваження заступників голови вищого спеціалізованого суду;

3) контролює ефективність діяльності апарату суду, погоджує призначення на посади

керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, вносить подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства;

4) видає на підставі акта про призначення судді на посаду, переведення судді, звільнення судді з посади, а також у зв'язку з припиненням повноважень судді відповідний наказ;

5) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів у суді у триденний строк з дня їх утворення;

6) забезпечує виконання рішень зборів суддів вищого спеціалізованого суду;

7) організовує ведення та аналіз судової статистики, організовує вивчення та узагальнення судової практики, інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства;

8) сприяє виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів вищого спеціалізованого суду та підвищення їхнього професійного рівня;

9) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Голова вищого спеціалізованого суду з питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає накази і розпорядження.

У разі відсутності голови вищого спеціалізованого суду його адміністративні повноваження здійснює один із заступників голови суду за визначенням голови суду, за відсутності такого визначення – заступник голови суду, який має більший стаж роботи на посаді судді, а в разі відсутності заступника голови суду – суддя цього суду, який має більший стаж роботи на посаді судді.

Заступник голови вищого спеціалізованого суду здійснює адміністративні повноваження, визначені головою суду (Ст. 35 ЗУ «Про судова устрій та статус суддів»).

Вищий спеціалізований суд з питань інтелектуальної власності розглядатиме справи у спорах стосовно прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки, комерційні найменування, у спорах щодо реєстрації, обліку прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокового припинення патентів, свідоцтв, інших актів, справи про визнання торговельних марок добре відомими, у спорах щодо прав автора і суміжних прав, щодо укладення, зміни, розірвання та виконання договорів на розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, а також у спорах, що виникають з відносин, пов'язаних із захистом

від недобросовісної конкуренції щодо неправомірного використання позначень або товару іншого виробника, копіювання зовнішнього вигляду виробів, збирання, розголошення та використання комерційної таємниці, оскарження рішення Антимонопольного комітету із зазначених питань. На сьогодні, відповідно до інформації, розміщеної на сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, до конкурсу на 21 посаду до Вищого суду допущено 219 кандидатів, з них 206 суддів, 6 патентних повірених, 5 адвокатів та 2 із сукупним стажем. Таким чином, конкурс на посаду судді Вищого суду становить 10 осіб на одне місце. Передбачено, що перегляд судових рішень, прийнятих Вищим судом, здійснюватиме Апеляційна палата цього ж Вищого суду. Передбачається, що Вищий суд розглядатиме справи, керуючись виключно Господарським процесуальним кодексом, правила цивільного процесу більше не будуть застосовуватися. При цьому розгляд справ у цьому суді матиме деякі особливості. По-перше, учасниками процесу можуть бути не лише суб'єкти підприємницької діяльності, як того вимагає господарський процес, але й фізичні особи. По-друге, органи державної влади та місцевого самоврядування братимуть участь у справах про визнання недійсними актів, які порушують права інтелектуальної власності, які видані зазначеними органами. По-третє, справи в суді розглядатиме колегія у складі 3-х суддів. Існування такого спеціалізованого суду в будь-якому випадку дозволить підвищити якість розгляду справ, напрацювати єдину судову практику без відмінностей для цивільного і господарського процесів, а також значно скоротити час розгляду справ.

Отже, з провадженням в дію реформ в Україні по адаптації законодавства Європейського Союзу зумовило створення нових та незвичних для нашої правової системи судів. Прагнення України увійти в систему Європейської цивілізації зумовили вибір правової системи визначеного напрямку. Становлення на чільне місце принципу верховенства права також зумовило цей цивілізаційний шлях, який обирають розвинуті суспільства. Оскільки Україна майже століття перебувала у складі Радянського Союзу та фактично знаходилася за залізною завісою, виникає необхідність адаптації правової системи до загальноєвропейської та відповідно до загальносвітової. Цей процес звичайно нелегкий, але країна повинна пройти етап економічного та правового становлення, тобто еволюційний шлях. Крім того, ті виклики, які постали сьогодні перед українським суспільством зумовлюють

ті глибинні перетворення, які мають на меті допомогти державі вижити.

Отже, з наведеного можливо зробити висновок, що не зважаючи на те, яка б політична система не превалювала в Україні, такі суди як Вищий антикорупційний суд та Вищий

суд з питань інтелектуальної власності, створені відповідно до вимог часу та розвитку суспільства. І тому їх створення обумовлено більше не приходом тієї чи іншої політичної сили до влади, а об'єктивними процесами, які відбуваються у всьому світі.

Література:

1. Конституція України // Верховна рада України. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#n4799>
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» // Верховна рада України. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
3. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7 червня 2018 р. № 2447-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 24. Ст. 212. (Із змінами).
4. Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності: Указ Президента України від 29.09.2017 року № 299/2017.
5. Щодо правового статусу Вищого суду з питань інтелектуальної власності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. № 5. С. 39–44.
6. Щодо необхідності створення Вищого антикорупційного суду. *Юридична газета online*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/shchodo-neobhidnosti-stvorenniya-vishchogo-antikorupciynogo-sudu.html>
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131. (Із змінами).
8. Про очищення влади: Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 44. Ст. 2041. (Із змінами)

References:

1. Verkhovna rada Ukrainy (2020) Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#n4799>
2. Verkhovna rada Ukrainy (2020) Zakon Ukrainy «Pro sudoustrii i status suddiv» [Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges"]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
3. Verkhovna rada Ukrainy (2018) Pro Vyshchy antykoruptsiinyi sud: Zakon Ukrainy vid 7 chervnia 2018 r. № 2447-VIII [On the Supreme Anti-Corruption Court: Law of Ukraine of June 7, 2018 № 2447-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 24, st. 212. (Iz zminamy).
4. Prezydent Ukrainy (2017) Pro utvorennia Vyshchoho sudu z pytan intelektualnoi vlasnosti [On the establishment of the Supreme Court of Intellectual Property]. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 29.09.2017 roku № 299/2017.
5. (2016) Shchodo pravovoho statusu Vyshchoho sudu z pytan intelektualnoi vlasnosti [Regarding the legal status of the High Court of Intellectual Property]. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti*, no. 5, pp. 39–44.
6. Shchodo neobkhidnosti stvorennia Vyshchoho antykoruptsiinoho sudu [Regarding the need to establish the Supreme Anti-Corruption Court]. *Yurydychna hazeta online*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/shchodo-neobhidnosti-stvorenniya-vishchogo-antikorupciynogo-sudu.html>
7. Verkhovna rada Ukrainy (2001) Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. № 2341-III [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 5, 2001 № 2341-III]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 25, st. 131. (Iz zminamy).
8. Verkhovna rada Ukrainy (2014) Pro ochyshchennia vlady: Zakon Ukrainy vid 16 veresnia 2014 r. № 1682-VII [On the purification of power: Law of Ukraine of September 16, 2014 № 1682-VII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 44, st. 2041. (Iz zminamy)

УДК 261.7: 323.2

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2021.1.9>**Микола СТРЕЛЬБИЦЬКИЙ**

доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, віце-президент,
Міжнародна академія богословських наук,
вул. Гойди, 4, м. Ужгород, Україна, 88000
ORCID: 0000-0002-9991-0199

Лілія СТРЕЛЬБИЦЬКА

доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, академік,
Міжнародна академія богословських наук,
вул. Гойди, 4, м. Ужгород, Україна, 88000
ORCID: 0000-0003-2339-9088

Mykola STRELBYTSKY

Doctor of Law, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine, Vice-President,
International Academy of Theological Sciences,
4 Hoidy str., Uzhhorod, Ukraine, 88000
ORCID: 0000-0002-9991-0199

Lilia STRELBYTSKA

Doctor of Law, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine, Academician,
International Academy of Theological Sciences,
4 Hoidy str., Uzhhorod, Ukraine, 88000
ORCID: 0000-0003-2339-9088

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ РЕЛІГІЙНИХ ВЗАЄМОСТОСУНКІВ В УКРАЇНІ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ СОВІСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ HISTORICAL, LEGAL AND SOCIAL PREREQUISITES OF RELIGIOUS RELATIONS IN UKRAINE, ENSURING THE RIGHT TO FREEDOM OF CONSCIENCE IN MODERN CONDITIONS

Відносно самостійне існування держави і церкви, не виключає їх духовної єдності через суспільство. З відомих причин, на сучасному етапі розвитку демократичної України питання захисту свободи совісті і віросповідання в контексті міжконфесійних відносин все частіше привертають до себе увагу науковців.

Метою статті є дослідження історико-правових та соціальних передумов релігійних взаємостосунків в Україні в контексті забезпечення релігійної безпеки держави.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення низки завдань, як-от: 1) дослідження взаємозв'язку права на свободу совісті та міжрелігійних відносин в Україні; 2) розкриття сутності поняття релігійних конфліктів та конфліктів на релігійному ґрунті; 3) визначення факторів, що впливають на радикалізацію релігійного чинника в сучасних умовах в Україні.

Наукова новизна. У статті історико-правові та соціальні передумови релігійних взаємостосунків в Україні розглядаються як складова забезпечення невід'ємного права людини на свободу совісті, що безпосередньо впливає на стан релігійної безпеки держави в умовах зовнішньої гібридної агресії.

Як висновок, у статті наголошується, що на внутрішню нестабільність в Україні суттєво впливає ускладнення та радикалізація релігійного чинника, під впливом низки зовнішніх факторів, таких, як інформаційна та гібридна війна з боку суміжних держав, пряма підтримка антиукраїнських сил та рухів, що виступають під гаслами порушення існуючої територіальної цілісності України або завдання іншої шкоди її національним інтересам. Основними методами використання релігійного фактора в Україні сьогодні є: проведення акцій інформаційного впливу та спеціальних інформативних операцій, поширення чуток і пліток про расову, релігійну чи національну нетерпимість в Україні, маніпулювання свідомістю населення тощо. Цілями окремих політичних сил іноземних держав є використання існуючих конфліктів на релігійному ґрунті для проведення антиукраїнської діяльності; провокація ескалації релігійної ворожнечі з метою дестабілізації внутрішнього суверенітету України; диверсифікація громадської думки; використання релігійної ворожнечі, як окремої складової гібридної війни.

Ключові слова: релігійні взаємостосунки, права людини, свобода совісті, релігійні конфлікти, релігійна безпека, гібридна агресія, гібридна війна.

The relatively independent existence of the state and the church does not preclude their spiritual unity through society. For obvious reasons, at the present stage of development of democratic Ukraine, the issues of protection of freedom of conscience and religion in the context of interfaith relations are increasingly attracting the attention of scholars.

The aim of the article is to study the historical, legal and social preconditions of religious relations in Ukraine in the context of ensuring the religious security of the state. Realization of the set purpose provides the decision of a number of tasks, such as: 1) research of interrelation of the right to freedom of conscience and interreligious relations in Ukraine; 2) disclosure of the essence of the concept of religious conflicts and conflicts on religious grounds; 3) identification of factors influencing the radicalization of the religious factor in modern conditions in Ukraine.

Scientific novelty. The article considers the historical, legal and social preconditions of religious relations in Ukraine as a component of ensuring the inalienable human right to freedom of conscience, which directly affects the state of religious security of the state in the conditions of external hybrid aggression.

In conclusion, the article emphasizes that internal instability in Ukraine is significantly affected by the complication and radicalization of the religious factor; under the influence of a number of external factors, such as information and hybrid warfare from neighboring countries, direct support for anti-Ukrainian forces and slogans. violation of the existing territorial integrity of Ukraine or infliction of other damage to its national interests. The main methods of using the religious factor in Ukraine today are: conducting informational actions and special information operations, spreading rumors and gossip about racial, religious or national intolerance in Ukraine, manipulating the consciousness of the population and more. The goals of some political forces of foreign countries are to use existing conflicts on religious grounds to conduct anti-Ukrainian activities; provocation of escalation of religious enmity in order to destabilize the internal sovereignty of Ukraine; diversification of public opinion; the use of religious enmity as a separate component of hybrid warfare.

Key words: religious relations, human rights, freedom of conscience, religious conflicts, religious security, hybrid aggression, hybrid warfare.

Актуальність проблеми. Відносно самостійне існування держави і церкви, не виключає їх духовної єдності через суспільство. З відомих причин на сучасному етапі розвитку демократичної України питання захисту свободи совісті і віросповідання в контексті міжконфесійних відносин все частіше привертають до себе увагу не лише української але і європейської та світової громадськості. Виходячи з того, що Україна є поліконфесійною державою, релігійні процеси постійно розвиваються, набувають нових форм та все глибше переплітаються з соціально-політичною та економічною ситуацією в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковій розробці проблем релігійних взаємовідносин присвячено низку наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників. Серед них можна згадати роботи А. Арістової [7], Н. Ільницької [10], А. Колодного, Л. Филипович [9] та інших. Водночас історико-правові та соціальні передумови релігійних взаємовідносин в Україні розглядаються як складової забезпечення невід'ємного права людини на свободу совісті, що безпосередньо впливає на стан релігійної безпеки держави в умовах зовнішньої гібридної агресії залишаються недостатньо дослідженими.

Метою статті є дослідження історико-правових та соціальних передумов релігійних взаємовідносин в Україні в контексті забезпечення релігійної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Фахівці стверджують, що в громадській думці переважає оцінка релігії як визначального еле-

менту духовної культури, невід'ємної складової духовності особи. Якщо ще в недалекому минулому до релігійних відносило себе лише 5% громадян України, то тепер вже (за різними соціологічними опитуваннями) – 70% і більше [1, с. 9–10].

Конституційне та міжнародне публічне право досить чітко трактує зміст права на свободу світогляду і віросповідання, яке є одним з основоположних конституційних прав людини в демократичній державі та передбачає вільне здійснення релігійного волевиявлення віруючих. В Україні історично склалася широка система конфесій та релігійних течій, а міжконфесійні та міжрелігійні відносини завжди були і залишатимуться в центрі уваги громадськості та нашої науки. Україна є поліконфесійною і багатоцерковною країною і національної єдності вона може досягти лише за умови дотримання принципу світоглядного й релігійного плюралізму [1, с. 4].

Згадаємо, що в ст. 3 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» передбачено визначення права на свободу совісті. Це право включає свободу мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні культи, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання [2].

Тут же зазначається, що здійснення свободи сповідувати релігію або переконання підлягає лише тим обмеженням, які необхідні для охорони громадської безпеки та порядку, життя,

здоров'я і моралі, а також прав і свобод інших громадян, встановлені законом і відповідають міжнародним зобов'язанням України [2].

Загальна декларація прав людини у ст. 29 передбачає, що під час здійснення своїх прав і свобод кожна людина має зазнавати лише таких обмежень, що встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку й загального добробуту в демократичному суспільстві [3, с. 23]. Усі інші обмеження є недопустимими і являються дискримінацією віруючих за релігійною ознакою.

У Конституції України закріплено важливий принцип, згідно з яким «жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова». За визнанням експертів розвинутих країн світу законодавство України про релігію в цілому є демократичним і відповідає міжнародним стандартам. Останніми роками воно значною мірою сприяло своєрідному ренесансу релігійного життя в Україні, а отже, і практичній реалізації права на свободу віросповідання [4, с. 274].

Релігійне життя нинішньої України – складна система взаємодії взаємодії та взаємовпливів організаційно-структурних релігійних суб'єктів (церков, релігійних організацій, релігійних громад), яке виражається у: відношеннях між суб'єктом релігійної діяльності та державою; відношеннях між різними релігійними суб'єктами (міжрелігійні та міжконфесійні відносини); відношеннями всередині релігійного суб'єкта (внутрішньо конфесійні відносини).

Досить часто дані відносини перетворюються на міжконфесійне або міжрелігійне протистояння, що в більшості випадків викликає значний резонанс в державі. Історично в Україні склалася досить складна релігійна ситуація, яка є базою для міжконфесійних конфліктів.

Що ж юридична наука розуміє під терміном релігійний чи міжрелігійний конфлікт? Релігійні конфлікти – це антагонізм інтересів і цінностей суб'єктів релігійно – церковної сфери, які активізуються, щоб досягти влади або перерозподілити вплив, ресурси, статуси, привілеї тощо, внаслідок чого релігійно – конфесійні розбіжності стають чинником ідейної (а за певних умов політичної та етнічної) мобілізації віруючих [5, с. 12].

Їх предметом, як правило, є релігійні норми [6, с. 4]. Основоположною причиною релігійного конфлікту є чітко розмежовані особливості віровчення. Вживати термін

загальновідомий термін «міжрелігійний конфлікт» на теренах України не зовсім вірно, оскільки міжрелігійна ворожнеча не має загальнопоширеного характеру, та виникає в мрайонах щільного розселення етнічних груп або може відображатися тимчасово внаслідок окремих релігійних процесів – наприклад, щорічне паломництво хасидів до м. Умань Черкаської області.

У зв'язку з цим, виходячи з етимології поняття «конфесія» та сучасної релігійної ситуації, в Україні часто вживають поняття «міжконфесійний» та «внутрішньо конфесійний» конфлікт [6, с. 3].

Ми не можемо погодитися з даним твердженням. Звертаючись до даної позиції, міжконфесійний конфлікт – це різновид релігійних конфліктів, деструктивні форми зіткнення різноконфесійних суб'єктів у намірах реалізувати власні інтереси, уявлення та цінності, зберегти або перерозподілити владу, майно, ресурси, статуси, привілеї та ін., захистити власну ідентичність [7, с. 207]. Існує також думка, що зміст міжконфесійного конфлікту виражається через ідеологічні, політичні, кількісні характеристики [8].

Інші автори наголошують, що конфлікти на етнічному або релігійному ґрунті визначаються як дії осіб – представників одного чи декількох народів (етносів) або релігійної групи, спрямовані на збудження національної чи релігійної ворожнечі, приниження національної гідності, що потягли за собою спричинення учасникам конфлікту фізичних, моральних або матеріальних збитків, в тому числі масових вбивств, знищення майна, релігійних святинь тощо [1, с. 12–13].

Незважаючи на це, в сучасних умовах активізації релігійних процесів в Україні кількість конфліктогенних факторів, які спричиняють міжрелігійні, міжконфесійні та етноконфесійні протиріччя, на жаль, постійно зростає. Тому питання правового врегулювання релігійних взаємовідносин є досить актуальним, оскільки релігійні процеси відіграють значну роль у формуванні соціальних інститутів в державі, впливають на відносини між державами на міжнародній арені, віддзеркалюють рівень дотримання прав і свобод людини і громадянина в державі в цілому. Масштабні багатоаспектні зміни, які проходять в сучасному світі, в тому числі і в релігійній сфері, викликають певну обумовленість необхідності дослідження міжконфесійних взаємин, їх впливу на процес побудови державного механізму, зміст і напрями геополітичних процесів, викликаних релігійним фактором.

Таким чином, можна стверджувати, що в більшості випадків в основі міжконфесійних конфліктів містяться не тільки догмати віросповідання, але й цілий ряд інших причин, частіше майнових.

Фахівці схилиються до думки, що необхідно застосовувати термін «конфлікт на релігійному ґрунті» під яким слід розуміти – один з різновидів соціальних конфліктів, що виражається у процесі протиборства і протидії конфесій, релігійних груп, віруючих різних віросповідань, а також конфронтацією та формою боротьби між носіями релігійних цінностей, що охоплює низку майнових та особистих немайнових питань у зв'язку з необхідністю захисту власних інтересів та реалізації прав і свобод людини і громадянина на тлі міжконфесійних відносин [10].

В Україні зі складною релігійною системою, історичними міжконфесійними протиріччями релігійний фактор відіграє вагомий роль в стабільності національної безпеки. Під поняттям «фактор» розуміємо твердження, що служить для визначення тієї сили із числа тих, що визначають розвиток об'єкта, які в даних конкретних умовах мають особливий вплив на нього [12, с. 13]. Під соціальним фактором розуміють рухому силу суспільства, явище чи процес, що обумовлює ті чи інші соціальні зміни [12, с. 117]. А в межах конфліктологічних теорій за відправний пункт береться той факт, що релігія може по своїй природі призводити до протесту, та конфлікту [12, с. 34].

Виходячи із вище зазначеного під «релігійним фактором» розуміємо вплив релігії, як соціального інституту на інші, нерелігійні сторони суспільного життя, який залежить від окремих соціально – політичних та історичних передумов, та може бути використаний в інтересах соціальних, політичних груп та клерикальних центрів, які прагнуть посилити вплив церкви на суспільно-політичне й культурне життя країни [6, с. 433], особливо за кордоном під час кризових явищ в тій або іншій державі.

Під релігійним фактором вважають функціональний стан і характер взаємозв'язків і взаємодії релігії та її компонентів з об'єктами впливу: суспільством, політикою, культурою, державною владою, нацією, і т. д. [13, с. 28].

З огляду на вищевикладене, основними шляхами використання релігійних протиріччя в Україні є: поширення ідей сепаратизму та автономізації клерикальними центрами використовуються, перш за все, можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин, радикалізації настроїв населення та проявів екстремізму

в діяльності деяких об'єднань національних меншин та релігійних громад, враховується складна система релігійних взаємовідносин в Україні, існування релігійної напруги в конфесіях, політична ситуація в країні, психологічні елементи менталітету українців, та «православна єдність народів».

На даний час основними передумовами конфліктогенної релігійної ситуації в Україні залишаються: низька моральна та правова свідомість частини суспільства; «взаємозалежність» релігійних організацій та держави; демографічні та соціальні процеси в Україні; низький рівень правового забезпечення міжконфесійних відносин, систематичне порушення чинного законодавства України; історично-соціальні процеси в державі, які спровокували і поглибили міжконфесійну ситуацію.

Виходячи з вищевикладеного, назріла необхідність законодавчого вирішення цих проблем шляхом внесення відповідних змін та доповнень до чинних законів, спрямованих на урегулювання конфліктів на релігійному ґрунті, а також дотримання чинних законодавчих актів.

Сьогодні 38 держав світу із 194 загальної кількості (193 членів ООН та Ватикан) мають державну (офіційну) релігію та/або церкву, із них: 24 – іслам; 3-буддизм; 11-християнство (серед останніх Ватикан, Великобританія, Греція, Грузія, Данія, Швеція) [11, с. 433]. Решта релігій не мають державного статусу.

З цього приводу хочемо навести слова із спогадів Степана Бандери, коли німці обіцяли Україні державність, а потім відмовили. За Бандерою (1948: 69) «одним із головних аргументів гітлерівської облудної політики був закид, що українці не підготовані, необ'єднані, розсварені, нема з ким говорити і т.п. А при тому була ставка на розігравання одних проти одних, не допускаючи до порозуміння». Досліджуючи ще більш древній період XXVII ст. України, професор історії та політології із Торонто Субтельний [15, с. 128] підсумовує: «Через 20 років Хмельницького перемоги над спільним ворогом були зведені нанівець нездатністю українців об'єднатися для досягнення спільної мети. В результаті було втрачено багатообіцяючу можливість політичного самовизначення, створену повстанцями Хмельницького». Узагальнюючи причини невдач українців, дослідник виділяє три головні: 1) внутрішні протиріччя між елітарними й егалітарними тенденціями розвитку суспільства; 2) інтенсивний зовнішній тиск на ще не сформоване суспільство з боку наймогутніших держав... 3) відсутність виразно окреслених політичних цілей,

а також відповідних інститутів ефективного управління всіма верствами українського суспільства [15, с. 128, 144]. Прошло понад 350 років, а проблеми ті ж самі. Хто ж тепер заважає порозумітися громадянам єдиної і незалежної держави? Воістину, як стверджував Фрідріх Гегель, «досвід та історія вчать, що народи та уряди ніколи нічому не навчилися із історії» [16, с. 69]. А тому вся надія на Православну церкву та її Богові вірну паству.

Після одержання Томосу про автокефалію й створення помісної Православної Церкви в Україні нова церква «має всі шанси очиститися і перетворитися на більш демократичну структуру... ми отримали новий статут, який робить об'єднану церкву демократичнішою. У нас немає патріарха, митрополит залежить від Синоду, що дає можливість людям впливати на церкву. І це справді в традиціях української православної церкви столітньої давнини, яку репресувала радянська влада» [17]. Процес створення цієї церкви «важливий сам по собі з погляду безпеки держави». Українські ієрархи нової церкви мають бути мудрими, аби дотримуватися певного мораторію, щоб у пантеоні святих нової помісної церкви не з'явилися «фігури, які, м'яко кажучи не об'єднують. У вже й так надто політизованій ситуації навколо нової помісної церкви» [17]. Ця церква має відмовитись від поширення релігійної корупції, релігійного бізнесу, які були притаманними її попередникам.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, на внутрішню нестабільність в Україні суттєво впливає ускладнення та радикалізація релігійного чинника, в тому числі і під впливом зовнішніх факторів, таких, як інформаційна та гібридна війна з боку суміжних держав, пряма підтримка антиукраїнських сил та рухів, що виступають під гаслами порушення існуючої територіальної цілісності України або завдання іншої шкоди її національним інтересам. Основними методами використання релігійного фактора в Україні сьогодні є: проведення акцій інформаційного впливу та спеціальних інформативних операцій, поширення чуток і пліток про расову, релігійну чи національну нетерпимість в Україні, маніпулювання свідомістю населення тощо.

Цілями окремих політичних сил іноземних держав є використання існуючих конфліктів на релігійному ґрунті для проведення антиукраїнської діяльності; провокація ескалації релігійної ворожнечі з метою дестабілізації внутрішнього суверенітету України; диверсифікація громадської думки; використання релігійної ворожнечі, як окремої складової гібридної війни. Саме дослідження існуючих конфліктів на релігійному ґрунті в контексті здійснення гібридної війни щодо України може стати перспективним напрямом подальших наукових розробок.

Література:

1. Колодний А. М. Україна в її релігійних виявах : монографія. Львів : СПОЛОМ, 2005. 336 с.
2. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23 квітня 1991 року № 987-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>
3. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / упоряд. Ю. К. Качуренко. 2-е вид. Київ : Юрінформ, 1992. 200 с.
4. Войтович С.А. Фактор социальный: социологический справочник. Киев, 1990.
5. Карпачова Н.І. Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні: Перша щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Видання друге. Харків : Консум, 2001. 464 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : Перун, 2007. 1736 с.
7. Арістова А. В. Релігійні конфлікти в перехідних європейських суспільствах : природа, динаміка, вплив на релігійно – суспільні процеси : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.11 «Релігієзнавство». Київ, 2008. 16 с.
8. Зеленков М.Ю. Религиозные конфликты: проблемы и пути их решения в начале XXI века (политико – правовой аспект). Воронеж : Воронежский государственный университет, 2007. 244 с.
9. Конфесіологія релігії: колективна монографія / за наук. ред. А. Колодного та Л. Филипович. Українське релігієзнавство. Київ, 2009. 237 с.
10. Ільницька Н.І. Поняття релігійного конфлікту. *Мультиверсум: Філософський альманах*. Київ : Центр духовної культури, 2006. № 56. URL: www.filosoft.com.ua
11. Бориславська О.М., Різник С.В., Організація державної влади в сучасному світі : конституційно-правова енциклопедія. Львів : ПАІС, 2013. 456 с.
12. Гараджа В.И. Социология религии. Москва, 2004. 150 с.
13. Рагузин В. Н. Роль религиозного фактора в межнациональных отношениях. Москва : РАГС, 1998.
14. Бандера С. Слово до українських націоналістів-революціонерів за кордоном. Лондон : На чужині, 1948. 120 с.

15. Субтельний О. Україна. Історія. Київ: Либідь, 1992. 509 с.
16. Великие мысли великих людей. Т. 3. / сост. Т. Литвинова. Ленинград : Лениздат, 2007.
17. Ведернікова І. Кирило Галушко: «Майдани відбуваються тоді, коли ми чогось не доробили вдома». *Дзеркало тижня. Україна*. 2019. № 3 (399) С. 13.

References:

1. Kolodnyi, A.M. (2005). *Ukraine v yii relihiinykh vyjavakh* [Ukraine in its religious manifestations]. Lviv: SPOLOM, 336. [in Ukrainian]
2. *Zakon Ukrainy Pro svobodu sovisti ta relihiini orhanizatsii vid 23 kvitnia 1991 roku № 987-XII* [Law of Ukraine On Freedom of Conscience and Religious Organizations in Ukraine from April 23 1991 № 987-XII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12> [in Ukrainian]
3. Kachurenko, Yu.K. (Eds) (1992). *Prava liudyny. Mizhnarodni dohovory Ukrainy, deklaratsii, dokumenty* [Human Rights. International treaties of Ukraine, declarations, documents]. (2nd ed.) Kyiv. Yurinform. [in Ukrainian]
4. Voitovych, S.A. (1990). *Faktor sotsyalnyy* [The social factor]. Kyev. [in Russian]
5. Karpachova, N.I. (2001). *Stan dotrymannia ta zakhystu prav i svobod liudyny v Ukrainy: Persha shchorichna dopovid Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny* [Status of Respect and Protection of Human Rights and Freedoms in Ukraine: The First Annual Report of the Verkhovna Rada of Ukraine Commissioner for Human Rights]. Kharkiv : Konsum, 464. [in Ukrainian]
6. Busel, V.T. (2007). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] Kyiv, Irpin : Perun [in Ukrainian]
7. Aristova, A.V. (2008). *Relihiini konflikty v perekhidnykh yevropeiskykh suspilstvakh : pryroda, dynamika, vplyv na relihiino-suspilni protsesy* [Religious conflicts in transitional European societies: nature, dynamics, impact on religious and social processes]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian]
8. Zelenkov, M.Iu. (2007). *Relyhyoznye konflikty: problemy y puty ykh resheniya v nachale XXI veka (polytyko – pravovoi aspekt)* [Religious conflicts: problems and ways to solve them at the beginning of the XXI century (political and legal aspect)]. Voronezh : Voronezhskiy gosudarstvennyy unyversytet. [in Russian]
9. Kolodnyi, A. & Fylypovych, L. (2009). *Konfesiologiya religii* [Confessiology of religion]. *Ukrainske relihiieznavstvo – Ukrainian religious studies*. Kyiv [in Ukrainian]
10. Ilnytska, N.I. (2006). *Poniattia relihiinoho konfliktu* [The concept of religious conflict]. *Multyversum: Filosofskiy almanakh – Multiverse: Philosophical Almanac*. Kyiv : Tsentr dukhovnoi kultury. Retrieved from www.filosoft.com.ua. [in Ukrainian]
11. Boryslavska, O.M. & Riznyk, S.V. (2013). *Orhanizatsiia derzhavnoi vlady v suchasnomu sviti* [Organization of state power in the modern world]. Lviv : PAIS. [in Ukrainian]
12. Haradzha, V.Y. (2004). *Sotsyologiya relyhyi* [Sociology of religion]. Moscow. [in Russian]
13. Rahuzyn, V.N. (1998). *Rol relyhyoznogo faktora v mezhnatsyonalnykh otnosheniyakh* [The role of the religious factor in interethnic relations]. Moscow: RAHS. [in Russian]
14. Bandera, S. (1948). *Slovo do ukrainskykh natsionalistiv-revoliutsioneriv za kordonom* [A word to Ukrainian nationalist revolutionaries abroad]. London : Na chuzhyni. [in Ukrainian]
15. Subtelnyi, O. (1992). *Ukraina. Istoriia* [Ukraine. History]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian]
16. Lytvynova, T. (Eds) (2007). *Velykye mysly velykykh liudei. (Vol.3)* Lenynhrad : Lenyzdat. [in Russian]
17. Vedernikova, I. (2019). *Kyrylo Halushko: «Maidany vidbuvaiutsia todi, koly my chohos ne dorobily vdoma»* [Kyrylo Halushko: "Maidans take place when we haven't finished something at home"]. *Dzerkalo tyzhnia. Ukraina. – Dzerkalo Tyzhnia. Ukraine*. Retrieved from https://zn.ua/ukr/personalities/kirilo-galushko-maydani-vidbuvayutsya-todi-koli-mi-chogos-ne-dorobili-vdoma-300679_.html. [in Ukrainian]

УДК 341.45

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2021.1.10>**Валентина ЧУЄНКО**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фроментівська, 2, м. Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0001-8458-5808

Valentina CHUIENKO

PhD, Associate Professor of Civil Law and International Law, Interregional Academy of Personnel Management, 2 Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0001-8458-5808

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО
ЦЕНТРАЛЬНОГО БЮРО ІНТЕРПОЛУ****LEGAL ASPECTS OF THE ACTIVITY
OF THE NATIONAL CENTRAL BUREAU OF INTERPOL**

Мета статті полягає у науковому дослідженні правових аспектів взаємодії правоохоронної системи України з Міжнародною організацією кримінальної поліції.

Насамперед актуальність теми мотивована важливістю співробітництва у сфері протидії злочинності. Визначено основні цілі Інтерполу, сформульовані у Статуті організації, та підкреслено значущість вступу України до організації.

Співробітництво здійснюється через – Національні центральні бюро, що за науковим визначенням є специфічними підрозділами в структурі національних правоохоронних органів на правах організатора і координатора міжнародної співпраці у сфері боротьби зі злочинністю і надання правової допомоги. У статті зазначено, що функцію НЦБ Інтерполу у вітчизняній системі виконують органи Національної поліції.

Наведено ряд нормативно-правових актів, що становлять правову основу діяльності НЦБ Інтерполу, зокрема проаналізовано норми Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження положення про Національну поліцію», що визначають ключові завдання, покладені на органи у сфері міжнародної протидії злочинності. Окремо висвітлено проблему відставання правового регулювання від трансформацій у структурі вітчизняних та міжнародних органів, що виражається у тривалій відсутності оновленого нормативного акта з питань інформаційної співпраці.

У статті присвячена особлива увага головному аспекту взаємодії з МОКП – обміну оперативною інформацією за допомогою високотехнологічних систем в рамках кримінальних проваджень. Визначено цілі обміну інформацією, а також етапи його здійснення, що виражаються в надсилання запитів, аналізі та наданні відповідей з використанням баз даних Інтерполу.

Наведено статистику співпраці станом на кінець 2020 року, що свідчить про активність національних правоохоронних органів у загальному процесі боротьби з криміногенними проявами.

Грунтуючись на проведеному дослідженні зроблено висновок щодо активізації співпраці, для цілей якої є потреба в наукових розробках з аналізу чинної як вітчизняної, так і міжнародної нормативно-правової бази та швидкому реагуванні на зміни, удосконаленні механізмів взаємодії та координації.

Ключові слова: національне центральне бюро інтерполу, протидія злочинності, міжнародна співпраця, правоохоронні органи.

This research highlights the legal aspects of the interaction of the law enforcement system of Ukraine with the International Criminal Police Organization.

First of all, the urgency of the topic is motivated by the importance of cooperation in combating crime. The main goals of Interpol, formulated in the Charter of the organization, are defined, and the importance of Ukraine's accession to the organization is emphasized.

Cooperation will be carried out through - National Central Bureaus, which by scientific definition are specific units in the structure of national law enforcement agencies as organizers and coordinators of international cooperation in the fight against crime and legal aid. The article states that the function of the Interpol NCB in the domestic system is performed by the National Police.

A number of normative legal acts constituting the legal basis of the Interpol NCB are presented, in particular, the norms of the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the Regulation on the National Police" are analyzed. The problem of lag of legal regulation from transformations in the structure of domestic and international bodies, which is expressed in the long absence of an updated normative act on information cooperation, is highlighted separately.

The article pays special attention to the main aspect of cooperation with the IOC - the exchange of operational information through high-tech systems in criminal proceedings. The goals of information exchange are defined, as

well as the stages of its implementation, which are expressed in sending inquiries, analysis and providing answers using Interpol databases.

The statistics of cooperation as of the end of 2020 are given, which testifies to the activity of national law enforcement agencies in the general process of combating criminogenic manifestations.

Based on the study, a **conclusion was made** on the intensification of cooperation, for the purposes of which there is a need for research to analyze the current domestic and international legal framework and respond quickly to changes, improve mechanisms for interaction and coordination.

Key words: national central bureau of interpol, crime prevention, international cooperation, law enforcement agencies.

Актуальність проблеми. Незважаючи на високий рівень розвитку суспільства, утвердження ідей миру та гуманізму, наразі проблема міжнародної злочинності стоїть досить гостро і вимагає активного реагування світової спільноти. У зв'язку з появою нових видів злочинів, що мають транснаціональний характер та розуміння неефективності боротьби з ними кожної країни відусоблено, підсилюється значення інтеграційних процесів.

Міжнародне співробітництво в протидії злочинності належить до пріоритетних напрямків дослідження ряду як зарубіжних, так і українських правників. Л. А. Філяніна визначає міжнародне співробітництво щодо запобігання і боротьби з міжнародною злочинністю як специфічну діяльність держав та інших учасників міжнародних відносин у сфері запобігання злочинності, боротьби з усіма її проявами та визначення порядку поведінки з особами, які скоїли суспільно небезпечні діяння [1, с. 434]. Першочергово вчена наголошує на координації зусиль усіх держав, що є глобальним завданням усіх міжнародних організацій, проте особливо залежить від діяльності Міжнародної організації кримінальної поліції, членом якої з 1992 року є Україна.

Окремим вектором розробки наукових напрацювань є саме роль взаємодії Інтерполу з правоохоронними органами України, визначення правових засад та механізмів функціонування НЦБ Інтерполу, що і визначено метою цієї статті.

Аналіз останніх наукових публікацій. Значне теоретичне дослідження історичних передумав та процесу становлення Міжнародної організації кримінальної поліції було проведене О. М. Бандуркою [2]. Проте у зв'язку зі змінами, що відбулися в структурі правоохоронних органів України та з втратою чинності деяких законодавчих актів, спостерігається недостатня кількість актуальних досліджень, до яких можна віднести праці М. Ю. Кравчука [3], С. М. Перепьолкіна та Г. Л. Кохан [4].

Виклад основного матеріалу дослідження. Значення Інтерполу як організації розкривається через його цілі, якими відповідно до Статуту організації є забезпечення та

підтримка найширшої взаємної допомоги між усіма органами кримінальної поліції в межах законодавства різних країн та в дусі Загальної декларації прав людини, створення та розвиток всіх інституцій, які можуть ефективно сприяти попередженню та припиненню загальнокримінальних злочинів [5].

25 березня 1993 року Кабінетом Міністрів України було прийнято спеціальну постанову як відповідь на прийняття України до Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу, що було визначним кроком у сфері інтеграції [6]. Постанова закріпила початок співробітництва та визначила, що взаємодія правоохоронних органів України з компетентними органами зарубіжних держав щодо вирішення питань боротьби із злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі країни, здійснюється лише через Національне центральне бюро Інтерполу.

По-перше, необхідно зазначити, що національні центральні бюро Інтерполу становлять частину структури організації та мають забезпечувати взаємодію між різними відомствами в межах країни, між органами інших країн та Генеральним секретаріатом.

На думку І. І. Бруса, НЦБ Інтерполу в Україні є специфічним підрозділом, який належить до структури національних правоохоронних органів на правах організатора і координатора міжнародної співпраці у сфері боротьби зі злочинністю і надання правової допомоги, що наділений відповідною правозастосовною компетенцією, і водночас залишається невід'ємним елементом системи Інтерполу [7, с. 190].

Функції НЦБ Інтерполу вітчизняним законодавством покладено на органи національної поліції. Правова основа взаємодії Інтерполу з правоохоронними органами України включає ряд різних за юридичною силою нормативно-правових актів, серед яких можна виділити Закон України «Про Національну поліцію» [8], Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження положення про Національну поліцію» [9], Наказ № 613/380/93/228/414/510/2801/5 «Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України

інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол» [10].

Рядом науковців довгий час зверталася увага на недоліки законодавчої бази, з огляду на її застарілість. Причиною критики було те, що незважаючи на зміни в законодавстві України у сфері кримінального судочинства, законодавстві у сфері захисту персональних даних, трансформації системи правоохоронних органів та їх нормативного забезпечення, а також на нововведення організаційного та технічного характеру, що відбулися і в діяльності самого міжнародної організації, довгий час процес обміну інформацією з Інтерполом регулювався Інструкцією, прийнятою в 1999 році. Потреба в необхідності переглянути нормативно-правові акти, що регулюють діяльність НЦБ Інтерполу в Україні на відповідність вітчизняному та міжнародному законодавству та оновленні правової бази стояла досить гостро. Проблема була вирішена 17 серпня 2020 року шляхом прийняття нового документу, в якому визначаються засади використання інформаційної вивстеми МОКП.

Ефективність діяльності НЦБ Інтерполу в Україні напряду залежить від чіткості формулювання функцій та напрямів. Аналіз законодавства дозволяє виділити ряд ключових завдань, що покладаються на органи Національної поліції, як-от представництво та забезпечення виконання зобов'язань України в Інтерполі, організація взаємодії правоохоронних та інших державних органів України з Інтерполом, використання та надання іншим правоохоронним органам України доступу до інформаційно-телекомунікаційних систем і банків даних Інтерполу, внесення до цих банків даних інформації, виконання в межах компетенції запитів органів правопорядку інших держав, звернення із запитом до органів правопорядку інших держав або міжнародних організацій поліції, виконання запитів правоохоронних органів інших держав або міжнародних організацій поліції [9].

Потрібно наголосити, що найбільш важливою функцією Інтерполу – ключем міжнародної поліцейської співпраці, є саме забезпечення можливості надійного та швидкого обміну інформацією.

Інформаційна система Інтерполу включає банки даних, системи зв'язку, розвинуті безконтактні технології й інші засоби. Обмін інформацією спрямовується на досягнення широкого спектру цілей, як-от встановлення місця знаходження осіб, що перебувають у розшуку або становлять будь-який криміналістичний інтерес, розслідування вже скоєних

злочинів та попередження потенційних, ідентифікація трупів, організованих груп, дослідження тенденцій розвитку злочинності та перспектив боротьби.

Власне процес використання інформації передбачає декілька етапів. По-перше, уповноважені суб'єкти, до яких належать правоохоронні органи, структурні підрозділи Офісу Генерального прокурора, Центрального управління Служби безпеки України, Національного антикорупційного бюро України, центрального апарату Державного бюро розслідувань, апаратів міністерств та центральних органів виконавчої влади, Департаменту з питань виконання кримінальних покарань висловлюють необхідність отримання інформації шляхом надсилання запитів до територіальних підрозділів НЦБ. По-друге, в межах визначеного строку дані запити піддаються аналізу щодо їх обрнтованості та повноти. По-третє, запити, що повинні містити усі необхідні відомості та бути оформленими відповідно до вимог організації, надсилаються уповноваженому підрозділу, який вирішує питання про надання відповіді або відмову. Обмін інформацією здійснюється за допомогою публікації оповіщень, циркулярів, повідомлень [10].

Варто відзначити, що взаємодія правоохоронних органів України з Інтерполом поживається, та результати її періодично публікуються на сайті Міністерства внутрішніх справ України. Так, за наявною статистикою на кінець 2020 року зафіксовано 874 випадки спрацювання баз даних Інтерпол «Особи» за 100% співпадінням, затримано та передано до лав Національної поліції 92 особи, що перебували в міжнародному розшуку. Проліюстровано, що серед злочинів, вчинених затриманими особами найбільшу кількість становить шахрайство, участь у терористичних угрупованнях та незаконний обіг наркотичних речовин [11].

Висновки. Отже, Міжнародна організація кримінальної поліції належить до найбільш значущих міжнародних організацій, що зумовлюється метою її діяльності та існуючою прогресивною системою комінукації між правоохоронними органами країн та обміну інформацією. Враховуючи світовий масштаб небезпеки транснаціональної злочинності, посилення співпраці постає як першочергове завдання. Для здійснення ефективного впливу на глобальні криміногенні процеси збоку України потрібно активізувати подальші наукові дослідження механізму діяльності НЦБ Інтерполу та недопускати відставання законодавства від вимог сучасності.

Література:

1. Л. А. Філяніна. Міжнародний досвід запобігання і боротьби з організованою злочинністю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 434–436.
2. О. М. Бандурка. Інтерпол: Міжнародна організація кримінальної поліції : наук.-практ. посібник. Харків : Основа. 2003. 324 с.
3. М. Ю. Кравчук. Актуальні питання функціонування Українського бюро Інтерполу у сфері боротьби зі злочинністю. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 296–298.
4. С. М. Перепьолкін. Г. Л. Кохан. Міжнародна організація кримінальної поліції – Інтерпол. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 6. С. 255–257.
5. Статут міжнародної організації кримінальної поліції – ІНТЕРПОЛ: Статут, Міжнародний документ від 13.06.1956. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_142#top.
6. Про Національне центральне бюро Інтерполу: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.1993 № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-93-п#Text>.
7. І. І. Брус. Організаційно-правові аспекти функціонування Національного центрального бюро Інтерполу в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 6. С. 189–192.
8. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.
9. Про затвердження положення про Національну поліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-п/conv#Text>.
10. Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол: Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора України, Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 17.08.2020 року № 613/380/93/228/414/510/2801/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0849-20#Text>.
11. Результати співпраці України та Інтерполу. URL: <https://mvs.gov.ua/press-center/infographics/rezultati-roboti-ukrayini-ta-interpolu>

References:

1. Filyanin, L. A. (2019) International experience in preventing and combating organized crime. *Legal scientific electronic journal*, no. № 6, pp. 434–436.
2. Bandurka, O. M. (2003) Interpol: International Criminal Police Organization: scientific-practical. manual. Kharkiv: Basis [in Ukrainian].
3. Kravchuk, M. Yu. (2019) Topical issues of functioning of the Ukrainian Bureau of Interpol in the field of fight against crime. *Comparative and analytical law*, no. 1, pp. 296–298.
4. Perepelkin, S. M., Kohan, G. L. (2020) International Criminal Police Organization – Interpol. *Legal scientific electronic journal*, no. 6, pp. 255–257.
5. Statute of the International Organization of Criminal Police - INTERPOL: Statute, International document of 13.06.1956. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_142#top.
6. On the National Central Bureau of Interpol: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 25, 1993 № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-93-п#Text>.
7. Brus, I. I. (2014) Organizational and legal aspects of the functioning of the National Central Bureau of Interpol in Ukraine. *Legal scientific electronic journal*, no. 6, pp. 189–192.
8. On the National Police: Law of Ukraine of 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.
9. On approval of the Regulation on the National Police: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 28.10.2015 № 877. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-п/conv#Text>.
10. On approval of the Instruction on the procedure for using the information system of the International Criminal Police Organization – Interpol: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Office of the Prosecutor General of Ukraine, National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, Security Service of Ukraine, State Bureau of Investigation, Ministry of Finance of Ukraine, Ministry of Justice Of Ukraine dated 17.08.2020 № 613/380/93/228/414/510/2801/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0849-20#Text>.
11. Results of cooperation between Ukraine and Interpol. URL: <https://mvs.gov.ua/press-center/infographics/rezultati-roboti-ukrayini-ta-interpolu>

Наукове видання

**НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ЮРИДИЧНІ НАУКИ**

Випуск 1 (60), 2021

Засновано 2001 року
Видання виходить 6 разів на рік

Коректор *В. В. Ізак*
Комп'ютерне верстання *С. Ю. Калабухова*

Підписано до друку 29.10.2021 р.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 7,20.
Наклад 100 прим.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.